

22.13
П 924

А. С. ПЧЕЛКО и Г. Б. ПОЛЯК

АРИФМЕТИКА

4 КЛАССА

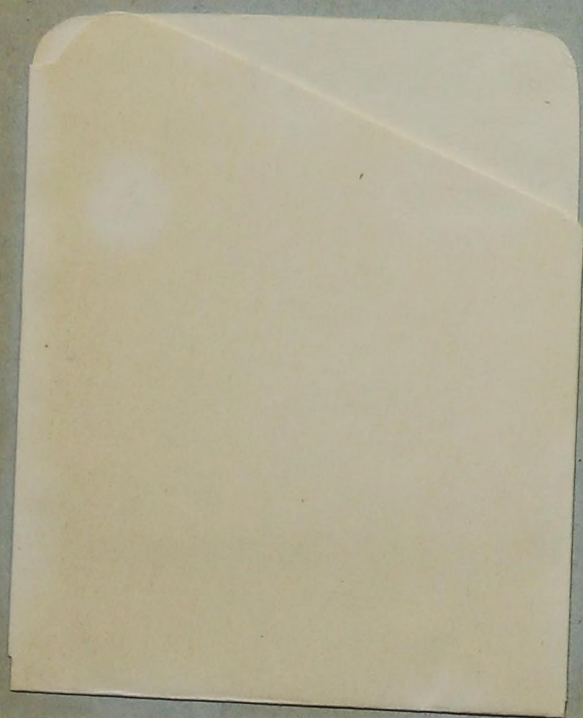

ОБЯЗАТЕЛЬНЫЙ

ГОРНО-АЛТАЙСК

1957

511

п 92

А. С. ПЧЁЛКО ло Г. Б. ПОЛЯК

АРИФМЕТИКА

БАШТАМЫ ШКОЛДЫҢ
4-чи КЛАССЫНА КЕРЕКТҮ
УЧЕБНИК

Алтай тилге Е. Н. Плеханова,
Н. П. Курияж ла Ч. Т. Кискин кӧчӱргендер
Кӧчӱргенин Горно-Алтайский облоно
jӧптӧгӧн

Горно-Алтайская Областная
БИБЛИОТЕКА

ГОРНО-АЛТАЙСКИЙ
КНИЖНЫЙ ИЗДАТЕЛЬСТВО * 1957

22.13'0я71

П924

Книга объявлена в аннотированном тематическом плане Горно-Алтайского книжного издательства за 1957 год, порядковый номер 60.

Б-ПАСПГБ-57

III класста үренгенин катап көрөри.

1. Бу тоолорды кычырар.

1) Бистин ороон күнбадыштаг күнчыгыш жаар 11 000 км-ге ле түндүктен түштүк жаар 4 500 км-ге чөйлип барган. Бистин Төрөлибистин грандарынын узуну — 60 000 км.

2) Атту-чуулу орус жорукчы Н. М. Пржевальский Азияла жойу ла таг атту 32 000 км өткөн.

3) Тенистин эн жаан теренги — 10 863 км.

2. Бу тоолорды цифраларла бичип алар.

1) Бистин ороондо 1954 жылга жетире балдарга бир мун тогус жүс он эки өргө лө пионерлердин туразы тудулган.

2) Москвада Бастырасоюзный журтхозяйственный выставка-га күнине жүс муннан ажыра улус келип жүрет.

3) Эн ле көп сүт берип турган уй бир жылга он үч мун беш жүс жетен эки литр сүт берген.

3. Бу тоолорды кычырар: 58 000; 72 800; 17 950; 90 276; 40 873; 20 097; 30 084; 900 005; 500 000; 114 892; 40 500; 608 602; 700 090; 820 004.

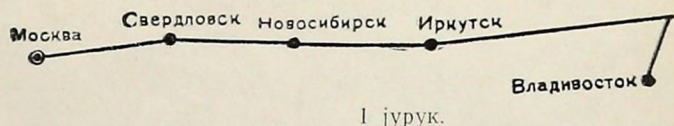
4. $1\,268 + 5\,476$ $42\,786 + 2\,085$ $698 + 4\,728 + 14\,008$
 $9\,076 + 734$ $63\,070 + 12\,090$ $954 + 1\,096 + 97\,237$

5. $4\,096 + 975 + 608\,789 + 46\,875$ $5\,718 + 906 + 18\,068$
 $78\,635 + 496 + 20\,976 + 8\,976$ $2\,806 + 94\,596 + 705$

6. Москвага бир неделениг туркунына 856 т слива, сливадан 408 т-га көп груша, грушадан 950 т-га көп яблокозор экелген. Москвага бастыра канча тонна фрукталар экелген?

7. Москвадан Свердловско жетире темир жолло 1 822 км, Свердловсктон Новосибирскке жетире 1 359 км, Новосибирсктен Иркутска жетире 1 851 км, Иркутсктан Владивостокко жетире

дезе, Свердловсктон Иркутска јетире баратан јолго көрө, 931 км-ге ыраак (1 жүр.). Москвадан Владивостокко јетире канча километр?

8. Элеваторго баштапкы күнде 8 900 ц-ге көп, үчүнчи күнде баштапкы күндегизинен 1780 ц-ге көп, үчүнчи күнде дезе баштапкы ла экинчи күнде јаба экелгенинен 932 ц-ге көп. Үч күнге элеваторго канча центнер буудай экелген?

9. (Сагышта бодоор.) Райондо 117 трактор болгон, эмди дезе 155 трактор. Бу райондо тракторлордын тоозы канчага көптөгөн?

10. (Сагышта бодоор.) Үч пионерский отряд јай туркунына 64 кг эм өлөндөр јууп алган. Баштапкы отряд 24 кг јууп алган, экинчиси 8 кг-га көп. Үчүнчи отряд канча килограмм эм өлөндөр јууп алган?

11. (Сагышта бодоор.) Бу тоолордын кажызын ла 25-ке ас-тадар:

70; 95; 115; 160; 200.

12. 2 842 — 1 756   7 068 — 3 498   45 008 — 14 829

3 453 — 2 187   3 004 — 1 825   24 105 — 18 096

13. 275 026 + 308 724 — 49 678   100 000 — 90 728

800 000 — (50 345 + 168 724)   10 100 — (2 724 + 376)

14. Колхозто саан уйлардын тоозы ла сааган сүт бир јылга канчага кожулганын бу берилген тоолор аайынча билип алар.

Јылдар	Уйлардын тоозы	Сааган сүт литрлерле
1953	356	676 400
1954	412	993 920

15. Јлта деп городто А. П. Чеховтын музейине келип турган улустын тоозы јылдан јылга көптөп турат. 1925 јылда Чеховтын музейине 2 726 кижии келип жүрген, 1935 јылда — 22 500 кижии, 1954 јылда дезе музейде 87 036 кижии болгон. 1954 јылда музей-

ге жүрген улустын тоозы, 1925 жылдагызына көрө, канча кижиге көптөди? 1935 жылдагызына көрө, канча кижиге көптөди?

16. (Сагышта бодоор.) Картошко отургузатан машина 38 кижинин кўчин солуп јат. Совхозто 5 ондый машина иштейт. Олор канча кижинин кўчин солуйт?

17. (Сагышта бодоор.) Чаазын, картон ло бөс јелимдеп јапшырар јелим эдип аларга, балдар 10 г столярный јелим алала, ого јелимнен 6 катап көп кулур ла 24 катап көп суу кожуп ийгендер. Канча грамм јелим болды?

18. (Сагышта бодоор.) Бу тоолордын кажызын ла 7 катапка көптөдөр:

12; 70; 85; 100; 130; 500.

19. $5\,489 \times 6$	$7\,008 \times 5$	786×10	364×26
$6\,704 \times 8$	$3\,960 \times 7$	359×90	850×47
20. $6\,195 \times 7$	$6\,235 \times 18$	638×10	$6\,008 \times 70$
$5\,703 \times 4$	$7\,054 \times 60$	308×78	$4\,062 \times 95$
$8\,005 \times 9$	$8\,600 \times 54$	900×86	$7\,050 \times 48$

21. Теерменге кажызында ла 60 кг-нан 68 таар арыш ла кажызында ла 70 кг-нан 75 таар буудай экелгендер. Баштапкы күнде 5 400 кг аш теермендегендер. Экинчи күнде теермендеерге канча килограмм аш артты?

22. Фабриканын комитеди санаторийлерге 45 путёвка алган, кажызынын ла баазы 850 салковойдон, улус амыраар тураларга дезе 25 путёвка алган, кажызынын ла баазы 480 салковойдон. Путёвкаларга бастыра канча кире акча чыгымдалган?

23. (Сагышта бодоор.) Бу тоолордын кажызын ла 6 катапка; 10 катапка; 100 катапка көптөдөр:

15; 60; 75; 90; 160; 500; 2 000.

24. 568×400	736×258	724×403	700×532
697×580	308×715	306×504	815×104
25. $7\,856 \times 96$	458×400	$(1\,986 - 1\,214) \times 485$	
$3\,080 \times 68$	906×608	$(5\,000 - 4\,028) \times 368$	
$9\,600 \times 74$	704×584	$(7\,010 - 6\,156) \times 904$	

26. Сберегательный касса заемниг 25 000 салковойдон 2 ойыны учун, 5 000 салковойдон 13 ойыны ла 1 000 салковойдон 13 ойыны ла 1 000 салковойдон 205 ойыны учун төлөгөн. Заемниг бу ойындары учун төлөөргө канча кире акча керек болгон?

27. 200 колхозчы хлопок жуугандар. Иш божогон кийининде көрөр болзо, 85 кижи хлопоты 90 кг-нан, 76 кижи 80 кг-нан ла арткандары кажызы ла 65 кг-нан жууп алган эмтир. Бастыра колхозчылар кўнине канча кире хлопок жууп алгандар?

28. (Сагышта бодоор.) 1) Шонкор 170 жаш жүрүп жат, бачыртканын жүрүми десе 17 катап жыска. Бачыртка канча жаш жүрүп жат?

2) 7 катап эбирерде, эрезин (винт) 72 мм-ге тереңжиген. 12 катап эбирзе, эрезин канча миллиметрге тереңжири?

29. (Сагышта бодоор.) Бу тоолордын кажызын ла 6 катапка астадар:

72; 96; 120; 180; 360; 720; 900.

30. 5 748 : 4	14 760 : 9	2 750 : 10	3 640 : 20
5 874 : 6	67 900 : 7	7 500 : 10	7 680 : 40

31. 6 136 : 4	27 360 : 8	2 816 : 2	34 600 : 10
1 950 : 6	43 500 : 5	9 156 : 3	14 220 : 60
3 759 : 7	27 000 : 3	4 828 : 4	36 800 : 80

32. Кўнине 3 киносеанстан көргүзип турган кинотеатрда 6 күнге 3 600 кижи фильмдер көргөн. Кажы ла сеанста отургадый бир де куру јер јок болгон болзо, бу кинотеатрда канча кижи отураp?

33. Поезд 10 часка 400 км өткөн, самолёт десе 8 часка 2 560 км учуп өткөн. Самолёттын бир часка түргени поездтин түргенинен канча катап көп?

34. (Сагышта бодоор.) 1 кг хлопотон 8 м бязь, эмесе 20 м батист, эмесе 50 платок, эмесе 125 жүрүчек учук эдер аргалу. 1 м бязька канча грамм хлопок барат? 1 м батистке канча? 1 платокко канча? 1 жүрүчек учукка канча?

35. (Сагышта бодоор.) Музыкальный шкодо 180 бала үренип јат. Олордын кабортозы рояльла ойноорго үренет, үчүнчи үлүзи — скрипкала, алтынчы үлүзи десе — баянла. Кажы ла инструментле канча бала ойноорго үренет?

36. (Сагышта бодоор.) Табар:

1) 84-тинг, 96-нын, 210-нын, 360-нын ла 960-нын үчүнчи үлүзин;

2) 60-нын, 72-нин, 108-тинг, 240-нын, 320-нин ле 440-нинг төртүнчи үлүзин.

37. 5 875 : 25	1 512 : 24	5 474 : 238	11 752 : 226
8 988 : 28	2 392 : 46	9 672 : 312	26 368 : 412
38. 2 772 : 21	2 240 : 35	5 712 : 136	16 380 : 468
4 392 : 36	2 576 : 46	8 944 : 208	23 976 : 648

39. Автомобильдер турар паркта грузовсй машиналар кўни-не 6 750 л бензин кўйдўрген, легковой машиналар десе 9 катап ас. Грузовой машина кўнине 75 л бензин кўйдўрген, легковой машина десе 30 л. Канча грузовой ла канча легковой машина иштеген?

40. Эки станокло 8 часка 144 000 торф-чиринти горшок эдер аргалу. Бир станокло 1 часка канча горшок эдер аргалу?

41. Действиелерди бўдўретен аайынча бўдўрип, примерлерди бодоор:

- 1) $360 + 140 - 250$ $120 \times 5 : 4$ $320 : 10 \times 20$
 $600 - 180 + 580$ $480 : 6 \times 9$ $200 - 54 + 48$
- 2) $230 + 90 \times 3$ $360 - 180 : 2$ $720 : 8 \times 5 + 150$
 $180 + 60 \times 7$ $540 - 320 : 4$ $640 : 8 \times 4 + 180$
 $650 + 70 \times 5$ $800 - 360 : 3$ $600 : 5 \times 3 - 200$

42. 1) $125 \times 3 + 15 \times 5$ $720 : 90 + 450 : 90$
 $72 \times 5 - 12 \times 5$ $240 : 30 + 350 : 70$
 $48 \times 5 - 30 \times 4$ $350 : 50 - 420 : 60$

- 2) $(150 - 25) \times 3$ $18 \times (36 + 64)$ $(500 - 340) \times 5$
 $(360 + 120) : 4$ $87 : (100 - 71)$ $75 \times (1\,000 - 900)$

- 3) $27\,540 : 255 + 21\,060 : 135$ $(30\,000 - 2\,160) : 174 + 5\,608$
 $(4\,590 : 18 + 7\,017) : 24$ $(10\,800 + 5\,604) \times 30 - 29\,624$

43. Кажы ла бодолгоны бодоорго тоолорло бўдўретен дей-ствилерди бир строчкага бичип алар; бодоорын сагышта бўдў-рер.

1) Ўренчик 14 акчадан 5 тетрадь ла 28 акчага карандаш са-дып алган. Садып алган бастыра немелер канчага турды?

2) Картошко казар тушта 6 уулчак 14 каламадан, 5 уулчак десе 16 каламадан казып алган. Бастыра балдар канча калама картошко казып алдылар?

3) Поезд 3 часка 180 км өткөн. Ол ок түргениле барза, поезд 5 часка канча километр өдөр?

4) 4 карта учун 96 салк. төлөгөндөр, 3 глобус учун десе 45 салк. Карта глобустан канчага баалу?

44. Поезд 12 часка 504 км өткөн. Онын кийининде ол түргенин бир часка 4 км-ге көптөдөлө, арткан жолды 6 часка өткөн. Поезд бастыра канча километр өткөн?

45. Мастерской библиотекага 8 күнге 688 бичик кадарлап көктөгөн, онын кийининде десе күнине 12 бичикке көп кадарлап көктөөр болды, арткан ишти 6 күнге божодып койды. Мастерской бастыра канча бичик кадарлап көктөди?

46. Тетрадьтарга бичип алар:

- 1) узуннын кемжүүлеринын таблицадын;
- 2) бескенин кемжүүлеринын таблицадын.

47. 1) Жаан кемжүлөрдү оок кемжүлөргө көргүзө:

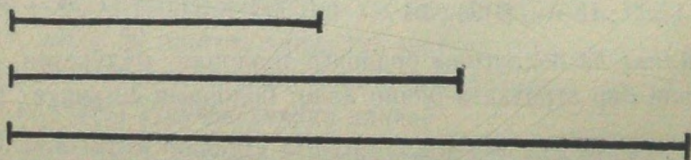
2 км = 2 000 м	3 м = 300 см	4 м = 4 000 кг	2 ц = 200 кг
6 км =	7 м =	5 м =	7 ц =
8 км =	9 м =	8 м =	5 ц =

2) Оок кемжүлөрдү жаан кемжүлөргө көргүзө:

80 мм = 8 см	90 дм = 9 м	5 000 г = 5 кг	300 кг = 3 ц
60 мм =	70 дм =	8 000 г =	700 кг =
40 мм =	50 дм =	4 000 г =	900 кг =

48. Класстын, школдын коридорунун, школдын бастыра туразынын сынын, тууразын ла бийигин көслө кемжип билип алар. Көслө кемжигенин кемжүлөргө кемжип шинжүүлө.

49. Бу кезинтилердин узунун көслө кемжип алыгар (2 жүр.). Кемжип шинжүүлө.

2 жүрүк.

50. Көслө кемжип, узуну 15 см, 10 см, 5 мм кезинтилер өткүрүп алар. Кемжип шинжүүлө.

51. (Сагышта бодоор.) Укү жайына бир мун чычкан туруп жийт. Бир чычкан десе бу өйгө 1 кг аш жийт. Укү жай туркунына канча кире аш корулап берет?

52. Эки грузовой машинала 8 т картошко тартып экелгендер. Бир атла 500 кг кош тартар аргалу болзо, бу картошконы тартарга канча ат керек болор эди?

53. 1) 10 км-ди, 12 км-ди, 18 км-ди, 25-км-ди метрлерле көргүзөр.

2) 6 т-ны, 10 т-ны, 14 т-ны, 7 ц-ди, 15 ц-ди, 2 ц-ди килограммдарла көргүзөр.

54. Түс толук; түс толуктан жаан толук; түс толуктан кичинекей толук чийүлөп алар.

55. Келтегейи 6 см квадрат чийүлөп алар.

56. (Сагышта бодоор.) 1) Квадраттын келтегейи 12 см. Онын **бастыра келтегейлеринин** суммазы канча кире?

2) Квадраттын бастыра келтегейлеринин суммазы 36 см. Онын бир келтегейинин узуну канча кире?

57. Сыны 7 см, тууразы 4 см прямоугольник чийүлөп алар. Онын келтегейлеринин суммазын бодоп чыгарар.

58. Рулетканы эмесе кулашты тузаланып, школдың участогунун сынын ла тууразын кемјип алар.

59. Жерде узуну 15 м, 25 м, 100 м түс чийүлөр эдер.

60. 1) Жерде келтегейи 10 м квадрат кеберлү участок темдектеп алар. Бу — ар.

2) Жерде келтегейи 100 м квадрат кеберлү участок темдектеп алар. Бу — гектар.

Ар ла гектар прямоугольник те кеберлү болор.

61. 1) Колхозто 1 гектар жерди жаңы сорт буудайла үрендегендер. Оны 150 кг буудайла үрендегендер, јуунадып алганы дезе 18 катап көп болгон. Бир гектардан канча килограмм буудай јуунадып алдылар?

2) Прямоугольник кеберлү огородты эбиреде чеден тудар керек. Огородтын сыны 50 м, тууразы 12 м-ге кыска. Узуну канча кире чеден тудар керек?

3) Прямоугольник кеберлү садты эбиреде чеден тудуп койгон. Садтын тууразы 45 м, сыны 15 м-ге узун. Чеденнин узунун бодоп чыгарар.

$$62. 1\ 664 : 32 + 1\ 640 : 82$$

$$804 \times 75 - 406 \times 54$$

$$467 \times 785 - 395 \times 648$$

$$28\ 196 : 266 + 21\ 060 : 156$$

$$4\ 758 \times 64 - 34\ 398 : 54$$

$$802 \times 403 - 81\ 612 : 12$$

$$\begin{array}{ll}
 63. (242\,530 + 18\,350) : 60 & (9\,180 : 36 + 7\,401) : 24 \\
 (23\,285 - 12\,279) \times 38 & (30\,000 - 2\,160) : 174 + 5\,608 \\
 749 \times 88 - 71\,592 : 76 & (5\,088 + 2\,010) : (1\,020 - 978)
 \end{array}$$

64. Самолёт 3 часка 894 км учуп өткөн. Самолёттың түргени бир часка 20 км-ге көптөөр болзо, ол 5 часка канча километр учуп өдөр?

65. Пароход сууны төмөн 9 часка 216 км жүзүп өткөн. Сууны өрө пароходтың түргени бир часка 6 км-ге ас болзо, кайра баратан жолды ол канча часка өдөр?

66. Кышкы каникулдың 5 кўнине пионерлердинь Оргёзинде Жаңы жылдың ёлказына 1 250 бала келип барган. Ол ок тоо-кемиле желгилезе, 12 кўнге улалып турган каникулда пионерлердинь Оргёзине канча бала келип барар?

67. (Сагышта бодоор.) Бир яблонядан 4 тергиш яблоко үзүп алгандар экинчизинег ондый ок 6 тергиш, бастыразы дезе 150 кг яблоко болгон. Кажы ла яблонядан канча килограмм яблоко үзүп алдылар?

68. Балдардың костюмдарын көктөгөни учун эки ус 765 салк. алган. Баштапкы ус 5 костюм көктөгөн, экинчизи дезе ондый ок 4 костюм. Кажы ла ус канча салковой алды?

69. Самолёт үч кўнге 7 700 км учуп өткөн. Баштапкы кўнде ол 9 час кейде болгон, экинчи кўнде 8 час, үчүнчи кўнде 11 час. Самолёттың түргени бир ле кеминде болгон болзо, ол кажы ла кўнде канча кире жол учуп өткөн?

70. (Сагышта бодоор.) Эки түрбек бөстөн түд-түгей костюмдар көктөгөндөр. Бир түрбекте 36 м, экинчизинде 27 м болгон. Баштапкы түрбектең, экинчизине көрө, 3 костюмга көп көктөгөндөр. Кажы ла түрбектең канча костюм көктөдилер?

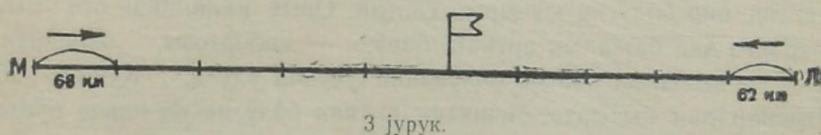
71. Қолхозко картошко казыжарга пионерлер эки бригадага бөлүнип алгандар. Баштапкы бригада 36 таар, экинчизи ондый ок 40 таар картошко казып алган. Экинчи бригада, баштапкызына көрө, 208 кг-га көп казып алган. Эки бригада жаба канча килограмм картошко казып алган?

72. Машино-тракторный станцияга түней бочколордо бир грузовикле 2 100 л, экинчизиле 1 500 л күйгүр неме тартып экелгендер. Экинчи грузовикте, баштапкызына көрө, 6 бочкого ас болгон. Кажы ла грузовикте күйгүр немелү канча бочко болгон?

73. Москвадан ла Ленинградтан жаңыс өйдө бирүзи бирүзине удура эки поезд атанган. Москвадан атанган поезд бир часка

68 км, Ленинградтан атанганы 62 км өдүп турган. Поездтер 5 частын бажында тушташкан. Москвадан Ленинградка жетире жол-
дын узунун бодоо чыгарар (3 жүр.). (Эки действиеле бодоор.)

74. Эки городтон жаңыс өйдө бирүзи бирүзине удур эки автомобиль атанган. Бирүзи бир часка 42 км, экинчиси 46 км өдүп турган. Автомобильдер 7 частын бажында тушташкан. Бу городтор ортодогы жолдын узунун билип алар. (Эки действиеле бодоор.)

75. Ортозы 570 км эки городтон жаңыс өйдө бирүзи бирүзине удур эки автомобиль атанган. Бирүзи бир часка 45 км, экинчиси 50 км өдүп турган. Автомобильдер канча частын бажында тушташты?

76. Ортозы 168 км эки пристаньнан жаңыс өйдө бирүзи бирүзине удур эки пароход атанган. Бирүзи бир часка 24 км, экинчиси 18 км өдүп турган. Пароходтор канча частын бажында тушташты?

77. Ортозы 116 км эки жерден жаңыс өйдө бирүзи бирүзине удур эки велосипедист атанган. Олор 4 частын бажында тушташкан. Олордын бирүзи бир часка 15 км өдүп турган. Экинчи велосипедист бир часка канча километр өдүп турган? (Эки действиеле бодоор.)

78. Эки бригада узуну 1 800 м жолды асфальтла жапкан. Олор ишти жолдын эки учунан баштап, бирүзи бирүзине удур келеткен. Бригадалар 12 күннинг бажында тушташкан. Баштапкы бригада күнине 80 м жол асфальтап турган. Экинчи бригада күнине канча метр жол асфальтап турды? (Эки действиеле бодоор.)

79. Картошканы 6 машинанын кажызына ла 35 ц-ден коштозо, 70 ц картошко артып калар. Кажы ла машинага 40 ц-ден коштозо, бастыра картошканы тартып апарарга канча машина керек болор эди?

80. Библиотекада жаан үренчиктерге 576 бичик болгон, орто жаштуларына 98 бичикке ас, кичинектерине дезе, жаан ла орто жаштуларына көрө, эки катап ас. Жай туркунына жаан үренчиктерге 118 бичик, орто ло кичинек жаштуларына үч катап көп бичик-

тер садып алгандар. Библиотекада бастыра канча бичик боло берди?

81. Ұренчик, кўнине 20 страницадаг кычырып, 6 кўнге бичиктинг бир бөлүгин кычырып салган. Онын кийининде ого кычырарга эки бажалык арткан: бирўзи — кабортозы, экинчиси десе — кычырып койгон бөлүгининг үчүнчи үлүзи. Кўнине 25 страницадаг кычырза, бичиктинг арткан бөлүгин ол канча кўнге кычырып салар?

$$82. 1) 887\,904 + 20\,796 - 900\,789 + 103\,089 \\ 200\,100 - 30\,724 + 906\,318 - 452\,987$$

$$2) 3\,080 \times 79 + 327\,008 - 90\,827 \\ 4\,008 \times 96 - 16\,826 + 19\,798$$

$$3) 31\,098 : 73 \times 508 - 215\,408 \quad 306 \times 75 : 25 - 918 \\ 34\,020 : 36 \times 640 + 295\,200 \quad 840 \times 36 : 48 + 630$$

Нумерация ла көп темдектү тоолорло бүдүретен төрт действие.

Көп темдектү тоолордын нумерациязы.

Канча неме барын билип аларга керек болгондо, оорды тоолоп жат. Тоолоор тушта мындай тоолор болуп жат: бир, эки, үч, төрт лө оонг до ары, бу тоолор **бүдүн тоолор** деп адалат.

Эг кичинеңк бүдүн тоо — бир (единица). Оонг ары тоолор бирден кошканынаңк бүдүн жат. Бирден канча да кире кожуп турар аргалу, онын учун эң жаан бүдүн тоо жок.

Немелерди жүк ле бирден тоолойтон эмес, је ондорло, жүстерле, мундарла, он мундарла, жүс мундарла база оонг до жаандарыла тоолоорго жараар.

Тегин бирлер 1-кы разрядтын бирлери деп адалат.

Ондор 2-чи разрядтын бирлери деп адалат.

Жүстер 3-чи разрядтын бирлери деп адалат.

Бир мундар 4-чи разрядтын бирлери деп адалат.

Он мундар 5-чи разрядтын бирлери деп адалат.

Жүс мундар 6-чы разрядтын бирлери деп адалат.

Кажы ла разрядтын он бири оонг бийик разрядтын бирин бүдүрүп жат.

Кажы ла класста үч разряд. Бирлер, ондор ло жүстер бирлердин классын бүдүрөт, эмезе баштапкы классты. Бир мундар, он-мундар ла жүс мундар мундардын классын бүдүрөт, эмезе экинчи классты.

Тоолор аңылу темдектерле — **цифраларла** темдектелет.

Бастыра цифралар он: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 0.

Нуль деп цифра кандый бир разрядтын бири чек жогын көргүзөт.

83. Счѣтко бирдең салып, 10-го јетире тоологор; онноң салып, 100-ке јетире; јүстен салып, 1 000-га јетире; муннаң салып, 10 000-га јетире; он муннаң салып, 100 000-га јетире; јүс муннаң салып, 1 000 000-ге јетире тоологор.

84. Бу таблицаны ајыктап көрүгер.

Экинчи класс—мундардын классы			Баштапкы класс—бирлердин классы		
Јүстер	Ондор	Бирлер	Јүстер	Бирлер	Ондор
3	2	6	7	0	6

Таблицада бичилген тооны кычырыгар.

Бирлердең баштап јүс мундарга јетире разрядтарды адап беригер.

Баштапкы класстың разрядтарының бирлерин; экинчи класстың разрядтарының бирлерин адап беригер.

Бирлер он колдон кажы јерде бичилет? ондор? јүстер? бир мундар? он мундар? јүс мундар?

85. Счѣтко салып кожугар: он миллионго јетире бир миллионноң; јүс миллионго јетире он миллионноң; мун миллионго јетире јүс миллионноң.

10 јүс мун 1 миллион болуп јат.

10 миллион 1 он миллион болуп јат.

10 он миллион 1 јүс миллион болуп јат.

86. Бу таблицаны ајыктап көрүгер.

Учүнчи класс—миллиондордын классы			Экинчи класс—мундардын классы			Баштапкы класс—бирлердин классы		
Јүстер	Ондор	Бирлер	Јүстер	Ондор	Бирлер	Јүстер	Ондор	Бирлер
		5	3	6	4	8	2	4
	6	3	5	0	6	4	0	5
2	4	6	0	3	5	0	3	5

Бу сурактарга каруу беригер:

Учүнчи класста кандый разрядтар бар? Бир миллиондор (он јанынан) кажы јерде туруп јат? он миллиондор кажы јерде? јүс миллиондор кажы јерде?

Оң жанынан жетинчи жерде турган цифра канчаны көргүзөт? сегизинчи жерде турганы канчаны көргүзөт? тогузынчы жерде турганы канчаны көргүзөт?

Жетинчи разрядтын 5 бири кандый тооны бүдүрөт? Сегизинчи разрядтын 3 бири кандый тооны бүдүрөт? Тогузынчы разрядтын 6 бири кандый тооны бүдүрөт?

Таблицанын строчкаларында бичилген тоолорды кычырала, оорды счёто салыгар.

87. 86-чы бодолгонун бүдүми аайынча тетрадька класстардын ла разрядтардын таблицадын журайла, ого мындый тоолорды бичип алар: 6 млн. 375 мун 125; 18 млн. 906 мун 384; 235 млн. 58 мун 40.

88. Тексттерди кычырала, оордо берилген тоолорды счёто салыгар.

1) Революциядан озогы Россияда 30 жылдын туркунына А. С. Пушкиннин произведениелери 10 711 000 экземплярла чыгарылган, Советский Союзта десе 35 жылдын туркунына 62 738 000 экземплярла чыгарылган.

2) Калганчы 20 жылдын туркунына бистинг ороондо балдарга 20 600 бичик 911 000 000 экземплярла чыгарылган.

89. Тоолорды цифраларла бичип алар.

1) Жерден Күнге жетире жүс төртөн тогус миллион беш жүс мун километр, Жерден Айга жетире десе — үч жүс сегизен төрт мун километр.

2) 1954 жылда Китайдын албатызы алты жүс бир миллион тогус жүс мун кижи болгон.

90. Бу тоолорды кычырала, счёто салар:

1) 1 000 000; 8 000 000; 32 000 000; 564 000 000; 40 000 000; 500 000 000; 604 000 000;

2) 325 800 000; 486 720 000; 513 482 000; 8 126 738; 644 317 982; 999 845 736; 725 308 701;

3) 5 026 340; 4 078 056; 20 105 068; 100 060 030; 3 006 003; 700 700 700; 90 090 090; 101 001 001;

4) 426 000 318; 360 000 650; 800 000 700; 90 723 000.

91. Тоолорды цифраларла бичиир:

1) үч жүс бирме беш миллион; алты жүс үч миллион; беш жүс миллион.

2) төрт жүс сегизен эки миллион жети жүс мун; эки миллион алты жүс он эки мун; төртөн миллион сегис жүс тогус мун;

3) Үч жүс төртөн бир миллион төрт жүс тогузон мун алты жүс он алты; бирме сегис миллион беш жүс жети мун сегизен үч; бир миллион төртөн мун бежен; алтан миллион алтан мун тогузон; төрт миллион төрт мун төрт;

4) сегис жүс одус төрт миллион беш жүс бирме алты; одус миллион төртөн; он жети миллион бирме.

92. 1) 999 997-ни ээчий барган беш тоо бичип алар.

2) 1 000 004-төн 6 катап бирден айрып тоолойло, болгон тоолорды бичип алар.

93. 54 млн.+18 млн.   90 млн.—36 млн.   12 млн.×7
19 млн.+81 млн.   68 млн.—25 млн.   80 млн.×9
70 млн.+60 млн.   72 млн.—18 млн.   60 млн.×8

Бир миллиондор 7-чи разрядтын бирлери деп адалат.

Он миллиондор 8-чи разрядтын бирлери деп адалат.

Жүс миллиондор 9-чы разрядтын бирлери деп адалат.

Бир, он ло жүс миллиондор миллиондордын классын бүдүрөт, эмезе үчүнчи классты. Бир миллиондор он колдон жетинчи жерде бичилет, он миллиондор—сегизинчи жерде, жүс миллиондор—тогузынчы жерде.

94. Он миллиардка жетире бир миллиардтан; жүс миллиардка жетире он миллиардтан; мун миллиардка жетире жүс миллиардтан кожугар.

10 жүс миллион 1 миллиард болуп жат.

10 миллиард 1 он миллиард болуп жат.

10 он миллиард 1 жүс миллиард болуп жат.

95. Бу таблицаны аяктап көрүгөр.

Төртүнчи класс— миллиардтардын классы			Үчүнчи класс— миллиондордын классы			Экинчи класс— мундардын классы			Баштапкы класс— бирлердин классы		
Жүстөр	Ондор	Бирлер	Жүстөр	Ондор	Бирлер	Жүстөр	Ондор	Бирлер	Жүстөр	Ондор	Бирлер
1	2	4	3	5	8	7	2	6	3	6	9
	4	6	5	0	2	3	4	0	0	2	8
		9	0	7	5	5	0	0	0	0	4

Бу сурактарга каруу беригер:

Төртүнчи класста кандый разрядтар бар?

Бир миллиардтар он колдог кажы јерде туруп јат?

Бир миллиардтарды; он миллиардтарды; јүс миллиардтарды счёттыг кажы эмигине салар керек?

Таблицада бичилген тоолорды кычырыгар.

96. 1) Он јанында онунчы јерде турган цифра кандый тооны көргүзет? он биринчи јерде турганы кандый тооны көргүзет? он экинчи јерде турганы кандый тооны көргүзет?

2) Онунчы разрядтыг 5 бири кандый тооны көргүзет? он биринчи разрядтыг 8 бири кандыйын? он экинчи разрядтыг 3 бири кандыйын? төртүнчи класстыг 28 бири кандыйын? төртүнчи класстыг 145 бири кандыйын?

3) Бирлерден баштап јүс миллиардтарга јетире бастыра разрядтарды ээчий-деечий адап беригер.

97. 95-чи бодолгонын бүдүми аайынча тетрадька класстардыг ла разрядтардыг таблицадын јурайла, ого мындыг тоолорды бичип алыгар: 125 миллиард; 300 миллиард; 48 миллиард; 732 миллиард 368 миллион 524.

98. Тоолорды кычырыгар:

1) Бастыра јер-телекейдинг албатызы 1954 јылда 2 500 000 000 кижиден ажыра болгон.

2) Бистинг ороондо 1960 јылда 10 000 000 000 пудтан ас эмес аш алар учурлу.

99. Тоолорды цифраларла бичинир.

1) Кандый ла немелердинг баазын јабызатканынын шылтузында бистинг орооннынг албатызы 1954 јылда јирме миллиард салковой акча астамдап алган.

2) СССР-де агашту јердинг элбеги бир миллиард јүс миллион гектар.

100. Бу тоолорды кычырар:

1) 1 000 000 000; 9 000 000 000; 36 000 000 000; 548 000 000 000; 704 000 000; 40 000 000; 600 000 000 000;

2) 2 728 324 115; 84 625 328 965; 784 318 495 186; 6 804 300 730; 208 600 430; 12 500 680 706; 111 111 222 333;

3) 400 700 800 300; 56 080 070 140; 60 003 005 006; 500 070 004; 1 001 010 001; 604 500 050.

101. Тоолорды кычырала, олардын кажызындагы ла разрядтарды ла класстарды адап берер. Кандый разрядтар ла класстар јок?

23 000 612 384;	5 475 000 720;	635 000 000 319;
8 000 000 060;	1 000 120 000;	45 000 685 000.

102. Бу тоолорды цифраларла бичиир:

1) үч жүс алтан сегис миллиард; төрт жүс миллиард; төртөн сегис миллиард алты жүс миллион; эки миллиард беш жүс сегис миллион; бир миллиард эки жүс алтан сегис миллион үч жүс јирме беш мунг; эки миллиард беш жүс јирме миллион јети жүс мунг;

2) төртөн үч миллиард сегис жүс миллион төрт жүс беш мунг жүс төртөн сегис; жүс сегис миллиард тогус жүс төрт миллион јети жүс төртөн мунг эки жүс јирме; бежен миллиард бежен миллион сегизен мунг бир жүс;

3) эки жүс үч миллиард сегис жүс мунг эки жүс он беш; жүс миллиард сегис жүс эки миллион јети жүс јирме; бир миллиард беш жүс тогузон үч; јирме эки миллиард сегизен.

103. Мындый тоолорды адап береле, бичип алар: јетинчи разрядтын 5 биринен турган тооны; тогузынчы разрядтын 8 биринен турган тооны; он экинчи разрядтын 6 биринен турган тооны; экинчи класстын 256 биринен турган тооны; төртүнчи класстын 300 биринен турган тооны; үчүнчи класстын 708 биринен турган тооны.

104. 1) 999 999 997 деп тооны ээчий барган 5 тоо бичип алар.

2) 8 000 000 002 деп тоодоң 4 катап бирденг айрыйла, болгон тоолорды бичип алар.

3) Бу тоолордын кажызынан ла 6-га көп болгодый тоолорды адап берер:

20 998; 100 999; 999 996; 610 994.

105. Төрт темдектү эн јаан тооны адайла, бичип алар; төрт темдектү эн кичинек тооны; јети темдектү эн кичинек тооны; тогус темдектү эн јаан тооны адайла, бичип алар.

106. Тоолорды кычырала, оордогы разрядтарды ла класстарды адап берер:

20 006; 100 100 100; 80 080 080; 1 000 635 000;
45 007 050 300; 536 000 000 004.

Бир миллиардтар 10-чы разрядтын бирлери деп адалат.
Он миллиардтар 11-чи разрядтын бирлери деп адалат.
Јүс миллиардтар 12-чи разрядтын бирлери деп адалат.

Бир, он ло жүс миллиардтар миллиардтардың классын бүдүрет, эмезе төртүнчи классты.

Бир миллиардтар он колдон онунчы жерде бичилет, он миллиардтар—он биринчи жерде, жүс миллиардтар—он экинчи жерде.

Бу тоолордо бастыра канча бирлер:

107. 68 он = 680   125 жүс =   12 мунг =

364 он =   718 жүс =   536 мунг =

586 он =   864 жүс =   871 мунг =

108. 45 он мунг =   14 млн. =   24 млрд. =

86 он мунг =   8 он млн. =   39 он млрд. =

238 он мунг =   6 жүс млн. =   7 жүс млрд. =

109. Бу тоолордың кажызында ла бастыра канча ондор: 320; 480; 2 600; 5 750; 15 000; 725; 936; 2 317; 3 604; 51 076.

110. Бу тоолордың кажызында ла бастыра канча жүстер: 700; 240; 16 200; 25 000; 162 000; 834; 4 638; 60 896; 375 026.

111. Бу тоолордың кажызында ла бастыра канча мундар: 26 000; 345 000; 1 318 000; 55 370 000; 12 768; 2 300 614; 12 040 697; 180 180 180.

Бу тоолордың кажызында ла бастыра канча он мундар?

112. Бу тоолордың кажызында ла бастыра канча ондор, бастыра канча жүстер, бастыра канча мундар, бастыра канча он мундар: 32 010; 504 308; 1 000 000; 34 008 008.

Тоодо бастыра канча ондор, жүстер, мундар ла оной до өскө разрядтар барын билип аларга, онын жабыс разрядтарынын бастыра бирлерин туура таштайла, арткан тооны кычырар керек.

113. 1) 832 деп тоонунг он јанына бир нуль; эки нуль; үч нуль кожуп бичизе, ол канайып кубулар?

2) 1 000 000 деп тоонунг он јанынаг бир нульды; эки нульды; үч нульды; төрт нульды туура таштап салза, ол канайып кубулар?

114. 62 725 деп тоо канча цифрала бичилген? Олордың ортозында башка цифралар канча? 1 000 000 деп тоо канча цифрала бичилген? Олордың ортозында башка цифралар канча? Он эки темдектү тооны жүк ле башка цифраларла бичиир арга бар ба?

115. 1,2,3 деп цифралардың болужыла үч темдектү бир канча тоолорды мынайда бичип алыгар: кажы ла тоого јаңыс цифра бир катаптаг көп кирбезин. Канча ондый тоо бичип аларга јараар?

116. Јаңыс темдектү эң кичинек тооны, эки темдектү эң кичинек тооны, үч темдектү эң кичинек тооны ла төрт темдектү эң кичинек тооны кожуп ийзе, канча болор?

Көп темдектү тоолорды кожоры ла айрыры.

117. Бүкте 86 уй отоп жүрген. Оноор база 9 уй айдап эжелгендер. Бүкте бастыра канча уй боло берди?

(Бу бодолгоны бодоорго, 86-га 9-ты жаба тоолоор керек, 95 болор. 95 деп тоого баштапкы тоонун (86) бастыра бирлери ле экинчи тоонун (9) бастыра бирлери кирип јат. 95 — эки тоонун суммазы.

Кожуп турган тоолордын бастыра бирлерин алынган тооны эки эмезе бир канча тоолордын суммазы деп айдар.

Кожуп турган тоолор кожулаачылар деп адалат.

Эки эмезе бир канча тоолордын суммазын табатан действие кожоры деп адалат.

Кожор темдек + (плюс).

118. 1) Бир кожулаачы 16 427, экинчизи 8 697. Олордын суммазын табар.

2) 9 786, 395 ле 4 006 деп үч тоонун суммазын табала, бичип алар.

3) Баштапкы кожулаачы 9 668, экинчизи баштапкызынан 397-ге көп, үчүнчизи дезе баштапкы эки кожулаачынын суммазына түңей. Үч кожулаачынын суммазы канча болор?

4) 13 708 ле 6 075 деп эки тоонун суммазын 10 970-ге көптөдөр.

119. 7 428, 974 лө 1 936 деп үч кожулаачыны турган јерлериле солустырып кожоло, суммазын бодоп чыгарар.

Кожорынын солустыраачы свойствозы.

Кожулаачыларды јерлериле солустырганынан сумма кубулбай јат.

Кошконын шинжүлөп көрөргө, бу свойствоны тузаланып жадылар.

Кошконын шинжүлөп көрөргө, кожулаачыларды өскө аайынча кожуп јат. Действиени чын бүдүрген болзо, ол ок сумма болор.

120. Кожорын бүдүреле, шинжүлөп көрөр:

$$1) 4\,458\,891 + 7\,650\,209 + 987\,540$$

$$2) 1\,167\,502 + 554\,630 + 6\,086\,010 + 30\,456$$

$$3) 30\,478 + 137 + 590 + 100\,789 + 90\,396\,168$$

121. (Сагышта бодоор.) Кожотон анчадала жеңил эпти тузаланып, бодоп салар:

$$54 + 97 + 46$$

$$63 + 75 + 27 + 25$$

$$16 + 48 + 84$$

$$18 + 62 + 35 + 55$$

$$76 + 35 + 65$$

$$180 + 450 + 120 + 150$$

122. Ленинградта М. Е. Салтыков-Щедринниг адыла адалган библиотекада 1949 жылда 10 000 000 бичик бар болгон, Москвада В. И. Ленинниг адыла адалган библиотекада десе 3 000 000 бичикке көп болгон.

Бу эки библиотекада канча бичик болгон?

123. Европада 600 000 000 кижиге журтап жат, Америкада 325 000 000, Африкада 200 000 000, Австралияда 13 000 000, Азияда десе, жер-телекейдин бастыра өскө бөлүктөрүндөгү улусты жаба алганына көрө, 262 000 000 кижиге көп. Бастыра жер-телекейдин үстүндө канча кижиге журтап жат?

124. Бир районнын ишкүчиле жаткандары сберегательный кассаларга сентябрда 5 735 000 салк. салгандар, октябрда сентябрдагызынан 486 195 салковойго көп, ноябрда десе, сентябрда да октябрда жаба салган акчага көрө, 100 200 салковойго көп. Үч айдын туркунына сберегательный кассаларга канча салковой акча салдылар?

125. Бу бодолголорды бичип алыгар:

1) Бир участокко баштапкы күндө 60 агаш отургускандар, экинчи күндө десе 80 агаш. Эки күнгө канча агаш отургустылар?

2) Эки күнгө 140 агаш отургускандар, бу тоодон 60 агашты баштапкы күндө отургускандар. Экинчи күндө канча агаш отургустылар?

3) Эки күнгө 140 агаш отургускандар, бу тоодон 80 агашты экинчи күндө отургускандар. Баштапкы күндө канча агаш отургустылар?

Баштапкы бодолгодо берилген кожулаачылар экинчи ле үчүнчи бодолголордо кандый действиеле табылат?

126. Орғи бодолголордын бүдүми аайынча үч бодолго тур-

гузала, оморды бодоп салыгар. Сумма аайынча ла кожулаачылардын бирүзи аайынча экинчи кожулаачыны канайып табатанын айдып беригер.

127. 1) Эки кожулаачынын суммазы 2 360, омордын бирүзи 970. Экинчи кожулаачыны табар. 2) Эки кожулаачынын суммазы 1 060; баштапкы кожулаачы 979. Экинчи кожулаачыны табар.

Кажы ла кожулаачы экинчи кожулаачызы жок суммага тўнгей.

Онын учун, жарты жок кожулаачыны табарга, жарт кожулаачыны суммадан айрып ийер керек.

128. Жарты жок кожулаачыны (x -ти) табар:

$$\begin{array}{lll} x + 625 = 1\,200 & 730 + x = 1\,430 & x + 60 + 80 = 400 \\ x + 960 = 1\,800 & 685 + x = 2\,772 & 50 + x + 70 = 800 \end{array}$$

Эки кожулаачыны кошконын шинжўлеп кўрўргў суммадан кожулаачылардын бирўзин айрып ийер керек. Кожорын чын бўдўрген болзо, артканында экинчи кожулаачы болор учурлу.

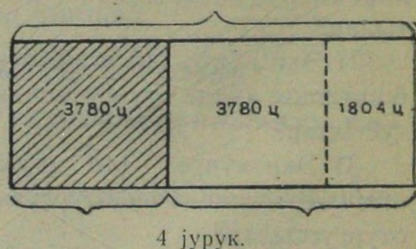
129. Кожорын бўдўреле, оны айрырынын болужыла шинжўлеп кўрўр:

$$\begin{array}{ll} 734\,508 + 345\,782 & 5\,806 + 19\,048 + 504\,637 \\ 547\,208 + 1\,362\,869 & 8\,700 + 90\,059 + 600\,702 \end{array}$$

130. Колхоз кышка ўлўг белетеп алган. 3 780 ц ўлўгди малга јидирип койордо, јидиргенинен 1 804 ц-ге кўп ўлўг артып калган. Канча центнер ўлўг белетелген? (4 јур.)

131. Белетеген силостон колхоз 1 882 ц-ди малга јидирген. Онызы арткан силостон 283 ц-ге ас. Бастыра канча центнер силос белетелген?

132. Колхоз сад ўскўргенинен 138 720 салк. кирелте алган. Онызы јаланг ижинен алган кирелтеден 659 4000 салковойго ас. Колхозтын јаланг ижинен ле сад ўскўргенинен алган текши кирелтезин чотоп алар.

133. Кожулаачыларды туйуктаар эпти тузаланып, примерлерди бодоп салар:

$$\begin{array}{llll} 99 + 56 & 89 + 49 & 199 + 45 & 399 + 260 \\ 98 + 76 & 39 + 58 & 298 + 64 & 299 + 198 \end{array}$$

134. Кожулаачыларды јерлериле солустырар эпти тузаланып, примерлерди бодоп салар:

$$\begin{array}{lll} 67 + 55 + 23 & 380 + 57 + 20 & 66 + 85 + 34 + 15 \\ 64 + 78 + 36 & 518 + 96 + 82 & 89 + 75 + 11 + 25 \end{array}$$

135. Кожорына үч примерден сананып алар, олордо мындый эңтерди тузаланаарга јенгил болзын: 1) туйуктаар эпти, 2) кожулаачыларды јерлериле солустырар эпти.

136. Счётко салып кожор:

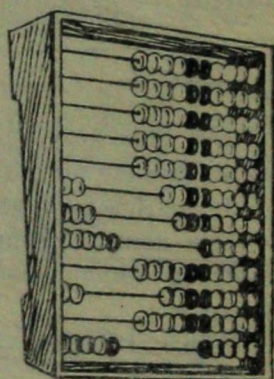
$$\begin{array}{lll} 45 + 49 & 352 + 245 & 1\,709 + 1\,205 \\ 54 + 29 & 243 + 617 & 2\,304 + 2\,508 \\ 65 + 58 & 425 + 945 & 4\,740 + 1\,260 \\ 37 + 85 & 564 + 136 & 5\,354 + 7\,646 \end{array}$$

$$137. x + 2\,689 = 52\,035$$

$$x + 1\,592 = 30\,100$$

$$1\,236 + x = 8\,000 \quad x + 3\,240 = 90\,208$$

$$2\,040 + x = 7\,504 \quad 9\,408 + x = 70\,326$$

5 јурук.

138. x -ти табар:

1-кы кожулаачы	2-чи кожулаачы	Сумма
79	x	115
x	80	700
135	x	135
x	584	584

139. Үч алмарда 2 400 ц арыш. Баштапкы ла экинчи алмарларда 2 000 ц, экинчи ле үчүнчи алмарларда 1 000 ц. Кажы ла алмарда канча центнер арыш?

140. СССР-динг үч агын суузынын — Обьтын, Ленанын ла Амурдын — узунын кожуп ийзе, 12 634 км боло берер. Обь ло Лена суулардын текши узуну 8 280 км, Лена ла Амур суулар-

дыйы десе 8 618 км. Бу суулардыг кажызынын ла узунун таап алар. Бодогонун шинжүлөп көрөр.

141. Үч тоонунг суммазы 16 336. Баштапкы ла экинчи тооны кожуп ийзе, 10 702 болор; экинчи ле үчүнчи тооны кожуп ийзе, 6 712 болор. Үч тоонунг кажызын ла таап алар.

142. Кожорына эки тегин бодолго тургузып алар: 1) эки тоонунг суммазын табарына; 2) тооны бир канча бирлерге көптөдөрине.

143. Бодолго сананып алар, ол мынайда бодолзын:

1) $64 \text{ кг} + 16 \text{ кг} = 80 \text{ кг}$; 2) $64 \text{ кг} + 80 \text{ кг} = 144 \text{ кг}$.

Қ а р у у з ы. Эки яблонядаг 144 кг яблоко үзүп алгандар.

144. Эки тоонунг суммазы олардыг бирүзине түней болор бо? Кандый учуралда ондый болор? Темдектеп айдып берер.

---

145. Эки кожулаачынынг суммазы 1 690; олардыг бирүзи 1 218. Экинчи кожулаачыны табар.

Жарты жок кожулаачы кандый действиеле табылды?

Эки кожулаачынынг суммазы аайынча ла олардыг бирүзи аайынча экинчи кожулаачыны табатан действиени айрыры деп айдар.

Айрыыр темдек — (минус).

Кандый бир тоодон айрып турган болзо, оны астаачы деп айдар.

Айрылып турган тооны астадаачы деп айдар.

Айрыырда болгон тооны разность деп айдар.

146. 1) Астаачы 1 080, астадаачы 675. Разностьты табар.

2) Астаачы 2 765, астадаачы 1 096. Разностьты табар.

3) 5 600 ле 3 785 деп тоолордыг разностьын табар.

147. (Сагышта бодоор.) 1) Мындыг учуралдарда канча болор: 85-тең 25-ти айрыза? 96-ны 24-кө астатса?

2) 76 36-дан канчага көп? 17 80-нең канчага ас? Бастыра бу сурактар кандый действиеле бодолот?

148. (Сагышта бодоор.)

76 — 24	48 — 48	120 — 56	560 — 180	6 — 0
45 — 28	132 — 17	150 — 78	475 — 475	0 — 0

149. 15 276 300 — 9 386 412   1 325 436 547 — 33 906 858
 28 000 107 — 8 515 298   2 704 500 106 — 9 421 096
 4 560 110 — 3 904 506   6 000 101 540 — 1 736 832
 150. 14 160 510 — 13 904 602   2 460 245 + 940 759 — 630 278
 6 100 101 540 — 1 736 834   1 001 050 — 803 264 + 102 214

151. План аайынча темдектелгеннинен кирелтени канчага көп алганын бу берилген тоолор аайынча чотоп алар:

План аайынча темдектелгени (салковойлорло)		Алганы (салковойлорло)	
Жалан ижинен	310 675	Жалан ижинен	396 750
Малдан	194 330	Малдан	269 800
Оскө кирелтелер	56 350	Оскө кирелтелер	68 765

152. Баржала¹ досколор тартып экелгендер: карагайдыйын 30 210, кайыгдыйын карагайдыйынан 7 294-кө ас. Күние 26 084 карагай доско алып түжүргендер, кайыг досколорды десе 9 126-га ас. Баржада кандый досколор ас артты база канчага ас?

153. Бу бодолголорды бодогонун бичип алыгар:

1) Библиотекада 2 000 бичик болгон. 500 бичикти кычыраачыларга бергендер. Канча бичик артты?

2) Библиотекадан 500 бичикти кычыраачыларга бергилеп ийерде, ондо 1 500 бичик артып калган. Библиотекада канча бичик болгон?

Баштапкы бодолгодо берилген астаачы экинчи бодолгодо кандый действиеле табылат?

154. 153-чи бодолгонунг бүдүми аайынча эки бодолго тургузала, бодоп салыгар. Берилген астадаачы ла разность аайынча астаачыны канайып табатанын айдып беригер.

*Астаачы разностьты кошкон астадаачыга түнөй.
 Онын учун, жарты жок астаачыны табарга, астадаачыны ла разностьты кожуп ийер керек.*

155. Жарты жок астаачыны (х-ти) табар:

$$\begin{array}{ll} x - 642 = 1\,821 & x - 3\,706 = 50\,408 \\ x - 809 = 1\,034 & x - 4\,085 = 7\,065 \\ x - 936 = 1\,804 & x - 6\,230 = 33\,032 \end{array}$$

¹ Баржа — түби жалбак жаан кеме.

*Айрыганын шинжүлөп көрөргө, астадаачыны раз-
ностько кожуп ийер керек. Действиени чын бүдүргөн
болзо, астаачы боло берер учурлу.*

156. Айрыырын бүдүрө, шинжүлөп көрөр:

3 600 000 —	1 756 482	32 800 300 —	2 997 456
1 000 000 —	734 005	56 346 000 —	8 800 304
2 000 014 —	906 098	10 100 200 —	9 306 705

157. Төрт кырадан 10 000 ц аш жуунадылган: баштапкызынан 2 776 ц, экинчизинен, баштапкызына көрө, 1 230 ц-ге көп, үчүнчизинен десе, экинчи кырадан жуунадылганына көрө, 2 718 ц-ге ас. Төртүнчи кырадан канча центнер аш жуунадылган?

158. Пионерлердин эки отряды колхозтын садындагы агаштарды кышка белетеп койорго молжонгон. Баштапкы отряд 158 агаш, экинчизи десе 174 агаш белетеп койгон. Онын кийининде баштапкы отрядка белетеерге 76 агаш, экинчизине десе 68 агаш арткан. Кажы отряд кышка агаштарды көп белетеерге молжонды база канчага көп?

159. (Сагышта бодоор.)

101 — 75	201 — 30	304 — 26	505 — 48
102 — 75	203 — 30	408 — 50	707 — 82

160. Счетко салып бодоор:

78 — 25	54 — 29	356 — 132	800 — 508
96 — 46	76 — 28	892 — 206	400 — 175
42 — 14	90 — 43	508 — 375	1 900 — 405
63 — 35	80 — 54	604 — 309	1 200 — 304

161. Бу бодолголорды бодогонун бичип алыгар:

1) Каменщик¹ күнине 2 400 кирпич салар керек. Тал түшке жетире ол 1 300 кирпич салган. Ого канча кирпич саларга артты?

2) Каменщик күнине 2 400 кирпич салар керек. Тал түшке жетире ол иштин бир кезек бөлүгүн бүдүрүп койордо, саларга ого 1 100 кирпич арткан. Тал түшке жетире ол канча кирпич салып койды?

Баштапкы бодолгодо берилген астадаачы экинчи бодолгодо кандый дейвиеле табылат?

¹ Каменщик — кирпич, таш салар ус ишмекчи.

162. 161-чи бодолгонунг бүүдүмү аайынча эки бодолго тургузып, бодоп салыгар. Берилген астаачы ла разность аайынча астадаачыны канайып табатанын айдып беригер.

Астадаачы разность жок астаачыга тўней.

Онын учун, жарты жок астадаачыны табарга, астаачыдан разностьты айрып ийер керек.

163. Жарты жок астадаачыны (х-ти) табар:

$$240 - x = 100 \quad 3\,175 - x = 697 \quad 25\,754 - x = 18\,876$$

$$400 - x = 360 \quad 9\,232 - x = 1\,068 \quad 10\,000 - x = 9\,999$$

$$896 - x = 208 \quad 6\,010 - x = 2\,086 \quad 20\,010 - x = 10\,102$$

Айрыганын шинжўлеп көрөргө, астаачыдан разностьты айрып ийер керек. Действиени чын бүүдүргөн болзо, астадаачы боло берер учурлу.

164. Примерлерди бодойло, айрырыла шинжўлеп көрөр:

$$10\,000 - 4\,062 \quad 364\,825 - 260\,087 \quad 820\,000 - 76\,598$$

$$401\,520 - 295\,092 \quad 604\,020 - 584\,635 \quad 100\,000 - 79\,295$$

165. (Сагышта бодоор.) Бичикте 276 страница. Уренчик бичиктин бир кезек бөлўгин кычырып саларда, ого кычырарга 80 страница арткан. Кычырарга артканынан уулчак канча страница көп кычырып салды?

166. Колло иштенер урукторго школ жылдын башталарында газет чаазыннан 1 250 лист ле альбомнын чаазынынан 1 100 лист белетеп алган.

Жылдын учында газет чаазыннан 175 лист ле альбомнын чаазынынан 158 лист арткан. Жыл туркунына бастыра канча лист чаазын кородылган?

167. Кирпич эдер заводтордо озочыл ишмекчилер кирпич өртөөр ойди 168 частан 38 часка жетире астаткандар, бир мунг кирпич өртөөргө керектў одуарар немени дезе 160 кг-нан 115 кг-га жетире. Озочыл ишмекчилер ойди канча кире ле одуарар немени канча кире чеберлеп турулар?

168. Азыйда норма 150 курчу болор тушта токарь бир сменага 270 курчу эдип турган. Эмди норма 210 курчу болор тушта ол 400 курчу эдип жат. Азыйда токарь норманы канча курчуга ажыра бүүдүрип турган? Эмди канчага ажыра бүүдүрет?

169. (Сагышта бодоор.) Астадаачыны мындый учуралдарда табар:

- 1) астаачы 380, разность 240;
- 2) астаачы 1 000, разность 520.

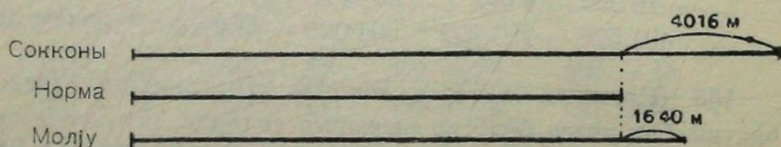
170. (Сагышта бодоор.) Астаачыны мындый учуралдарда табар:

- 1) астадаачы 730, разность 270;
- 2) астадаачы 87, разность 63.

$$\begin{array}{rcl}
 171. & 7\,536 - x = 4\,280 & x - 20\,375 = 20\,375 \\
 & 76\,082 - x = 36\,745 & 1\,280 + x = 4\,765 \\
 & x - 65\,012 = 3\,800 & x - 9\,007 = 1\,038
 \end{array}$$

Калганчы примерлердин бүүдүмү аайынча эки пример тургузала, оорды бодоп салар.

172. Фабрикада эң артык бригадалардын бирүзү күнүг сайын 16 800 м бөс согуп жат. Онызы нормадан 4 016 м-ге көп, норма десе бригаданын алынган молжузынаг 1 640 м-ге ас. Бригаданын алынган молжузы кандый (6 жүр.).

6 жүрүк.

173. Совхоз бу жылда бир гектардан 420 ц свёкла жуунадып алган. Онызы өткөн жылдагызынаг 45 ц-ге көп, келер жылга пландагыныан десе 35 ц-ге ас. Өткөн жылда бир гектардан канча центнер свёкла жуунадылган? Келер жылга канча кире пландалган?

174. Лена суу Днепрден 1 979 км-ге узун, Днепр Волгадаг 1 403 км-ге кыска. Лена суунын узуну 4 264 км болзо, Волга ла Днепр суулардын узунун таап алар.

175. х-ти табар:

Астаачы	Астадаачы	Разность
x	64	96
500	x	280
x	20 039	10 088
83	x	83

176. 1) Астаачы 1 000 386, разность 82 485. Астадаачыны табар.

2) Астадаачы 20 039, разность 10 038. Астаачыны табар.

177. 1) 6 328 ле 4 126 деп тоолордын разнозына олордын суммазын кожор.

2) 10 132 ле 896 деп тоолордын суммазынанг олордын разнозын айрыыр.

178. $64\,872 : 68 \times 506 + 108\,277 - 200\,326$

$(30\,450\,000 + 12\,350\,000) - (8\,750\,000 + 4\,850\,000)$

$(30\,450\,000 - 8\,750\,000) + (12\,350\,000 - 4\,850\,000)$

179. Уренчиктер садта тожула, уй жиилек ле боронот отургузар учурлу — бастыразы 350 төс. Олор бастыра тожуланы отургузып саларда, олорго 190 төс уй жиилек ле эки катап ас боронот отургузарга арткан. Уренчиктер канча төс тожула отургустылар?

180. Складта огород ажы бар болгон. Огород ажын складтанг магазиндерге 3 грузовикле 1 900 кг-нанг, 5 грузовикле 2 100 кг-нанг тартып апаргылаарда, складта, тартып апарганына көрө, 4 катап көп артып калган. Магазиндерге аткараынанг озо складта огород ажы канча тонна болгон?

181. Бу берилгендери аайынча бодолголор тургузала, бодоп салар:

1) Бир журтта радио ажыра эртен турадагы гимнастиканы жылдын башталарында 96 бала эдип турган, жылдын учында дезе 200 бала.

2) Картонион папканы Володя 58 минутка эдип алган, Серёжа дезе ондый ок папка эдерине 12 минутка ас ой өткүрген.

3) «Ус колдор» деп кружокко 480 лист картон белетеп алгандар. Ай туркунына 320 лист короткондор.

182. 1) Разность астаачыга түңгей болор бо? Кандый учуралда ондый болор аргалу? Примерлер айдып берер.

2) Разность астадаачыга түңгей болор бо? Примерлер айдып берер.

Уренгенин катап көрөрине керектү сурактар.

1). Эки эмезе бир канча кожулаачынын суммазы кандый действиеле табылат?

2) Кожор тушта тоолор канайда адалат?

3) Кожорынын солустыраачы свойствозынын учуры не-
зинде?

- 4) Бодоор тушта кожорынын солустыраачы свойствозын тузаланаарга качан эптү?
- 5) Жарты жок кожулаачыны канайып табар?
- 6) Кошконын канайып шинжүлөп көрөр?
- 7) Сумма ла бир кожулаачы аайынча эки кожулаачынын бирүзи кандый действиеле табылат?
- 8) Айрыыр тушта тоолор канайда адалат?
- 9) Жарты жок астаачыны канайып табар? Жарты жок астадаачыны канайып табар?
- 10) Айрыганын канайып шинжүлөп көрөр?
- Кажы ла карууны примерле жартап берер.

Орто арифметическийди бодоп чыгарарына бодолголор.

183. Бир гектар кырадан 18 ц арыш, экинчизинен 20 ц жуунадып алгандар. Кажы ла гектар кырадан орто тооло канча центнер арыш жуунадып алдылар?

184. Велосипедист бир часка 17 км, экинчи часка 15 км өткөн. Велосипедисттин бир часка барган орто түргенин таап алар.

185. Петя завтракка бир күнде 70 акча, экинчи күнде 90 акча чыгымдаган. Петя завтракка орто тооло кажы ла күн канча кире чыгымдап турды?

186. Валя такаанын 2 жымыртказын бескелеген: бирүзинин бескези 60 г, экинчизинин дезе 70 г болгон. Кажы ла жымыртканын бескези орто тооло канча кире болды?

187. Кейдин температуразын шиндеп, үренчик күннин аайын темдектейтен календарине мынайда бичип алган: эртен тура 9° жылу, түште 16° , эгирде 11° . Бу күндеги кейдин орто температуразын таап алар.

188. Үренчик кызычак кейдин температуразын 4 күннин туркунына шиндеп, кажы ла күндеги кейдин орто температуразын табличкага бичип алган:

Күн	Температура
20.IX	12° жылу
21.IX	16° "
22.IX	12° "
23.IX	8° "

Бу күндердеги кейдинг орто температуразы кандый?

189. Школдо күннинг аайын шиндеп турганы аайынча озо баштап кажы ла күндеги кейдинг орто температуразын, онын кийининде бир канча күндердеги кейдинг орто температуразын таап алар.

190. Трактористтердин бригадалары баштапкы күнде 69 га солок сүргендер, экинчи күнде 74 га, үчүнчи күнде 75 га ла төртүнчи күнде 70 га. Трактористтердин бригадалары орто тооло 1 күнге канча гектар солок сүрүп турдылар?

191. Библиотекада кычыраачылардын тоозы калганчы 7 жылга 480 кижиден 1 376 кижиге жетире көптөгөн. Бу библиотекада орто тооло жылдын сайын канча кычыраачы кожулып турды?

192. Каменщиктердин озочыл звенозы баштапкы күнде 14 500 кирпич салган, экинчи күнде 15 300, үчүнчи күнде 20 150, төртүнчи күнде дезе үчүнчи күндегизинен 2 800 кирпичке көп. Звено бир күнге орто тооло канча кирпич салып турды?

Бир канча тоолордын орто арифметическийин табарга, бу тоолордын суммазын табала, оны кожулаачылардын тоозына үлөп ийер керек.

193. Бу тоолордын орто арифметическийин табар:

1) 45 ле 27

5) 207, 185, 300 ле 264

2) 90, 100 ле 110

6) 485, 516, 706 ла 689

3) 84, 133 ле 128

7) 1 070, 1 001, 986 ла 1 015

4) 390, 350 ле 280

8) 110, 478, 915, 1 070 ле 2 832

194. Поезд 2 частын туркунына часка 45 км-ден, 3 частын туркунына часка 50 км-ден барган. Поезд бир часка орто тооло канча километр өдүп турды?

195. Эки город ортодогы жолды поезд 15 часка өткөн. Баштапкы 9 часта ол бир часка 40 км түргениле барган, арткан өйдө дезе бир часка 45 км түргениле. Бастыра жолды ол кандый орто түргениле өткөн?

196. Бригада 15 га-нын кажызынан ла 18 ц арыш жуунадып алган, 10 га-нын кажызынан ла 20 ц, 20 га-нын кажызынан ла 26 ц. Бир гектардан жуунаткан арыштын орто түжүмүн таап алар.

197. Совхозто 150 саан уй. 36 уй жылына 4 100 л-ден сүт берген, 58 уй 3 900 л-ден, арткандары 3 000 л-ден. Жылына бир уйдаг саап алган сүттин орто кемин таап алар.

198. 1) Бойының алтамының жаанын билип аларга, Витя жерде 48 м темдектеп алала, оны үч катап базып өткөн. Баштапкы катап ол 81 алтам тоолоп алган, экинчи катап 79 алтам ла үчүнчи катап 80 алтам. 48 м-ге орто тооло Витянын канча алтамы келижет? Онын алтамынын узуну канча кире?

А жа ру. $48 \text{ м} = 4800 \text{ см}$.

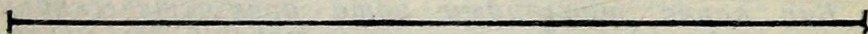
2) Бойының айылынан школго жетире барар жолдын узунун билип аларга, Витя бу жолды үч катап базып өдөлө, орто тоозын алган. Баштапкы катап ол 200 алтам эткен, экинчи катап 208 алтам, үчүнчи катап 207 алтам. Айымдан школго жетире барар жолдын узуну канча кире?

199. Мынайда бодолгодый бодолго сананып алар:

$$(40 \text{ кг} + 48 \text{ кг} + 50 \text{ кг}) : 3 = 46 \text{ кг}.$$

200. Эки эмезе үч тоонунг орто арифметическийин табарга керек болгодый бодолго сананып алар.

201. Бу эки кезинтининг орто узунун таап алар (7 жур.).

7 журук.

Көп темдектү тоолорды катаптаары ла үлеери.

202. Самолёт бир часка 326 км түргениле учат. Ол ок түргениле учар болзо, самолёт 6 часка канча километр учуп өдөр?

Бу бодолгоны бодоорго, 326 деп тооны кожулаачы эдип 6 катап алар керек.

$$326 + 326 + 326 + 326 + 326 + 326 = 1956$$

Сумманы бис кожор действиеле тапканыс. Онойып эдерге узда бичири ле көп чотооры керек болды. Бичириин ле чотоорын жеңилтерге, түней кожулаачыларды кожорын катаптаарыла солуп ийелик:

$$\begin{array}{r} 326 \\ \times 6 \\ \hline 1956 \end{array}$$

Кажы ла 326 болуп турган алты түней кожулаачынын бу жагы ла тапкан суммазын 326-нын ла 6-нын произведениези деп айдар.

Тўнгей кожулаачылардын суммазын произведение деп айдар.

Кожулаачы болуп такып-такып алынатын (катапта-талатан) тооны көптөөчи деп айдар.

Канча тўнгей кожулаачы алынып турганын көргүзетен тооны көптөдөөчи деп айдар.

Көптөөчини ле көптөдөөчини текши адыла көптөжөөчилер деп айдар.

Эки эмезе бир канча тоонунг произведениезин табатан дей-ствиени катаптаары деп айдар.

Катаптаар темдек $\times$ (чалый крест) эмезе $\cdot$ (точка).

203. 1) Көптөөчи 94, көптөдөөчи 27. Произведениени бодоп чыгарар.

2) Көптөжөөчилердин бирүзи 18, экинчизи 15. Произведениени табар.

3) 284 деп тооны 36 катапка көптөдөр.

4) Действиенин темдегининг ле тўнгейликтинг темдегининг болу-жыла мындай пример бичип алар: 280 деп тооны 6-га катапта-за, 1 680 болор.

204. Бу тўнгейликтерди шинжүлөп көрөр:

$$1) 86 \times 47 = 47 \times 86; \quad 2) 54 \times 100 = 100 \times 54.$$

Катаптаарынын солүштыраачы свойствозы.

Көптөжөөчилерди жерлериле солүштырганынан произведение кубулбай жат.

Катаптаганын шинжүлөп көрөргө, бу свойствоны тузаланар аргалу.

Катаптаганын шинжүлөп көрөргө, тоолорды өскө аайынча катапташтырып жат. Действиени чын бүдүрген болзо, ол ок произведение боло берер учурлу.

205. Катаптаарын бүдүреле, шинжүлөп көрөр:

$$\begin{array}{cccc} 86 \times 28 & 530 \times 47 & 608 \times 824 & 265 \times 187 \\ 49 \times 36 & 790 \times 58 & 407 \times 652 & 346 \times 428 \end{array}$$

206. Катаптаарын тоолордын анчадала эптү туратаны аайын-ча бүдүрер:

$$\begin{array}{cccc} 5 \times 6483 & 72 \times 498 & 300 \times 746 & 735 \times 36 \\ 8 \times 3069 & 56 \times 279 & 800 \times 903 & 504 \times 68 \end{array}$$

$$\begin{array}{cccc} 207. \quad 6268 \times 483 & 806 \times 217 & 764 \times 802 & 106 \times 105 \\ 2068 \times 145 & 309 \times 457 & 618 \times 205 & 204 \times 503 \\ 1705 \times 378 & 507 \times 691 & 569 \times 304 & 707 \times 409 \end{array}$$

Кажы ла столбиктинг калганчы примерин шинжүлөп көрөр.

$$\begin{array}{ccccc} 208. \quad 1 \times 9 & 0 \times 6 & 86 \times 4 & 36 \times 8 & 97 \times 8 \\ 7 \times 1 & 0 \times 8 & 72 \times 5 & 48 \times 6 & 65 \times 4 \end{array}$$

209. (Сагышта бодоор.) 1) Стройкада жер казатан 3 машина иштеп жат. Олордын кажызы ла 25 000 кижининг ижин бүдүрөт. Бу машиналар канча кижининг ижин бүдүрөт.

2) Колхоз элеваторго 120 ц сула тартып апарган, арышты суладан 5 катап көп, буудайды десе арыштан үч катап көп. Колхоз элеваторго канча центнер буудай тартып апарды?

3) Москвадан Тбилисиге жетире темир жолдо 2 516 км. Онызы Москвадан Иркутскка жетире баратан жолдог 2 катап жуук. Москвадан Иркутскка жетире баратан жолдын узунун таап алар.

4) Поездтин түргени бир часка 50 км. Онызы пассажирский самолёттын түргенинен 6 катап ас. Самолёттын бир часка учуп өдөр түргенин бодоп чыгарар.

210. Күүк бир часка 100 курт жип салар аргалу. Күүк бистин жерде 135 күн турлулап, күнине 16 частан жемзеп жүрөт деп бодо-зо, жай туркунына ол канча курт жоголтор аргалу?

211. Түжүми орто кеминде болор тушта арыш бир гектар жерден 161 кг, сула десе 208 кг ток немелер алат. Колхоз арышты 136 га-дан, суланы 75 га-дан жуунаткан. Бу жерден арыш ла сула бастыра канча кире ток немелер алды?

212. (Сагышта бодоор.)

$$\begin{array}{ccccc} 10 \times 6 & 30 \times 4 & 80 \times 3 & 100 \times 7 & 100 \times 9 \\ 10 \times 60 & 30 \times 40 & 80 \times 30 & 100 \times 70 & 100 \times 90 \\ 10 \times 600 & 30 \times 400 & 80 \times 300 & 100 \times 700 & 100 \times 900 \end{array}$$

213. Тоннын баазы 520 салк. 6 ондый тоннын баазы канча кире? 60 ондый тоннын баазы канча кире? 600 тоннын баазы канча кире?

$$\begin{array}{cccc} 214. \quad 370 \times 8 & 560 \times 9 & 800 \times 700 & 7500 \times 200 \\ 370 \times 80 & 560 \times 90 & 900 \times 600 & 4900 \times 360 \\ 370 \times 800 & 560 \times 900 & 400 \times 800 & 6000 \times 750 \end{array}$$

215.	70×60	680×70	300×400	$5\,000 \times 360$
	90×50	460×90	450×700	$6\,900 \times 400$
	30×80	970×60	800×800	$8\,720 \times 350$

Көптөөчи ле көптөдөөчи нульдарга токтогон болзо, нульдарга ажару салбай, каталтаарын бүдүреле, көптөөчиде ле көптөдөөчиде жаба канча нуль бар, анча өк нульды произведениеге он жанынан бичип саладылар.

216. Бөс согор фабрика ай туркунына 2 124 720 м сатин ле эки катап көп сыйса соккон. Бу тоодон башка-башка городторго бөстү 60 вагон аткарылган, кажызында ла 95 500 м-ден болгон. Арткан бөсти кийим көктөөр фабрикаларга ийген. Кийим көктөөр фабрикаларга канча метр бөс ийдилер?

217. Совхозто виноград терерге 70 ишмекчи чыккан. Олордын тоозынан 20 кижи кунине кажызы ла 300 кг-нан виноград терип алган, 30 кижи 400 кг-нан, арткандары деже 340 кг-нан. Кунине бастыра ишмекчилер канча килограмм виноград терип алдылар?

218. Бу бодолголорды бодогонын бичип алыгар:

1) Уренчик 14 акчадан 5 тетрадь садып алган. Бастыра тетрадьтар канчага турды?

2) Уренчик 5 тетрадь учун 70 акча төлөгөн. Бир тетрадь канчага турды?

3) Уренчик 70 акчага кажызы ла 14 акчадан тетрадьтар садып алган. Ол канча тетрадь садып алды?

Баштапкы бодолгодо берилген көптөжөөчилер экинчи ле үчүнчи бодолголордо кандый действиеле табылат?

219. 218-чи бодолгонын бүдүми аайынча үч бодолго тургузып алыгар. Берилген произведение ле көптөжөөчилердин бирүзи аайынча экинчи көптөжөөчини канайып табатанын айдып беригер.

220. 1) Көптөөчи 75, произведение 750. Көптөдөөчини табар.

2) Көптөдөөчи 90, произведение 540. Көптөдөөчини табар.

3) Көптөжөөчилердин бирүзи 80, произведение 3 600. Экинчи көптөжөөчини табар.

4) Эки тоонун произведениези 3 240. Бу тоолордын бирүзи 72. Экинчи тооны табар.

Кажы ла көптөжөөчи экинчи көптөжөөчиге үлеген произведениеге түйгөй.

Онын учун, жарты жок көптөжөөчини табарга, произведениени жарт көптөжөөчиге үлеп ийер керек.

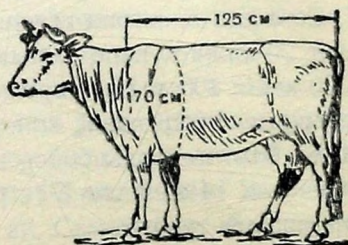
221. Жарты жок көптөжөөчини (х-ти) табар:

$$\begin{array}{lll} 1) x \times 6 = 72 & x \times 9 = 567 & 46 \times x = 690 \\ x \times 4 = 96 & x \times 5 = 965 & 32 \times x = 384 \\ 2) x \times 24 = 1\,320 & x \times 45 = 3\,780 & 32 \times x = 2\,560 \\ x \times 54 = 1\,512 & x \times 50 = 5\,750 & 25 \times x = 3\,250 \end{array}$$

222. Катаптаарын бүдүрөп, үлөөриле шийгүлөп көрөр:

$$\begin{array}{lll} 87 \times 25 & 426 \times 312 & 256 \times 300 \\ 76 \times 46 & 532 \times 124 & 728 \times 500 \\ 54 \times 79 & 246 \times 513 & 514 \times 420 \end{array}$$

223. Тирүү уйдың бескезин килограммдарла таап аларга, белинин узунун (баш арказынан куйругуна жетире) база жарындарынын жанында көксинин жоонун сантиметрлерле кемжигилеп жат (8 жүр.). Болгон тоолорды катапташтырала, тапкан произведениени 50-гө үлөп жадылар.

Тирүү уйдың бескезин таап алар:

1) белинин узуну 125 см, көксинин жооны дезе 170 см;

2) белинин узуну 128 см, көксинин жооны дезе 175 см.

224. Уч пекарняга 6 400 кг кулурды түнгөй бескелүү таарларда аткаргандар: бир пекарняга 20 таар, экинчизине 25, үчүнчизине 35. Кажы ла пекарняга канча килограмм кулур аткардылар?

225. (Сагышта бодоор.) Катаптаарын тоолордын анчадала эптүү туратаны аайынча бүдүрөр:

$$\begin{array}{lll} 4 \times 17 \times 25 & 9 \times 4 \times 15 & 87 \times 5 \times 2 \\ 4 \times 28 \times 25 & 2 \times 7 \times 45 & 72 \times 2 \times 5 \\ 5 \times 15 \times 20 & 6 \times 12 \times 5 & 26 \times 15 \times 2 \end{array}$$

$$\begin{array}{lll} 226. 738 \times 2\,050 & 2\,600 \times 406 & 802 \times 607 \quad 7\,004 \times 503 \\ 450 \times 5\,060 & 4\,570 \times 305 & 106 \times 109 \quad 9\,006 \times 408 \end{array}$$

$$\begin{array}{ll} 227. 1\,000\,000 - 356 \times 406 & 2\,007 \times 305 + 162\,708 \\ 900\,186 + 973 \times 308 & 3\,400 \times 501 - 85\,607 \\ 500\,100 - 708 \times 607 & 568 \times 370 - 99\,235 \end{array}$$

228. Бир ишмекчи күнине 4 т торф белетеер аргалу. Торф ка-

затан бир машина кўнине 60 ишмекчининг ижин бўдўрет. 125 кўннинг туркунына 3 машина канча тонна торф белетеер аргалу?

229. 1) Жаскыда пионерлер 40 га жерде орто тооло бир гектардан 17 өркөдөң өлтүргендер. Жай туркунына бир өркө орто тооло 12 кг аш жип салат. Пионерлер канча кире аш корулап алдылар?

2) Чайка деп куш кўнине үч катаптаң бойынын балдарына жем экелип турган, кажы ла сайын жүзүн-жүүр курт-конгустарды орто тооло 50 г-нан. Балдарын чыдадып өскүрер өй 50 күнге улалган. Бу өйдиг туркунына эки чайка канча килограмм курт-конгус жоголтып салды?

230. (Сагышта бодоор.)

$$1) 2 \times 2 \times 2 \times 5 \times 5 \times 5 \quad 2 \times 2 \times 2 \times 3 \times 5 \times 10$$

$$2 \times 3 \times 3 \times 3 \times 5 \times 5 \quad 2 \times 2 \times 2 \times 5 \times 13$$

$$2) 16 \times 12 \quad 12 \times 12 \quad 15 \times 12 \quad 17 \times 11 \quad 12 \times 14$$

$$18 \times 12 \quad 11 \times 11 \quad 15 \times 15 \quad 18 \times 14 \quad 11 \times 16$$

$$3) 0 \times 6 \quad 375 \times 1 \quad 1 \times 836 \quad 0 \times 36 \quad 0 \times 1$$

231. 1) Бир көптөжөөчи 60, экинчиси 40. Произведениени табар.

2) Эки тоонын произведениези 490. Көптөжөөчилердин бирүзи 70. Экинчи көптөжөөчинин табар.

$$232. 3\,600 \times 640 \quad 960 \times 8\,200 \quad 5\,030 \times 360 \quad 4\,030 \times 6\,280$$

$$8\,400 \times 930 \quad 430 \times 4\,400 \quad 4\,080 \times 670 \quad 7\,080 \times 4\,060$$

$$7\,800 \times 540 \quad 780 \times 6\,100 \quad 9\,040 \times 465 \quad 6\,004 \times 2\,030$$

$$233. 530 \times 706 + 804 \times 280 \quad 8\,240\,002 - 5\,200 \times 501$$

$$608 \times 509 - 503 \times 400 \quad 300\,804 + 390 \times 800$$

$$496 \times 679 + 600 \times 800 \quad 6\,000\,100 - 2\,060 \times 826$$

234. (Сагышта бодоор.) 1) Поезд Москвадан эртен тура 10 часта атанала, бир часка 56 км-ден өдүп, Калининге 1 час түште жедип келген. Москвадан Калининге жетире баратан жолдын узунун билип алар.

2) Эки жерден жангыс өйдө бирүзи бирүзине удура эки автомобиль атанган. Бирүзи часка 45 км, экинчиси 55 км өдүп турган. Автомобильдер 10 частын бажында тушташкан. Ол жерлер ортодогы ыраагын билип алар.

3) Пионерлердин туразында драматический кружокто 24 кыжи туружат, туристский кружокто драматический кружокто-

гызынан 18 кижиге көп, технический кружоктордо дезе туристский кружоктогызынан 2 катап көп. Бастыра кружоктордо канча пионер туружат?

235. Катаптаары ажыра бодолгодый эки тегин бодолго тургузып алар.

236. Ангчылар 3 күн 76 тийинген, 3 күн 82 тийинген ле 2 күн 91 тийинген экелгилеп турган. Андаган бир күнге орто тооло канча тийин келижип турды?

237. Пионерлердин бир звенозында жыл туркунына 6 пионер 20 бичиктен, 4 пионер 15 бичиктен кычырып салган. Экинчи звенодо жыл туркунына 5 пионер 21 бичиктен, 5 пионер 17 бичиктен кычырып салган. Кычырылган бичиктер орто тооло кажы звенодо бир пионерге көп келижет база канчага көп?

238. Мебель эдер фабриканын школго берген счёдын шинжүлөп көрөр.

164 №-лү школго счёт.

Жыл, ай, күн	Божоткон	Тоозы	Б а а з ы		С у м м а з ы	
			Салк.	Акча	Салк.	Акча
16 август 1955 жыл	Парталар	200	120	—	24 000	—
	Столдор	30	100	—	3 000	—
	Стулдар	75	30	—	2 250	—
Бастыразы					29 250 салк.	

239. «Победа» совхозто 30 мун такаадан 1952 жылда орто тооло 174 жымырткадан алгандар, 1953 жылда 187 жымырткадан, 1954 жылда 200 жымырткадан. Совхозто ол такаалардан жымыртка алары жылдын сайын канчага көптөп турды?

240. 1) Произведение көптөөчиге түңей болор бо? Качан ондый болор аргалу? Примерлер айдып берер.

2) Произведение көптөдөөчиге түңей болор бо? Качан ондый болор аргалу?

3) Эки тооны катапташтырганынан нуль боло берер бе? Примерлер айдып берер.

241. 1) Бодолгодо садып алган парталардын тоозы ла бир партанын баазы берилген. Бу берилгендери аайынча нени база кандый действиеле билип алар аргалу?

2) Бодолгодо поездтин түргени ле онын барган өйи јарт. Бу

берилгендери аайынча нени база кандый действиеле билип алар аргалу?

3) Бодолгодо кулурлу таарлардын тоозы ла бир таар кулур-дын бескези јарт. Бу берилгендери аайынча нени база кандый действиеле таап алар аргалу?

242. Эки көптөжөөчинин произведениези 3 312. Көптөжөөчилердин бирүзи 72. Экинчи көптөжөөчини табар.

Јарты јок көптөжөөчи кандый действиеле табылды?

Берилген произведение ле көптөжөөчилердин бирүзи аайынча экинчи көптөжөөчини табатан арифметический действиени үлеери деп айдар.

Үлеер темдек : (эки точка).

Үлелип турган тооны үлелеечи деп айдар.

Үлеп турган тооны үлеечи деп айдар.

Үлегенинен болгон тооны частный деп айдар.

243. (Сагышта бодоор.) 1) Үлелеечи 240. Үлеечи 12. Частныйды табар.

2) 9 600-ти 100-ке үлегенинен болотон частныйды табар.

244. (Сагышта бодоор.) 720-ни 8 түңей үлүге үлезе, канча болор? 640-ди 8 катапка астатса, канча болор? 560-нын сегизинчи үлүзин алза, канча болор?

2) 200-ке 8 канча катап кирет? 8-тен 480 канча катап көп?

Бастыра бу сурактар кандый действиеле бодолот?

245. (Сагышта бодоор.)

130 : 2	189 : 3	168 : 4	135 : 5	136 : 8
148 : 2	171 : 3	180 : 4	190 : 5	168 : 8

246. 1) 84 728 : 68	82 212 : 372	306 252 : 724
65 704 : 86	17 604 : 326	301 035 : 141

2) 1 242 : 18	2 432 : 38	11 424 : 168	124 672 : 256
1 653 : 29	2 773 : 47	12 025 : 185	185 976 : 378

247. 1) 618 : 2	836 : 4	3 672 : 18	7 930 : 26
924 : 3	510 : 5	4 270 : 14	9 225 : 45

2) 178 640 : 58	508 750 : 125	28 112 200 : 734
264 550 : 65	749 840 : 364	43 228 800 : 684

248. Мебель эдер эки фабрика клубка 938 отургуш эткен. Клуб бир фабрикага 14 000 салк., экинчизине 12 264 салк. төлөгөн. Ка-

жы ла фабрика канча отургуш эткен? Бодогонын шинжүлөп көрөр.

249. Мебель эдер фабрика эки пионерский лагерьге 165 түңгей орун эткен. Бир лагерь орундар учун 5 250 салк. төлөгөн, экинчиси 1 875 салковойго көп. Кажы ла пионерский лагерь канча орун алар учурлу?

250. 800 : 200	1 500 : 500	24 000 : 3 000
900 : 300	1 800 : 200	75 000 : 5 000

251. 1) 5 760 : 40	32 000 : 500	840 000 : 6 000
3 600 : 80	78 300 : 900	702 000 : 2 700

2) 7 800 : 600	984 000 : 8 200	1 410 000 : 1 500
9 600 : 800	315 000 : 7 000	1 767 000 : 4 650

252. Эки грядканы сахарный свёкла ла үрендейле, юннатар бир грядкада өзүмдердин жалбырактарын үскүлөп турган, экинчизинде дезе үскүлебеген. Ажын жуундар тушта баштапкы грядкадагы 10 свёкланын бескези 2 000 г, экинчи грядкадагы 6 свёкланын бескези дезе 7 200 г болуп калган. Кажы грядкадан жуунаткан бир свёкланын бескези көп болды, канча катап көп?

253. Бистин ороон күнбадыштаг күнчыгыш жаар 11 000 км-ге чөйилип барган. Бу жолды мындый учуралдарда өдөргө, канча кире өй керек болор эди: 1) күнүн сайын 40 км-ден өдүп, жойу басса? 2) поездде часка 50 км түргениле барза? 3) самолётто часка 275 км түргениле учса?

254. 150 почтаьон бир городтын журтаган улуска орто тооло күнүн сайын 44 000 газеттер ле журналдар, 20 000 письмо, 2 000 көчүрген акча жетирип турат. Күнине бир почтаьонго орто тооло канча корреспонденция¹ жетирерге келижет?

255. Бу бодолголорды бодогонын бичип алыгар:

1) Комбайнер 9 күнге 180 га буудай жуунаткан. Күнүн сайын ол канча гектар жуунадып турды?

2) Бир күнге комбайнер 20 га жуунатат. 9 күнге ол канча гектар жуунадып салар?

Баштапкы бодолгодо берилген үлелеечи экинчи бодолгодо кандый действиеле табылат?

¹Корреспонденция — почта ла телеграф ажыра-ийген немелер (письмолор, газеттер, журналдар ла оной до өскөзи).

256. 255-чи бодолгонунг бӯдӯми аайынча эки бодолго тургузып алыгар. Берилген ўлеечи ле частный аайынча ўлелеечини канайып табатанын айдып беригер.

257. 1) Бир тооны 12-ге ўлеерде, частныйда 10 болды. Кандый тооны ўледилер?

2) Ўлеечи 12, частный 15. Ўлелеечи канча кире?

Ўлелеечи частныйга катаптаган ўлеечиге тўнгей.

Онын учун, жарты жок ўлелеечини таап аларга, ўлеечини частныйга катаптап ийер керек.

258. Жарты жок ўлелеечини (х-ти) табар:

$$1) \begin{array}{lll} x : 72 = 18 & x : 124 = 85 & x : 206 = 380 \\ x : 46 = 32 & x : 346 = 48 & x : 420 = 506 \end{array}$$

$$2) \begin{array}{lll} x : 64 = 2\,800 & x : 806 = 507 & x : 100 = 730 \\ x : 39 = 4\,008 & x : 208 = 609 & x : 300 = 450 \end{array}$$

Ўлегенин шинжўлеп кўрўргў, ўлеечини частныйга катаптап жадылар. Действиени чын бўдўрген болзо, ўлелеечи боло берер учурлу.

259. Ўлеерин бўдўреле, катаптаарыла шинжўлеп кўрўр:

$$\begin{array}{lll} 3\,216 : 48 & 86\,904 : 284 & 276\,012 : 396 \\ 4\,307 : 59 & 98\,490 : 490 & 301\,020 : 692 \end{array}$$

260. Бир кырадан 1 230 ц арыш жуунадып алгандар, экинчизинег 300 ц-ге ас, ўчўнчизинег дезе, баштапкы эки кырадан жаба жуунадып алганына кўрў, 4 катап ас. Бастыра арышты кажызына ла 75 кг-нан таарларга уруп салгандар. Бастыра таарлардын он экинчи ўлўзин теерменге тартып апаргандар. Теерменге канча таар арыш тартып апардылар?

Ж а к ы г а н ы. Ўлеер тушта центнерлерди килограммдарла солуур.

261. 1) Ишмекчи 8 кўнге 96 деталь эдерге жакылта алган. Жакылтаны ўйинег озо бўдўрерге кўўнзеп, ишмекчи кўнине, темдек-телгенине кўрў, 4 детальга кўп эдил турган. Ишмекчи жакылтаны канча кўнге ўйинег озо бўдўрди?

2) Завод план аайынча 26 кўнге 3 640 журтхозяйственный ма-

шина эдип чыгарар учурлу. Ишмекчилер планы ойиненг озо бүдүрерге жөптөжип алала, план аайынча темдектелгенине көрө, күнине 42 машинага көп эдип турдылар. Завод планы канча күнге ойиненг озо бүдүрүп салды?

262. (Сагышта бодоор.) 1) Сананып алган тооны 20 катапка астадып ийзе, 30 болор. Сананып алган тооны табар.

2) Үлеечи 30, частный 15. Үлелеечини табар.

3) Бу тоолордын кажызын ла 18 катапка астадар:

54; 90; 180; 360; 720; 1 800.

4) Поезд, часка 50 км-ден барып, городтор ортодогы жолды 3 часка өткөн. Часка 15 км түргениле бу жолдын кабортозын өдөргө, велосипедистке канча час керек болор эди?

263. 906-ны 3-ке; 3 276-ны 36-га; 439 625-ти 125-ке үлеер тушта частныйда канча цифра болорын, үлеерин бүдүрбей ле, айдып берер.

264. $6\,084 : 12$ $17\,748 : 58$ $229\,425 : 285$ $740\,480 : 356$
 $9\,246 : 23$ $16\,308 : 27$ $335\,104 : 476$ $776\,710 : 253$
 $8\,456 : 14$ $52\,078 : 26$ $339\,014 : 338$ $873\,300 : 426$

265. Үлеерин бүдүреле, шинжүлөп көрөр:

$29\,638 : 73$ $63\,648 : 312$ $9\,335\,424 : 2\,576$
 $15\,288 : 42$ $259\,080 : 635$ $28\,765\,500 : 3\,175$
 $46\,920 : 23$ $263\,344 : 436$ $3\,426\,584 : 2\,846$

266. Эки МТС-ке тракторлорынын тоозына келиштире күйдүрер неме бергендер: бир МТС-ке 17 700 л, экинчизине 14 400 л. Баштапкы МТС-те экинчи МТС-тегизинен 22 тракторго көп болгон. Кажы ла МТС-те канча трактор болгон?

267. Бир мастерской платьеелер көктөөрине 4 250 м бөс, экинчизи 3 125 м бөс короткон. Экинчи мастерской баштапкызынан 225 платьеге ас көктөгөн. Кажы ла мастерской канча платье көктөди? Шинжүлөп көрөр.

268. Бу бодолголорды бодогонун бичип алыгар:

1) Колхозчы үй кижиге 6 күнге 540 кг хлопок жууп алган. Күнүн сайын ол канча килограмм хлопок жууп турды?

2) Колхозчы үй кижиге, күнүн сайын 90 кг-нан жууп, 540 кг хлопок жууп алган. Ол канча күн иштеди?

Баштапкы бодолгодо берилген үлеечи экинчи бодолгодо кандый действинеле табылат?

269. Бу примерлердин кажызында ла үлелеедини частныйга үлеер:

1) $384 : 12 = 32$;   2) $650 : 13 = 50$;   3) $900 : 150 = 6$.

Болгонын үлеечиле тундештиреле, берилген үлелеечи ле частный аайынча үлеечини канайып табатанын айдып беригер.

Үлеечи частныйга үлеген үлелеечиге тўней.

Онын учун, жарты жок үлеечини таап аларга, үлеечини частныйга үлеп ийер керек.

270. 1) Үлелеечи 1 000, частный 250. Үлеечини табар.

2) Үлелеечи 600, частный 30. Үлеечи канча кире?

271. Жарты жок үлеечини (x -ти) табар:

$2\,400 : x = 96$ $9\,568 : x = 46$ $25\,200 : x = 24$

$1\,024 : x = 64$ $8\,235 : x = 27$ $73\,800 : x = 36$

$2\,033 : x = 19$ $23\,040 : x = 256$ $6\,030 : x = 15$

Үлегенинин чынын үлеериле шинжўлеп көрөр аргалу. Онойып эдерге үлелеедини частныйга үлеп жадылар. Действиени чын бүдүрген болзо, үлеечи боло берер учурлу.

272. Үлеерин бүдүреле, эки эпле (жатаптаарыла база үлеериле) шинжўлеп көрөр:

$804 : 4$ $8\,040 : 20$ $15\,300 : 75$ $190\,400 : 340$

$609 : 3$ $10\,050 : 25$ $13\,056 : 32$ $187\,960 : 370$

273. Хлопок жуур тушта пионерлер, машиналардан түшкен көбү болчокторды терип, жолдордон 129 кг хлопок, жалаңдардан дезде 477 кг хлопок жууп алгандар. 1 кг хлопкотон 20 м сыйса болуп жат, 3 м сыйсадан дезде бир чамча чыгат. Пионерлер жууп берген хлопкотон эткен сыйсадан канча чамча көктөп алар?

274. Пароход 684 км өткөн. Бу жолдын үчүнчи үлүзин ол часка 19 км түргениле, арткан жолды дезде часка 24 км түргениле өткөн. Токтой түжүп туарына пароход 14 час өткүрген болзо, бастыра жолды ол канча часка өтти?

275. Мындый бодолго тургузып алар: пароход часка 19 км түргениле канча час, часка 24 км түргениле канча час барганы жарт, онын өткөн жолын дезде билип алар керек.

276. (Сагышта бодоор.) 1) 25 болзын деп, 200-ти кандый

тоого ўлеер керек? 40 болзын деп, 400-ти кандый тоого ўлеер керек? 70 болзын деп, 560-ды кандый тоого ўлеер керек?

840 болзын деп, 840-ди кандый тоого ўлеер керек?

2) 15 болзын деп, кандый тооны 20-ге ўлеер керек? 30 болзын деп, кандый тооны 12-ге ўлеер керек? 100 болзын деп, кандый тооны 10-го ўлеер керек? 1 болзын деп, кандый тооны 50-ге ўлеер керек?

277. 1) Ўлелеечи 140, частный 20. Ўлеечи канча кире?

2) Ўлеечи 25, частный 25. Ўлелеечини табар.

278. x -ти табар:

Ўлелеечи	Ўлеечи	Частный
904 678	226	x
410 040	x	68
810 540	x	27
x	5 050	360
x	705	4 080

$$279. 6\,408 : x = 8 \quad x : 709 = 709 \quad x \times 58 = 4\,350$$

$$7\,236 : x = 36 \quad x : 320 = 470 \quad x \times 24 = 4\,848$$

280. Балдар аквариумдагы¹ балыкты ајыктап, онын бескезин кажы ла 15 кўннинг бажында бичип тургандар:

15 октябрь	25 г	30 октябрь	40 г
15 ноябрь	75 г	30 ноябрь	120 г
15 декабрь	175 г	30 декабрь	240 г

Балыктын бескези кажы ла 15 кўннинг бажында канчага кўптўп турды? Балыктын бескези ай сайын канча катапка кўптўп турды (бескезин айлардын 30-чы кўнине келиштире тўгдештирер)?

281. Тўштўк областътардын совхозторынан Москвага, Ленинградка ла ўскў городторго 2 124 т фрукталар аткарылган; ол тоодон персиктер бастыра фрукталардын ўчўнчи ўлўзи болгон, грушалар персиктерден 4 катап ас болгон; артжан фрукталар мандариндер болгон. Канча тонна мандарин аткарылды?

¹ А к в а р и у м — балыктарды, суунын тындуларын, ўзўмдерин тудуп ўскўретен шил кайырчак.

282. 56, 64, 78, 90, 96, 120, 140, 160 деп тоолордон 1) 8-ке артканы жокко үлелип тургандарын ла 2) 8-ке артканду үлелип тургандарын чыгара бичип алар.

283. (Сагышта бодоор.) 1) 28 салковойго баазы 3 салковойдон эң ле көп канча бичик садып алар аргалу?

2) 46 отургушты теп-тегнен туранын 8 кыбына тургузар болзо, кажы ла кыпка эң ле көп канча отургуш тургузып салар аргалу? Канча отургуш артып калар?

284. Үлеерин бүдүреле, үлеедини, частныйды ла артканын биллип тура, үлелеедини канайып табатанын бичип алар.

Темдектезе: $59 : 6 = 9$ (артканы 5)

$$59 = 6 \times 9 + 5$$

$$74 : 8 \quad 39 : 5 \quad 65 : 4 \quad 78 : 15 \quad 60 : 14$$

$$58 : 4 \quad 46 : 7 \quad 89 : 8 \quad 94 : 18 \quad 86 : 17$$

$$55 : 9 \quad 78 : 6 \quad 64 : 12 \quad 141 : 2 \quad 806 : 8$$

$$68 : 7 \quad 92 : 8 \quad 82 : 16 \quad 402 : 4 \quad 692 : 3$$

Артканду үделер тушта үлелеечи частныйга каттап таган үлелеечиге плюс артканына тўней.

Онын учун, артканду үлелегенин шинжўлеп көрөргө, үлелеедини частныйга каттап тайла, болгон произведениеге артканын кожуп жадылар. Действиелерди чын бүдүрген болзо, үлелеечи боло берер учурлу.

285. Үлелеедини мындый учуралдарда табар:

1) үлелеечи 76, частный 24, артканы 15;

2) үлелеечи 54, частный 38, артканы 33.

286. Үлелеедини мындый учуралдарда табар:

1) үлелеечи 25, частный 8, артканы 12;

2) үлелеечи 75, частный 6, артканы 16.

Берилген тооны 3-ке; 5-ке; 8-ке; 13-ке үлезе, артканында кандый тоолор болор аргалу?

287. Частныйды ла артканын табар:

$$5\ 615 : 922 \quad 32\ 678 : 468 \quad 74\ 514 : 328$$

$$5\ 615 : 958 \quad 12\ 806 : 249 \quad 91\ 450 : 643$$

$$5\ 615 : 976 \quad 45\ 054 : 530 \quad 86\ 819 : 478$$

Калганчы столбиктин примерлерин бодогонын шинжўлеп көрөр.

288. х-ти табар:

Ўлелеечи	Ўлеечи	Частный	Артканы
х	36	708	35
х	54	325	49
х	256	34	209
х	194	68	185

289. Примерлерди бодойло, шинжўлеп көрөр:

$$\begin{array}{lll} 263\ 200 : 470 & 801\ 000 : 890 & 314\ 280 : 970 \\ 182\ 400 : 286 & 518\ 806 : 683 & 361\ 425 : 516 \end{array}$$

290. Эки колхозчы жыл туркунына 806 трудкўн иштеп алган. Баштапкызы, аш-курсактан башка, 3 088 салк., экинчизи 3 360 салк. алган. Қажы ла колхозчы канча трудкўн иштеп алды?

291. Бир қырадан 4 420 ц, экинчизинен 3 380 ц ўрен кукуруза жуунадып алгандар. Баштапкы қыраның элбеги экинчи қыраның элбегинен 20 га-га жаан болгон. Эки қыраның экўлезинде кукурузаның тўжўми тўней болгон болзо, қажы ла қырада кукурузала канча гектар ўренделген?

292. Частныйда канча цифра болотонын озолоде айдала, примерлерди бичип бодоор:

$$\begin{array}{llll} 1) \ 521 : 2 & 646 : 8 & 742 : 36 & 35\ 864 : 326 \\ & 521 : 4 & 812 : 9 & 985 : 48 \\ 2) \ 841 : 4 & 919 : 9 & 650 : 21 & 27\ 726 : 138 \\ & 841 : 8 & 514 : 5 & 850 : 28 \\ & & & 59\ 040 : 164 \end{array}$$

293. Ўлеерин бўдўреле, шинжўлеп көрөр:

$$\begin{array}{llll} 762 : 4 & 6\ 842 : 3 & 9\ 027 : 45 & 759\ 120 : 253 \\ 967 : 8 & 9\ 965 : 6 & 3\ 618 : 16 & 984\ 245 : 328 \end{array}$$

294. (Сагышта бодоор.) 1) Москвадан Калининградка јетире 1 300 км. Онызы Москвадан Ленинградка јетире баратан јолдон 2 катап ыраақ. Москвадан Ленинградка јетире баратан јолдын узунын бодоп чыгарар.

2) Совхоз эн көп сўт берип турган уйдан жыл туркунына 12 000 кг сўт алган. Онызы өскө уйлардан саап алган сўттинг орто кеминен 4 катап көп. Өскө уйлардан саап алган сўттинг орто кемин бодоп чыгарар.

3) Шкаф 330 салковойго туруп јат, диван шкафтаң 30 салковойго јенгил, илмек дезе диваннаң 30 катап јенгил туруп јат. Илмек канчага туруп јат?

4) Самолёттың бир часка түргени 300 км, поездтийи — 6 катап ас, велосипедисттиң түргени поездтиң түргенинен 35 км-ге ас. Велосипедисттиң түргени билип алар.

295. Бир отрядтагы 23 пионер спортивный мөрөйдө 391 очко јууп алган. Экинчи отрядтагы 28 пионер 420 очко јууп алган, үчүнчи отрядтагы 36 пионер 648 очко јууп алган. Кажы отряд јенү алып чыкты?

296. Автомобиль эдер заводто бир автомобильге 2 370 кг металл кородып тургандар. Бир кезек өйдин бажында бир автомобильге 2 106 кг кородып турар бололо, бу норма аайынча 101 000 автомобиль эткендер. Чеберлеп алган металлдан автомобильдерди планга үзеери эткендер. Кажы ла автомобильге јүк ле 2 020 кг металл короткылаган болзо, планга үзеери канча автомобиль эттилер?

297. 1) Берилген тооны бир канча түңей үлүлерге үлеерге керек болгодый; 2) тооны бир канча катапка астадарга керек болгодый; 3) бир тоо экинчизине канча катап кирип турганын билерге керек болгодый; 4) бир тоо экинчизинен канча катап көп эмезе ас болуп турганын билерге керек болгодый тегин бодолголор тургузып алыгар.

Бастыра бу бодолголор кандый действиеле бодолот?

298. Бодолго тургузып алар, ол мынайда бодолзын:

1) $168 \text{ км} : 3 = 56 \text{ км}$

2) $42 \text{ км} : 3 = 14 \text{ км}$

3) $56 \text{ км} : 14 \text{ км} = 4$

К а р у у з ы. Поездтиң түргени велосипедисттиң түргенинен 4 катап јаан.

299. 1) Канча килограмм яблоко саткылап алганы ла бир килограмм яблоко канчага турганы јарт. Бу берилгендери аайынча нени, кандый действиеле билип алар аргалу? Бодолго тургузала, оны бодоп салар.

2) Канча килограмм яблоко саткылап алганы ла бастыра яблоколор учун канчаны төлөгөни јарт. Бу берилгендери аайынча нени, канайда билип алар аргалу? Бодолго тургузала, оны бодоп салар.

3) Поездтиң өткөн јолы ла поездтиң бир часка түргени јарт.

Бу берилгендери аайынча нени, канайда билип алар аргалу? Бодолго тургузала, оны бодоп салар.

$$\begin{array}{lll} 300. 1) 6\,183 : 74 & 640\,096 : 32 & 307\,900 : 4\,800 \\ & 5\,464 : 26 & 736\,200 : 18 & 127\,410 : 274 \\ & 9\,112 : 13 & 195\,894 : 100 & 1\,056\,100 : 132 \end{array}$$

$$\begin{array}{lll} 2) 742 : x = 742 & x : 25 = 25 & 789 : 789 = \\ 658 : x = 658 & x : 11 = 11 & 805 : 805 = \end{array}$$

301. Частный үлелеечиге түңгөй болор бо? үлелеечиге? бирге? Примерлер айдып берер.

Арифметический действиелерди бүдүрөр аайы. Скобкалар.

Арифметикада төрт действиени үренгилеп жат: кожорын, айрырын, катаптаарын ла үлеерин.

Кожорын ла айрырын баштапкы ступеньнин действиелери деп айдар. Катаптаарын ла үлеерин—экинчи ступеньнин действиелери деер.

Жаңыс ступеньнин действиелерин олордын бичилгени ле аайынча (сол жанынан он жаны жаар) бүдүрүп барар.

Примерде башка-башка ступеньдердин действиелери көргүзүлгөн болзо, озо баштап экинчи ступеньнин действиелерин, онын кийининде дезе баштапкы ступеньнин действиелерин бүдүрөр.

Примерде скобкалар берилген болзо, озо баштап скобкалардын ичиндеги действиелерди бүдүрөр.

302. Кандый действиелерди, оны канайда бүдүрөтенин айдып береле, бу бодолголордын кажызын ла канайып бодогонун тоо формулала бичип алар.

1) Бир пионерский отрядта 42 пионер, экинчизинде баштапкы отрядтагызынан 8-ке ас, үчүнчизинде дезе экинчи отрядтагызынан 4-кө көп. Учүнчи отрядта канча пионер?

2) Бир ишмекчи 8 часка 96 деталь, экинчизи дезе 6 часка 108 деталь эткен. Бир часка экинчи ишмекчи канча детальга көп этти?

3) 3 каменщик 8 часка 7 200 кирпич салган. Бир часка жаңыс ишмекчи канча кирпич салып турды?

4) 20 койдон жыл туркунына 100 кг тўк кайчылап алгандар. Жыл туркунына 400 ондый койдон канча килограмм тўк кайчылап алар аргалу?

5) Поезд часка 50 км түргениле 3 час, часка 52 км түргениле 4 час, часка 48 км түргениле 2 час барган. Поезд канча кире јол өтти?

6) Складта 180 ц картошко болгон. Оноор база 120 ц тартып экелгендер. Бастыра бу картошконы теп-тегненг 10 магазинге үлеп бергендер. Кажы ла магазинге канча центнер картошко аткардылар?

7) Библиотека кычыраачыларга баштапкы айда 600 бичик, экинчи айда 800 бичик ле үчүнчи айда 1 000 бичик колго берген. Библиотека бир айда орто тооло канча бичик колго берип турды?

303. Керектү јерлерге скобкалар тургузын, бу действиелерди бичийле, бүдүрип салар:

1) $1\ 803\ \text{ле}\ 3\ 448\ \text{деп тоолордын суммазын}\ 3\ \text{катапка көптөдөр.}$

2) $21\ 004\ \text{лө}\ 907\ \text{деп тоолордын разнозын}\ 7\ \text{катапка астадар.}$

3) $308\ \text{ле}\ 509\ \text{деп тоолордын произведениезин}\ 840\text{-ди}\ 30\text{-ка үле. гениненг болгон частныйга үлеер.}$

4) $1\ 840\ 920\text{-ни}\ 23\text{-ке үлегениненг болгон частныйды}\ 1\ 090\ \text{ло}\ 100\ \text{деп тоолордын произведениезине көптөдөр.}$

$$304. 802 \times 406 - 900\ 072 : 18 + 68\ 392$$

$$53\ 200 : 7\ 600 + 4\ 070 \times 3\ 600 - 82\ 008$$

$$589\ 000 + 500 \times 380 - 191\ 580 : 93$$

$$100\ 000 - 136\ 068 : 68 + 4\ 600 \times 900$$

$$305. 1\ 000\ 000 - 129\ 000 : 129 + 19\ 140 : 132$$

$$304\ 080 + 240 \times 108 - 7\ 800\ 520 : 520$$

$$(10\ 200 - 9\ 891) \times (70\ 204 - 69\ 874) : 206$$

$$306. 7\ 012 : 14 \quad 4\ 300 \times x = 8\ 600 \quad x \times 46 = 1\ 840$$

$$6\ 975 : 17 \quad 2\ 800 : x = 280 \quad x : 108 = 1\ 040$$

Ўренгенин катап көрөринге керектү сурактар.

1) Эки эмезе бир канча тоонын произведениези кандый дей- ствиеле табылат?

2) Катаптаар тушта тоолор канайып адалат?

3) Катаптаарынын солустыраачы свойствозынын учуры не- зинде?

4) Жарты јок көптөжөөчини канайып табар?

5) Катаптаганын канайып шингжүлеп көрөр?

6) Берилген произведение ле көптөжөөчилердин бирөөн аайынча экинчи көптөжөөчи канайып табылат?

7) Үлеер тушта тоолор канайып адалат?

8) Жарты жок үлелеедини канайып табар? Жарты жок үлелеедини канайып табар?

9) Артканду үлелер учуралда жарты жок үлелеедини канайып табар?

10) Үлелечи, темдектезе, 7-ге түнгей болзо, артканында кандый тоолор болор аргалу?

11) Артканы жокко үлелгенин канайып шинжүлөп көрөр? Артканду үлелгенин канайып шинжүлөп көрөр?

12) Жаңыс ступеньнин действиелери эмезе башка-башка ступеньнин действиелери берилген примерлерде арифметический действиелерди кандый аайынча бүдүрер? Скобкаларлу примерлерде кандый аайынча бүдүрер?

Кажы ла карууны примерле жартап берер.

Бастыра действиелерге примерлер ле бодолголор.

307. (Сагышта бодоор.) $(1\,000 - 24 \times 8 + 192) : 100$

$$(340 + 80 - 360 - 50) \times 100 - 999$$

$$(24 \times 20 - 16 \times 30) \times 10 + 125$$

$$(25 \times 100 - 1\,400 - 200) : 900 - 1$$

$$3\,500 : 5 - 700 + 12 \times 100 - 600$$

$$5 \times 5 \times 5 \times 5 + 625 - 1 \times 250 : 5$$

$$3\,500 : 5 + 700 + 12 \times 100 - 1\,300$$

$$10 \times 15 \times 5 : 25 : 10 + 9\,997$$

308. 1) $136\,785 + 285\,001 - 89\,670 + 67\,058$

$$380\,010 - (101\,020 - 79\,048) + (800\,100 - 80\,010)$$

$$(301\,204 - 300\,294) \times (131\,012 - 130\,121) : 130$$

$$(883\,685 + 796\,875) : (90\,011 - 89\,451) \times 102$$

2) $308 \times 712 : 616 + 360 \times 804 : 540$

$$918 \times 576 : 864 + 680 \times 4\,200 : 510$$

$$278\,002 - 520 \times 708 : 390 + 407 \times 320$$

$$180\,400 + 756 \times 504 : 378 - 9\,401\,880 : 470$$

3) $3\,006\,100 - (50\,100 - 49\,896) \times (100\,004 - 99\,824)$

$$(81\,140 - 80\,980) \times (40\,020 - 39\,814) : 824$$

$$380\,001 - (28\,765 + 30\,968 + 206\,810) + 256 \times 408 : 384$$

4) $201\,040 - 168\,942 + 204 \times 3\,200 + 840\,560 : 280$

$$3\,014\,016 : 752 + 278\,627 + 80 \times 705 + 7\,065$$

$$693\,840 : 1\,176 + 208 \times (50\,380 - 49\,672)$$

$$\begin{array}{lll}
 309. \quad x + 250 = 510 & 1\,482 + x = 2\,007 & x \times 11 = 121 \\
 x + 360 = 720 & 1\,614 + x = 3\,010 & x \times 15 = 225 \\
 x - 480 = 120 & 1\,250 - x = 578 & x : 18 = 45 \\
 x - 530 = 470 & 3\,002 - x = 952 & x : 26 = 78
 \end{array}$$

$$\begin{array}{ll}
 1\,010 \times x = 812\,040 & 5\,202 : x = 17 \\
 3\,080 \times x = 708\,400 & 9\,760 : x = 16
 \end{array}$$

Сагышта бодоорына бодолголор.

310. Уж¹ 80 жыл жүрер аргалу, черепаха дезе 10 катап көп. Черепаха канча жыл жүрер аргалу?

311. Кнжи кыймыктанбай отурганда, онын өкпөзи ажыра бир минутка 6 л кей өдүп жат, эжинер тушта дезе 20 катап көп. Эжинип турган кижинин өкпөзи ажыра кей канчага көп өдүп турат?

312. Слонго зоопаркта кунине 24 кг кара калаш, агынан 3 кг, 16 кг морковь, 16 кг свёкла, 50 кг кургак өлөң, 16 көнөк суу бергилеп жат. Кажы ла аш-курсактаң слонго бир айга (30 күнге) канча кире берер керек?

313. Такаанын жымыртказынын бескези 60 г, страустын жымыртказы оного 24 катап уур. Страустын жымыртказынын бескези канча кире?

314. Тапчы кыпта болгон кролик 2 айга 360 г-га кожулган деп, кен кыпта болгон кролик дезе 12 күнге 600 г-га кожулган деп, юниаттар темдектеп алдылар. Күнүн сайын экинчи кроликтин бескези баштапкы кроликтин бескезинен канчага көп кожулып турды?

Л а к ы г а н ы. Бир айда 30 күн деп алар.

315. Бир тонна арыштаң 600 кг крахмал эдип алар аргалу. Онызы бир тонна картошкодон эдип алгадый крахмалдан 4 катап көп. Бир тонна картошкодон канча кире крахмал эдер аргалу?

316. Бир самолёт 2 час, экинчизи дезе 5 час учуп жүрген. Экинчи самолёт баштапкызынан 960 км-ге көп учуп өткөн. Самолёттор түңгей түргениле учкан болзо, олордын кажызы ла канча кире учуп өтти?

317. Баштапкы самолётто бензиндү 4 бак, экинчизинде 6 бак болгон. Баштапкызында бензин экинчи самолёттогызынан 70 кг-га ас болгон. Кажы ла самолётто канча килограмм бензин болды?

¹ У ж — короны жок жылан.

318. Бир түрбекте 8 м торко, экинчизинде 12 м. Эки түрбек жаба 1 600 салковойго туруп јат. Кажы ла түрбек канчага туруп јат?

319. Эки түрбекте 20 м кеден бөс. Бир түрбек 180 салковойго, экинчизи 120 салковойго туруп јат. Кажы ла түрбекте канча метр кеден бөс?

320. Колхозто 1 000 такаа, 1 000 кас ла 500 суукуш болгон. Јыл туркунына такаага 36 кг аш керек, каска 48 кг, суукушка 60 кг. Бастыра куштарга 1 айга канча килограмм аш керек?

321. Өлөгди колло јуур тушта бир райондо 8 000 кижиге керек болгон, ат јеккен машиналарла јуур тушта 4 катап ас, тракторго колбогон машиналарды ишке кийдирерде дезе, улустыг тоозы үзеери 10 катапка астаган. Машиналардын шылтузында өлөң ижинен канча кижиге јайымдалды?

322. Ишмекчи 40 деталь эдерге јакылта алган, бу ок өйдө оғс детальды белетеерге 18 минут, оны јазаарга 12 минут берилген. Је ишмекчи детальды белетеерине ле јазаарына јүк ле 20 минут өткүрип турган. 40 деталь эдеринде чеберлеп алган өйгө ишмекчиге јакылтага үзеери канча деталь эдер аргалу болгон?

323. 4 эдимди јазаарга план аайынча 136 час берилип турган, је ишмекчиге бу ишти 6 сменага бүдүрип салган. Кажы ла эдимди јазаарында ишмекчиге канча час чеберлеп алды?

Ј а р т а г а н ы. Сменада 8 иштеер час.

324. Колхозтыг бир звенозы 5 га-дан 300 ц үрен кукуруза алган, экинчи звенозы дезе 8 га-дан 400 ц. Кажы звенодо бир гектардан кукурузаныг түжүми бийик, канча центнерге бийик?

325. Туристтер тууныг бажына чыккылаган. Бийиги 1 200 м јерде јалбырак бүрлү ағаштар јоголып, ийне бүрлү ағаштар баштала берген. База 800 м-ге өрө чыгала, туристтер туудагы телкем јаландарга учурадылар. База 1 100 м өрө чыгып, олар кардын, тоштын ортозында болуп калдылар. Бийиге канча кире јерде јаландар болгон? Кар ла тош кайда болгон?

326. МТС-те азыйда 80 трактор болгон; олардын бежинчи үлүзи — гусеницалу тракторлор. Эмди МТС-те 108 трактор; олардын үчүнчи үлүзи — гусеницалу тракторлор. МТС-те гусеницалу тракторлордын тоозы канчага көптөди?

327. Юннаттардын кружогында ла «Ус колдор» деп кружокто 60 бала иштеп јат. Юннаттардын кружогына үзеери 4 кижиге бичидерде, эки кружокто экүлезинде балдар теп-тегнен боло бер-

ген. Баштап тарыйын кажы ла кружокто канча бала болгон? Бодо-
гонын шинжүлөп көрөр.

328. Эки класста 86 үренчик болгон. Бир класстан 2 үренчик
өскө школго көчөрдө, эки класста экүлезинде үренчиктер теп-
тенген боло берген. Баштап тарыйын кажы ла класста канча
үренчик болгон? Бодо-гонын шинжүлөп көрөр.

Бичип бодоорына бодолголор.

329. Якшы кичееп көргөнinin шылтузында паровоз капита-
льный ремонт жогынан 132 642 км өткөн. Онызы норма аайынча
темдектелгенинен 57 000 км-ге көп. Норма аайынча паровоз капи-
тальный ремонт жогынан канча километр өдөр учурлу?

330. Садта 586 яблоня. Онызы грушалардан 138 агашка көп,
вишнялардан 95 агашка ас. Садта бастыра канча агаш?

331. Пассажирский самолёттын бир часка түргени 325 км.
Онызы пароходтын түргенинен 13 катап көп, реактивный само-
лёттын түргенинен 3 катап ас. Пароходтын түргенин ле реактив-
ный самолёттын түргенин билип алар.

332. Колхозто уй малдын тын-тоозы 720 болгон. Койлор уй
малдан 125-ке көп, чочколор койлордон 525-ке ас, аттар чочко-
лордон 190-го ас, куштар десе, арткан тындуларды жаба тоолого-
нына көрө, 1 015-ке көп. Колхозто канча куш болды? Бодолгонын
учурын кыскарта бичип алар.

333. Детдомго 96 м сатин ле 70 м кеден бөс садып алгандар.
1 м сатин 12 салковойго турган, 4 м кеден бөстин баазы десе 5 м
сатинин баазына түгөй болгон. Садып алган бастыра бөс канча-
га турды?

334. Баштапкы кырада сахарный свёклала 48 га үренделген,
экинчизинде 80 га. Баштапкы кырадан орто тооло бир гектардан
500 и свёкла жуунадып алгандар, экинчи кыранын кажы ла 4 га
жеринен жуунадып алганы десе баштапкы кыранын 3 га жеринен
жуунатканына түгөй болгон. 1 ц свёкладан 16 кг сахар болот. Бас-
тыра свёкладан канча кире сахар алдылар?

335. Колхозто калганчы 15 жылга кыранын бир гектарынан
алып турган акча кирелте 435 салковойдон 2 295 салковойго жети-
ре көптөгөн, кыралалан жер десе 730 га-дан 1 000 га-га жетире
көптөгөн. Бу колхозто кирелте жылдын сайын орто тооло канчага
бийиктеп турды?

336. Самолёт 9 час учуп жүрген. Баштапкы 4 час ол часка 320 км түргениле, арткан өйдө десе часка 347 км түргениле учкан. Бастыра жолды самолёт кандый орто түргениле учуп өтти?

337. Уйларды, аттарды ла койлорды сугарарга, колхозко бир суткага 22 580 л суу керек болот: бир уйга 50 л, атка 60 л, койго 8 л. Бу колхозто 250 уй ла 48 ат болгон болзо, ондо канча кой болды?

338. Мындый бодолго тургузала, бодоп салар: колхозто канча уй, ат, кой болгоны, бир уйга, атка, койго канча литр суу керек болуп турганы јарт, бир суткага бастыра канча кире суу чыгым-дап турганын десе билип алар керек.

339. Тракторист 17 га јер сүреле, 323 кг керосин короткон. Экинчи тракторло ол 234 га јер сүреле, 2 574 кг нефть короткон. Кажы тракторго күйгүр неме (1 га јерге) ас чыгымдалат? 1 кг керосиннинг баазы 45 акча, 1 кг нефтьтин баазы десе 30 акча болзо, нефтьле иштеер тушта 1 га јерге канча кире акча чеберлеп турулар?

340. Бир областьтын агаш белетеер хозяйстволоры 10 күннинг туркунына 3 000 га јерге агаш отургузып саларга молјонгондор. Баштапкы 3 күннинг туркунына күнине 380 га-дан отургускандар, онын кийининде десе күнине 85 га-га көп отургузып тура бердилер. Хозяйстволор молјузын канча күнге өйиненг озо бүдүрдилер?

341. Озочыл машинисттер 30 поездле планга үзеери 6 417 т кош тартып апаргандар, бу тоодон 13 поездле 192 т-дан ла 9 поездле 225 т-дан. Арткан кажы ла поездле нормага үзеери канча тонна тартып апардылар?

342. Бир түрбек бөстин баазы 1 200 салк., экинчи түрбек ондый ок бөстин баазы 400 салковойго көп. Баштапкы күнде бөсти 1 800 салковойго саткандар, экинчи күнде десе — арткан 25 м-ди. Баштапкы күнде бөсти экинчи күндегизинен канчага көп саттылар?

343. Бир амбарда 3 000 кг аш болгон, экинчизинде 2 100 кг. Кыра ижинин баштапкы күнинде 3 450 кг алгандар, экинчи күнде — 22 таардагы калганчы ашты. Ашту таарлар түнгей бескелү болгон болзо, баштапкы күнде экинчи күндегизинен канча таарга көп алдылар? Бодогонын шинжүлөп көрөр.

344. Оок јашту ла јаан јашту 104 пионер колхозко аш јуундарга болушкан. Олорго оок јашту база 8 пионер кожуларда, оок ло јаан јашту пионерлердин тооры теп-теп боло берген. Бастыра

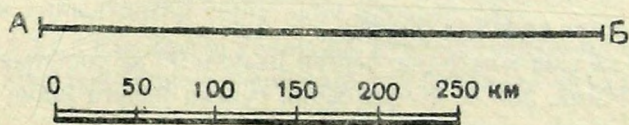
пионерлер бригадаларга бөлүнгилеп алган: жаан пионерлер бригадага 7 кижиден, оокторы 8 кижиден. Канча бригада болды?

345. 1) 160 рама будуур керек. Бир маляр күнине 11 рама, экинчиси 9 рама будуп жат. Жаба иштеп, малярлар бу ишти канча күнгө бүдүргилеп салар?

2) 150 рама будуур керек. Бир маляр бу ишти 15 күнгө, экинчиси 10 күнгө бүдүрер аргалу. Малярлар жаба иштегилеер болзо, озор бу ишти канча күнгө бүдүргилеп салар?

346. 1 440 деталь эдер керек. Бир ишмекчи бу якылтаны 20 часка, экинчиси 30 часка бүдүрер аргалу. Ишмекчилер жаба иштегилеер болзо, озор бу якылтаны канча часка бүдүргилеп салар?

347. 1) Төмөн берилген масштаб аайынча *А* городтон *Б* городко жетире ыраагын билип алар (9 жүр.).

9 жүр.

2) *А* городтон *Б* городко жетире 500 км. Бу ыраагын 9-чы жүрүктө берилген масштабтын болужыла түс чийүниң жезинтизиле журап көргүзөр.

348. Масштабты тузаланып, Москвадан Ленинградка жетире; Архангельске жетире; Минскке жетире; Киевке жетире ыраагын карта аайынча билип алар.

349. Ұренчиктер музейге экскурсияга баргандар. Школдон чыгала, озор күнбадыш жаар бурулала, кичинек оромло 200 м базып өткөндөр. Мында озор жаан оромго чыгып, трамвайга отура-ла, түндүк тала жаар 500 м бардылар. Трамвайдан түжеле, озор ойто ло күнбадыш жаар бурулып, 100 м өдөлө, музейге једип кел-дилер. Ұренчиктердин јолын чертөјто мындыј масштабла журап көргүзөр: 1 см-де — 100 м.

Бодолголор¹.

350. Балдардын садына 12 лимон садып алгандар, кажы ла 3 лимон учун 5 салковойдон төлөгөндөр. Бастыра лимондор канчага турды? 56 стр. 10 жүрүк. көр.

¹ 350-нен 368-ке жетире номерлү бодолголор отношениелердин болужыла бодолып јат.

10 жүрүк.

351. 36 үрөнчик огородто иштеп жат. Кажы ла үч үрөнчикке үредүчи бир абылдан ла эки темир күректен берген. Канча абыл ла канча темир күрек берилди?

352. 10 м бөстөн 3 чамча көктөөргө жараар. 30 м-ден канча чамча көктөөргө жараар?

353. 7 км жолды өдөргө автобуска орто тооло 3 л бензин керек. 42 л бензин автобуска канча километр жолго жедер?

354. 20 кг картошкodon 3 кг крахмал болот. 100 кг картошкодон канча кире крахмал болор?

355. 50 кг таш көмүрдин берген жылузы 90 кг торфтын берген жылузына түңгей. 300 кг көмүр берип турган жылуга жедип аларга, канча килограмм торф керек болор?

356. «Ус колдор» деп кружокто 15 бала үренет. Кажы ла беш балага иштенерге 1 киреечектен, 2 маскадан, 3 бычактан, 4 линейкадан бергендер. Кажы ла инструменттен бастыра балдарга канча берилди?

357. Школдо 160 үрөнчик. Кажы ла 40 үрөнчикке 20 темир күрек, 10 тырмууш, 5 лейка ла 25 өскө инструменттер бар. Школдо күректер, тырмууштар, лейкалар ла өскө инструменттер канча кире?

358. 100 кг кулурдан калаш быжыарда 40 кг калаш болуп жат. Пекарня суткага 1 т кулур кородып турат. Пекарня бу кулурга канча килограмм кожулта калаш алар?

Ж а к ы г а н ы. 1 т-ны килограммдарла солуур.

359. Саап алган кажы ла 400 л сүт учун уй саачыга 6 трудкүн бичигилеп жат. Жыл туркунына уй саачы 28 000 л сүт саап алган болзо, ого канча трудкүн бичигилеп берер?

360. Эң ле көп сүт берип турган уй бир жылга 16 200 л сүт берген. Кажы ла 100 л сүттен 4 кг сарју эдип алар аргалу. Бастыра бу сүттен канча кире сарју эдип алар аргалу?

361. Уулчак 320 алтам баскан. Онын кажы ла 16 алтамы 10 м-ге түңгей. Бу уулчак канча кире жол базып өтти?

362. Завод 8 айга 73 640 т таш көмүр чыгымдаган, 10 т нефтьтин берип турган жылузы 14 т таш көмүрдин жылузына тү-

гей болзо, бу заводко бӯдӯн жылга таш кӯмӯрдин ордына канча кире нефть керек болор эди?

363. Баштапкы автомобиль 460 км, экинчизи 574 км өткөн. Баштапкызы кажы ла 4 км жолго 450 г бензин, экинчизи десе кажы ла 7 км-ге 820 г бензин кородып турган. Автомобильдин кажызы көп бензин короткон ло канчага көп?

364. Колхозто 540 кой, оlorдын кажызы ла жыл туркунына 4 кг түктөг берген. 2 кг түктөг 3 м чекпен чыгат, 2 м чекпеннен десе баланын бир тонын көктөөр аргалу. Бу түктөг эткен чекпеннен балдарга канча тон көктөөр аргалу?

365. Совхозто 108 саан уй; оlorдын кажызы ла суткага орто тооло 17 л сүт берет, 20 л сүттен десе 900 г кайылтпаган саржу болот. Жыл туркунына бастыра уйлардан алган сүттен канча килограмм кайылтпаган саржу эдип алар аргалу?

Ж а р т а г а н ы. Жылда уйлар 300 күннинг туркунына саадырган.

366. Мындый берилгендери аайынча бодолго тургузала, бодоп салар:

13 м — 3 платье

52 м — x платье

367. Мынайда бодолгодый бодолго тургузып алар:

1) $12 \text{ час} : 3 \text{ час} = 4$

2) $100 \text{ км} \times 4 = 400 \text{ км}$

К а р у у з ы. 12 часка поезд 400 км өдөр.

368. 1) 74 984 364-төнг канча катап көп, 308-тег анча ок катап көп болгодый тооны таап алар.

2) 508 4 572-дег канча катап ас, 360 018-тег анча ок катап ас болгодый тооны таап алар.

3) 48 9 840-нөнг канча катап ас, 4 050-нег анча ок катап көп болгодый тооны таап алар.

Адалганду тоолор.

Тегин адалганду ла колболу адалганду тоо.

Ооктооры ла кубултары.

369. Сантиметрлерге бөлүгөн линейкала кезинтини кемјиир тушта кезинтининг бир учы линейкадагы «0» деп темдекке келишкен, онынг экинчи учы десе «11» деп темдекке. Кезинтининг узуну канча кире?

370. 1) Кезинтилерди (11 жүр.) кемжийле, баштапкы кезинтининг

11 жүрүк.

узунун сантиметрлерге бичип көргүзөр, экинчизининг узунун десе — сантиметрлерге база миллиметрлерге.

2) Столдын сынын сантиметрлерге, онынг кийинин-

де десе дециметрлерге база сантиметрлерге кемјиир.

3) Тетрадьтын сынын ла тууразын сантиметрлерге, онын кийининде десе сантиметрлерге база миллиметрлерге кемјиир.

4) Бир канча тетрадьтарды, IV класска керектү учебниктерди бескелеер; олардын бескезин граммдарла; килограммдарла база граммдарла бичип көргүзөр.

5) Болгон тоолордын кийининде жаңыс кемжүүнүн ады турган болзо, ондый тоолордын алдыла бир чийү тартыгар, эки кемжүүнүн аттары турган болзо — эки чийү тартыгар.

Болгон тоолор — адалганду тоолор.

Тоонын кийининде кандый бир кемжүүнүн ады турган болзо, ондый тооны адалганду тоо деп айдар.

Адалганду тоолор тегин де, колболу да болуп јат.

Кемжүүнүн жаңыс атту бирлеринен турган тооны тегин адалганду тоо деп айдар.

Тем дектезе: 5 м; 12 кг.

Кемжүниң канча-канча атту бирлеринен турган тооны колболу (эмезе бириктирилген) адалганду тоо деп айдар.

Тем дектезе: 4 салк. 50 акча; 8 кг 200 г; 10 м 9 дм.

371. Бу тоолорды кычырала, бир столбикке тегин адалганду тоолорды, экинчи столбикке колболу адалганду тоолорды чыгара бичип алар:

6 салк.; 8 салк. 70 акча; 15 м; 15 м 63 см; 3 дм 8 мм; 6 кг; 10 кг 500 г; 85 ц; 7 ц 80 кг; 14 т; 14 т 906 кг; 20 км 800 м; 1 600 салк. 75 ак.; 25 км 608 м; 9 кг 90 г.

372. 1) Узунын көргүскедий тегин адалганду 3 тооны ла бескезин көргүскедий тегин адалганду 3 тооны адап берер.

2) Узунын көргүскедий колболу адалганду 3 тооны ла бескезин көргүскедий колболу адалганду 3 тооны адап берер.

373. Бир түңей величинаны көргүзип турган тоолорды эжерлеп чыгара бичип алар.

Тем дектезе: 6 м = 600 см.

8 м; 5 салк. 70 акча; 800 см; 570 акча; 6 ц; 9 км 500 м; 2 кг; 600 кг; 9 500 м; 2 000 г.

Бир ле жаңыс величина жаан да кемжүлерле, оок то кемжүлерле көргүзилер аргалу.

Адалганду тооны оок кемжүлерле кўргўскенин оок-тооры деп айдар.

Адалганду тооны жаан кемжүлерле көргўскенин ку-былтары деп айдар.

374. Ооктоор:

1) акчаларга:

10 салк.	6 салк. 58 акча	8 салк. 6 акча
40 салк.	10 салк. 70 акча	40 салк. 5 акча
86 салк.	32 салк. 68 акча	80 салк. 10 акча

2) сантиметрлерге:

6 м 75 см	4 м 8 см	28 м 65 см	9 дм 6 см
10 м 20 см	50 м 6 см	35 м 70 см	8 дм 7 см

3) метрлерге:

5 км 496 м	15 км 458 м	3 км 30 м	7 км 5 м
2 км 365 м	28 км 600 м	8 км 60 м	2 км 9 м

4) килограммдарга:

6 ц 58 кг	5 ц 8 кг	12 т 396 кг	8 т 6 кг
9 ц 60 кг	9 ц 5 кг	15 т 720 кг	2 т 54 кг

5) граммдарга:

6 кг 556 г	48 кг 575 г	4 кг 5 г	1 кг 100 г
7 кг 900 г	24 кг 700 г	2 кг 56 г	1 кг 110 г

375. Бу колболу адалганду тоолорды тегин адалганду тоолорло көргүзөр:

20 салк. 18 акча	8 см 6 мм	5 ц 80 кг	12 км 94 м
265 салк. 6 акча	6 см 9 мм	8 ц 72 кг	12 т 15 кг
100 салк. 70 акча	4 дм 2 мм	6 м 6 см	15 кг 54 г

376. Канча салковой болор: 300 ак.? 800 ак.? 900 ак.?

Канча тонна болор: 30 ц? 80 ц? 50 ц? 90 ц?

Канча метр болор: 70 дм? 40 дм? 80 дм? 100 дм?

377. Кубултар:

1) салковойлорго ло акчаларга:

643 акча	1 875 акча	1 360 акча	7 503 акча
972 акча	2 640 акча	1 002 акча	8 006 акча

2) метрлерге ле сантиметрлерге:

802 см	63 дм	3 040 мм	9 640 мм
365 см	764 дм	2 050 мм	9 640 см
604 см	1 806 дм	5 006 см	9 640 дм

3) километрлерге ле метрлерге:

7 640 м	9 030 м	3 008 м	15 030 м
7 385 м	4 500 м	5 046 м	30 608 м

4) килограммдарга ла граммдарга:

9 040 г	6 035 г	5 800 г	27 534 г
7 836 г	2 006 г	1 030 г	368 700 г

5) тонналарга ла килограммдарга:

165 ц	408 ц	50 700 кг	10 006 кг
608 ц	1 264 ц	32 728 кг	21 004 кг

378. Бу тегин адалганду тоолорды колболу адалганду тоолордо көргүзөр.

Тем дек тезе: $1\,235\text{ см} = 12\text{ м } 35\text{ см}$.

1 005 акча	1 064 см	8 456 м	160 890 кг
2 307 акча	2 607 г	9 703 кг	967 305 г
4 268 см	5 048 м	7 098 г	501 086 м

379. 1) Советский Союзтагы эн бийик туунын — Сталиннин адыла адалган сүмердин бийиги 7 км 495 м.

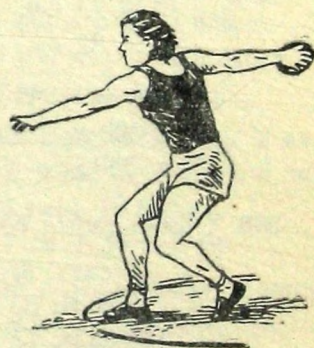
2) Тошту Түндүк тегистин эн ле жаан тереги 4 км 975 м.

3) Кара талайдын эн ле жаан тереги 2 км 245 м.

Бастыра бу колболу адалганду тоолорды метрлерле көргүзөр.

380. Спортсменка дискти 55 м 68 см-ге мергедеген (12 жүр.). Ондый једимге ол бир канча жылдардын туркунына көп таскадынганынын шылтузында јеткен. Баштапкы катап ол дискти јүк ле 28 м 67 см-ге мергедеген. Онын кийининде ол табынча там ла ыраак мергедеп турар болды:

30 м 53 см	40 м 78 см
38 м 18 см	51 м 52 см
39 м	53 см 61 см
40 м 49 см	55 м 68 см

12 жүрүк.

381. 1) Казбек туунын бийиги 5 047 м, Эльбрустын бийиги де-зе 5 633 м.

2) Талайлардын эн жаан тереги мынча кире: Берингов талай-дын — 4 773 м, Охотский талайдын — 3 846 м, Японский талай-дын — 4 226 м, Кара талайдын — 2 245 м.

3) Парашютный спорттын мастери парашютла бийиги 11 683 м јерден калып түшкен.

Бастыра бу адалганду тоолорды километрлерле база метрлер-ле көргүзөр.

382. Қойчыга жылына кажы ла 100 кой учун 12 трудкүн бичи-гилеп турган. Ого үзеери, кайчылап алган кажы ла 10 кг түк учун 2 трудкүн бичигилеген. Уўрде 500 кой, орто тооло бир койдон кай-

чылаган түк десе 5 кг болгон. Койчыга канча трудкүн бичигилеп берди?

383. Уй саачы 10 уйды кичееп көрөт. 6 уйдан ол күнүн сайын 18 л сүттен саап алат, арткандарынан десе 14 л-ден. Саап алган 400 л сүт учун ого 6 трудкүн бичигилеп жат. 300 күнгө ол канча трудкүн иштеп алды?

Колболу адалганду тоолорды кожоры.

384. (Сагышта бодоор.) Бу учуралдарда канча болор: 3 м-ди ле 8 м-ди кошсо? 70 кг-ды ла 65 кг-ды кошсо? 8 кг-ды ла 200 г-ды кошсо? 10 км-ди ле 250 м-ди кошсо? 5 салк. 30 акчаны ла 40 акчаны кошсо? 2 т 200 кг-ды ла 3 т-ны кошсо? 4 м 75 см-ди ле 25 см-ди кошсо?

$$\begin{array}{rcl}
 385. & + \begin{array}{l} 26 \text{ м } 58 \text{ см} \\ 13 \text{ м } 74 \text{ см} \\ \hline 40 \text{ м } 32 \text{ см} \end{array} & \begin{array}{l} 4 \text{ м } 25 \text{ см} + 3 \text{ м } 40 \text{ см} \\ 8 \text{ ц } 36 \text{ кг} + 6 \text{ ц } 50 \text{ кг} \\ 22 \text{ м } 86 \text{ см} + 64 \text{ м } 96 \text{ см} \end{array} \\
 & & \\
 & 48 \text{ м } 75 \text{ см} + 39 \text{ м } 86 \text{ см} & 4 \text{ кг } 658 \text{ г} + 845 \text{ г} \\
 & 5 \text{ км } 300 \text{ м} + 7 \text{ км } 450 \text{ м} & 6 \text{ т } 720 \text{ кг} + 956 \text{ кг} \\
 & 8 \text{ т } 540 \text{ кг} + 4 \text{ т } 650 \text{ кг} & 26 \text{ ц } 50 \text{ кг} + 24 \text{ ц } 68 \text{ кг}
 \end{array}$$

386. Счётко салып бодоор:

$$\begin{array}{l}
 18 \text{ салк. } 37 \text{ ак.} + 15 \text{ салк. } 42 \text{ ак.} \\
 23 \text{ салк. } 53 \text{ ак.} + 40 \text{ салк. } 28 \text{ ак.} \\
 44 \text{ салк. } 17 \text{ ак.} + 40 \text{ салк. } 83 \text{ ак.} \\
 185 \text{ салк. } 95 \text{ ак.} + 14 \text{ салк. } 45 \text{ ак.} \\
 256 \text{ салк. } 62 \text{ ак.} + 43 \text{ салк. } 17 \text{ ак.}
 \end{array}$$

387. Бичип бодойло, счётко салып шинжүлөп көрөр:

$$\begin{array}{l}
 36 \text{ салк. } 68 \text{ ак.} + 78 \text{ салк. } 96 \text{ ак.} \\
 27 \text{ салк. } 86 \text{ ак.} + 40 \text{ салк. } 75 \text{ ак.} \\
 20 \text{ салк. } 82 \text{ ак.} + 37 \text{ салк. } 18 \text{ ак.} \\
 63 \text{ салк. } 52 \text{ ак.} + 25 \text{ салк. } 36 \text{ ак.}
 \end{array}$$

388. Москвада метро табынча тудулат: баштапкы тарыйын узуну 11 км 600 м жол туткандар; экинчи тарыйын — баштапкызынан 2 км 200 м-ге узун жол; үчүнчи тарыйын узуну 13 км 100 м жол туткандар; төртүнчи тарыйын үчүнчизинен 10 км 300 м-ге узун жол; бежинчи тарыйын узуну 11 км 900 м жол тудулып жат.

Бежинчи тарыйын метро тудар иш божогон кийининде Москвада метронын бастыра жолдорынын узуну канча кире болор?

389. Кассадаң озо баштап 11 380 салк. 96 акча, онын кийининде 32 705 салк. 35 акча бергендер. Онын кийининде кассада берип ийген акчадаң 975 салк. 80 акчага көп арткан. Баштап тарыйын кассада канча кире акча болгон?

390. 1) Канча килограмм болор: 8 т? 5 т? 2 т 400кг? 8 ц 76 кг? 4 ц 8 кг?

2) Канча акча болор: 10 салк.? 14 салк.? 20 салк.? 8 салк. 75 акча? 13 салк. 50 акча? 10 салк. 8 акча?

3) Канча километр ле литр болор: 4 785 м? 10 000 м.? 16 005м? 18 032 м?

391. (Сагышта бодоор.) Мөрөйлөр болор тушта үренчик шыйдамду өрө 3 м 96 см-ге калыган, жажы жаан спортсмен десе онон 48 см-ге бийик калыган. Спортсменниң калыган бийигин табала, оны слердинг класстың бийигиле тўңдештирип көрөр.

392. 8 ц 75 кг + 4 ц 96 кг	15 кг 756 г + 20 кг 439 г
5 м 38 см + 9 м 75 см	17 км 390 м + 18 км 870 м
10 т 492 кг + 735 кг	5 кг 850 г + 644 г

393. 2 км 85 м + 6 км 73 м	8 салк. 7 ак. + 26 салк. 5 ак.
8 км 7 м + 5 км 4 м	6 салк. 9 ак. + 95 салк. 4 ак.
5 т 85 кг + 2 т 78 кг	58 м 6 см + 19 м 4 см
9 т 6 кг + 3 т 9 кг	26 м 7 см + 54 м 5 см

394. Пароход баштапкы часта 18 км 400 м жүзүп өткөн, экинчи часта баштапкы частагызынан 3 км 200 м-ге көп, үчүнчи часта десе баштапкы ла экинчи частарда жаба өткөнинен 2 катап ас. Пароход үч частың туркунына канча кире жол өтти?

395. Складта огород ажы јаткан. Складтан бир грузовикле 4 т 800 кг, экинчизиле десе 3 т 900 кг огород ажын тартып апаргылаарда, складта апарганынан 2 т 650 кг-га көп огород ажы арткан. Баштап тарыйын складта огород ажы канча кире болгон?

396. 29 салк. 68 ак. + 71 салк. 59 ак.
62 салк. 6 ак. + 38 салк. 75 ак.

15 м 98 см + 20 м 36 см	12 кг 78 г + 9 кг 60 г
12 м 34 см + 8 м 7 см	13 ц 95 кг + 18 ц 8 кг
10 кг 564 г + 5 кг 608 г	80 км 750 м + 26 км 90 м

397. 1) 80 кг 70 г ла 90 кг 60 г деп эки тооның суммазын 36 кг 64 г-га көптөдөр.

2) Астадаачы 8 ц 67 кг. Разность 9 ц 75 кг. Астаачыны табар.

398. Туристтер тууларда бийиги 5 км 300 м жерде үделегендер. Мынанг олол бир күнге 1 439 м-ге, экинчи күнге ол үстүне 700 м-ге чыгала, «Женүннг сүмери» деп туунын бажына жеттилер. «Женүннг сүмери» бийиги канча кире жерде туруп жат?

399. Жол жазаар эки бригада, ижиң жолдың эки башка учынан баштап, бирүзи бирүзине удур барып, шоссе жолды асфальтла жаап турган. Бир бригада 5 км 60 м, экинчизи дезе 2 км 80 м-ге көп жабарда, олол ортодо 860 м арткан. Шоссе жолдың узунун бодоп чыгарар.

400. Городтың жуугында жүрер поезд жорукта 3 час болгон. Баштапкы часка ол 43 км 500 м өткөн, экинчи часка баштапкы частагызынан 1 км 900 м-ге көп, үчүнчи часка дезе экинчи частагызынан 700 м-ге көп өткөн. Поездинг бир часка орто түргенин таап алар.

Колболу адалганду тоолорды айрыры.

401. (Сагышта бодоор.)

1) 1 ц-ден 1 т канча килограммга көп?

2) 1 ц-ден 1 т канча катап көп?

3) 1 г-нан 1 кг канча граммга көп?

4) 1 г-нан 1 кг канча катап көп?

402. Тоолордың разностын табар:

1) 2 т 800 кг ла 800 кг;   2) 3 кг 725 г ла 725 г.

403. Спортсменка өрө 1 м 73 см-ге калыган, онызы бастырасоюзный рекордтонг 4 см-ге бийик, телекейлик рекордтонг 1 см-ге бийик. Бастырасоюзный ла телекейлик рекордтор мынанг озо канча кире болгон?

404. 36 м 87 см — 12 м 35 см   5 кг 825 г — 2 кг 485 г
18 м 84 см — 10 м 42 см   9 км 632 м — 7 км 268 м

405.
$$\begin{array}{r} 5 \text{ т } 176 \text{ кг} \\ 2 \text{ т } 285 \text{ кг} \\ \hline 2 \text{ т } 891 \text{ кг} \end{array} \quad \begin{array}{r} 12 \text{ км } 86 \text{ м} - 7 \text{ км } 98 \text{ м} = 4 \text{ км } 988 \text{ м} \\ \hline 12 \text{ } 086 \text{ м} \\ - 7 \text{ } 098 \text{ м} \\ \hline 4 \text{ } 988 \text{ м} \end{array}$$

8 ц 75 кг — 3 ц 86 кг

8 т 648 кг — 2 т 964 кг

7 ц 18 кг — 5 ц 28 кг

12 кг 500 г — 4 кг 645 г

9 м 50 см — 4 м 60 см

30 км 900 м — 6 км 940 м

406. Счётко салып бодоор:

63 салк. 56 ак. — 57 салк. 24 ак.
74 салк. 62 ак. — 43 салк. 9 ак.
84 салк. 46 ак. — 28 салк. 28 ак.
52 салк. 30 ак. — 39 салк. 45 ак.
71 салк. 34 ак. — 28 салк. 38 ак.
30 салк. 20 ак. — 17 салк. 7 ак.

407. 5 ц 75 кг — 2 ц 90 кг.

9 салк. 80 ак. — 4 салк. 86 ак.

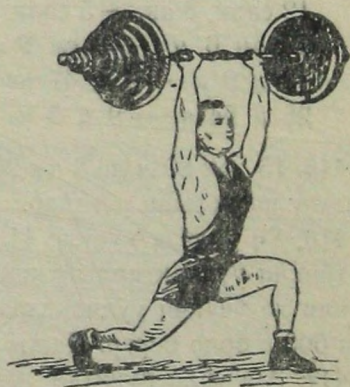
10 салк. 45 ак. — 5 салк. 70 ак.

12 т 400 кг — 8 т 600 кг

40 км 600 м — 7 км 805 м

12 кг 425 г — 6 кг 486 г

408. Телекейлик мөрөйлөрдө советский спортсмен ээчий-деечий үч штанга көдүргөн (13 жүр.). Бирүзинин бескези 137 кг 500 г. экинчизинин бескези 97 кг 500 г, үчүнчизинин — 105 кг. Бастыра үч штанганын бескезин кожуп ийерде, суммазында телекейлик рекордтон 2 кг 500 г-га ажып турган тоо боло берди. Советский спортсмен кандый рекорд тургузту? Бистинг спортсменнин жөнүзинен озо телекейлик рекорд кандый болгон?

13 жүрук.

409. Спортивный мөрөйлөрдө слердин класстын балдарынын жөнүлери керегинде бодол-голор тургузып алыгар: ичкее-ри ле өрө калыганы керегинде, жүгүргенинин, түргени ле чаналу жүргени керегинде.

410. Физкультурник 3 км 500 м жүгүрүп өткөн, онын кийининде ого жүгүрерге жүгүрүп өткөнүнөн 1 км 800 м-ге ас арткан. Физкультурник канча кире ыраак жерге жүгүрди?

411. Фрукталарлу кайырчактын бескези 12 кг 500 г. Фрукталардын ару бескези 10 кг 700 г. Фрукталар кайырчактан канчага уур?

412. (Сагышта бодоор.)

- 1) 1 т-га јетиргизер: 680 кг-ды; 520 кг-ды; 150 кг-ды; 860 кг-ды.
2) 1 км-ге јетиргизер: 680 м-ди; 750 м-ди; 470 м-ди; 340 м-ди.
3) 7 т-данг 340 кг-ды айрыыр, 750 г-нанг 4 кг канчага көп?
4) 8 салковойдонг 2 салк. 50 акчаны айрыыр; 5 км-ди 2 км 500 м-ге астадар.

413. 1) 12 салк. 4 ак. — 10 салк. 8 ак.

16 см 5 мм — 12 см 6 мм

8 ц 7 кг — 2 ц 9 кг

10 ц 4 кг — 7 ц 65 кг

2) 7 т 24 кг — 2 т 256 кг

86 кг 8 г — 27 кг 654 г

52 кг 13 г — 32 кг 85 г

15 км 5 м — 12 км 8 м

414. Действиелерди бүдүреле, шинжүлөп көрөр:

12 салк. 8 ак. — 5 салк. 9 ак.   25 км 234 м — 10 км 68 м

16 см 6 мм — 8 см 8 мм   11 т 60 кг + 9 т 50 кг

18 ц 9 кг + 4 ц 47 кг   14 км 73 м — 6 км 89 м

28 ц 64 кг — 9 ц 5 кг   50 кг 70 г — 40 кг 80 г

415. 15 км 80 м ле 8 км 90 м деп тоолордын суммазын бу тоолордын разностина астадар.

416. Уч уулчак күнине 11 кг балык тудуп алган. Баштапкы ла экинчи уулчактардын кожо туткан балыгы 7 кг 900 г болгон, экинчи ле үчүнчи уулчактардын туткан балыгын кожуп ийзе. 6 кг 600 г боло берер. Кажы ла уулчак канча кире балык тутты?

417. Аш урар пунктка колхоз үч грузовой машинала 8 т 670 кг аш аткарган. Баштапкы ла экинчи машиналарда јаба 5 т 580 кг болгон, баштапкы ла үчүнчи машиналарда дезе 6 т 170 кг. Кажы ла машинада канча кире аш болгон?

418. Баштапкы участоктон 12 т 80 кг картошко казып алгандар. экинчизинен дезе 3 т 90 кг-га ас. Картошканын бир кезек бөлүгин тарткылай берерде, баштапкы участокто 5 т 400 кг, экинчизинде 3 т 900 кг картошко арткан. Картошканын кажы участоктон көп тартып апардылар, канчага көп? Бодогонун чотоп көрөр.

419. (Сагышта бодоор.)

1) 18 салк. 25 ак. — 3 салк. 7 кг — 3 кг 500 г
10 салк. 12 ак. — 75 ак. 8 ц — 2 ц 90 кг
10 м 16 см — 80 см 6 км — 2 км 60 м

2) 14 т — 8 ц 12 кг — 445 г 18 ц — 6 ц 72 кг
19 ц — 19 кг 10 км — 804 м 20 км — 2 км 180 м
56 м — 76 см 15 т — 328 кг 60 кг — 5 кг 470 г

3) Чүми жок отургузар тушта огурчыннын түжүми 1 га жерден 98 ц, торф-чиринти горшокторго отургузар тушта десе 1 га жерден 120 ц болуп жат. Торф-чиринти горшокторго отургускан огурчыннын түжүми канча центнерге бийик?

420. 256 км — 35 км 675 м 120 м — 87 м 90 см
480 кг — 139 кг 815 г 115 т — 46 т 730 кг
500 салк. — 387 салк. 60 ак. 75 ц — 28 ц 67 кг

421. 32 км 165 м — 12 км 433 м + 49 км 236 м
180 м 95 см + 58 м 45 см — 100 м 94 см
12 т — 8 т 350 кг + 6 ц 80 кг — 3 т 550 кг

422. Жылдык жакылта 5 км 900 м болор тушта ишмекчилер жыл туркунына 12 км скважина өрүмдегендер. Жакылта канча метрге ажыра бүттү?

423. Каан жанду Россияда бир ишмекчи жыл туркунына орто тооло 12 кг 800 г сахар жиген, СССР-де десе 35 кг 600 г жип жат. Советский ишмекчи сахарды жыл туркунына канчага жип турат?

424. Автобус бир городтон экинчи городко баратан жолды 3 часка өткөн. Баштапкы часта ол 32 км 200 м өткөн, экинчи часта баштапкы частагызынан 1 км 400 м-ге ас, үчүнчи часта десе, баштапкы эки часта жаба өткөнине көрө, үч катап ас. Бу городтор ортодогы жолдын узунун бодоп чыгарар.

425. (Сагышта бодоор.) Кажы ла эжер кожулаачыларды кошканынан тегин адалганду тоо болор эдип, олорды экиден бириктирип, бу примерлердин кажызында ла төрт кожулаачынын суммазын таап алар:

8 м 76 см + 6 м 17 см + 10 м 24 см + 3 м 83 см
24 салк. 8 ак. + 12 салк. 35 ак. + 5 салк. 92 ак. + 8 салк. 65 ак.
3 км 720 м + 2 км 540 м + 8 км 280 м + 1 км 460 м

426. 1) «Беларусь» деп трактордын бир часка барар эн кичи-

нек түргени 4 км 560 м, эн жаан түргени десе 12 км 950 м. Садта ла огородто иштейтен трактордын бир часка түргени 710 м, эн жаан түргени десе 12 км 730 м. Кажы ла трактордын эн жаан ла эн кичинек түргенининг разностьн таап алар.

2) Астаачы 200 салк., разность 85 салк. Бу берилгендери аайынча нени база кандый действиеле табар аргалу?

3) Астадаачы 6 км 300 м, разность 12 км 200 м. Бу берилгендери аайынча нени ле оны кандый действиеле табар аргалу?

427. Уч тоонын суммазы 2 т. Баштапкы кожулаачы экинчизинен 7 ц 5 кг-га ас, экинчизи десе 1 т 2 ц-ге түнгей. Учүнчи кожулаачыны табар.

428. Колло иштенер урокторго школ бос лө учуктар садып берген. Бөстин баазы 48 салк. болгон, учуктардыйы десе 8 салк. 40 акчага ас. Кассага 100 салк. бергендер. Канчаны жандырып алар учурлу?

429. Колхозтын звенозы жуунаткан огород ажынын түжүми мындый таблицада көргүзилген:

Огород ажынын бүдүмү	Планла темдек- телгени	Алганы	Кожулта жал
Огурчын	23 ц 80 кг	43 ц 28 кг	3 ц 89 кг
Помидор	156 ц 20 кг	171 ц 20 кг	2 ц 88 кг
Капуста	146 ц 50 кг	191 ц 97 кг	9 ц 99 кг

Таблица аайынча билип алар:

1) кажы ла культура аайынча звено планы канчага ажыра бүдүргенин;

2) планы ажыра бүдүргени учун звено огород ажын бастыра канча кире үзеери алганын.

430. Эки вагоннон таш көмүр алып түжүргендер. Баштапкы вагондо 30 т көмүр болгон, экинчизинде 1 т 800 кг-га ас. Вагондордон таш көмүр түжүрип иштеген бир частын бажында баштапкы вагондо 13 т 600 кг, экинчизинде десе 11 т 400 кг арткан. Кажы вагоннон таш көмүрди көп алып түжүргендер база канчага көп?

431. Айрыырына бу примерге үч тегин бодолго тургузала, бодоп салар: 2 кг 500 г — 1 кг 750 г.

Колболу адалганду тоолорды катаптаары.

432. (Сагышта бодоор.)

$$\begin{array}{lll} 7 \text{ салк. } 15 \text{ ак.} \times 3 & 5 \text{ ц } 16 \text{ кг} \times 4 & 8 \text{ см } 3 \text{ мм} \times 3 \\ 6 \text{ салк. } 20 \text{ ак.} \times 5 & 8 \text{ м } 27 \text{ см} \times 2 & 5 \text{ дм } 2 \text{ см} \times 5 \end{array}$$

$$\begin{array}{lll} 433. \quad \begin{array}{r} \times 8 \text{ км } 156 \text{ м} \\ \hline 6 \\ \hline 48 \text{ км } 936 \text{ м} \end{array} & \begin{array}{r} \times 6 \text{ кг } 387 \text{ г} \\ \hline 4 \\ \hline 25 \text{ кг } 548 \text{ г} \end{array} & \\ \begin{array}{l} 4 \text{ кг } 286 \text{ г} \times 3 \\ 5 \text{ т } 435 \text{ кг} \times 2 \\ 8 \text{ км } 136 \text{ м} \times 6 \end{array} & \begin{array}{l} 5 \text{ кг } 250 \text{ г} \times 4 \\ 2 \text{ км } 125 \text{ м} \times 8 \\ 6 \text{ т } 200 \text{ кг} \times 5 \end{array} & \begin{array}{l} 9 \text{ км } 428 \text{ м} \times 5 \\ 8 \text{ т } 340 \text{ кг} \times 7 \\ 2 \text{ кг } 185 \text{ г} \times 9 \end{array} \end{array}$$

$$434. \quad \begin{array}{lll} 12 \text{ салк. } 54 \text{ ак.} \times 9 & 19 \text{ км } 384 \text{ м} \times 7 & 8 \text{ кг } 40 \text{ г} \times 9 \\ 16 \text{ м } 68 \text{ см} \times 6 & 18 \text{ т } 574 \text{ кг} \times 5 & 5 \text{ км } 6 \text{ м} \times 8 \end{array}$$

$$435. \quad \begin{array}{lll} 7 \text{ салк. } 83 \text{ ак.} \times 3 & 3 \text{ км } 35 \text{ м} \times 7 & 32 \text{ т } 7 \text{ кг} \times 8 \\ 9 \text{ м } 65 \text{ см} \times 4 & 4 \text{ кг } 490 \text{ г} \times 6 & 28 \text{ кг } 150 \text{ г} \times 9 \\ 8 \text{ ц } 8 \text{ кг} \times 9 & 8 \text{ км } 625 \text{ м} \times 5 & 24 \text{ ц } 60 \text{ кг} \times 7 \end{array}$$

436. Тракторист 8 га јер сүреле, 120 кг күйгүр неме короткон. Норма аайынча ол бир гектарга 17 кг 500 г күйгүр неме кородор аргалу. Тракторист канча кире күйгүр неме чеберлеп алды?

437. Школдын буфедине божоткон бастыра аш-курсактын баазын чотоп алар:

Товардыг ады	Тоозы	1 кг-нын баазы		Баазы
		Салк.	Акча	
Сахар	5 кг	10	50	?
Конфет	6 кг	15	65	?
Сыр	2 кг	25	20	?
Сарју	3 кг	25	80	?
Бастыразы				?

438. Мындый үч кезинти өткүрип алар: баштапкызы экинчизинен үч катап узун, экинчизи үчүнчизинен эки катап узун, үчүнчизи дезе 1 см 3 мм-ге түней.

439. Мастерской эки эжер өдүк жамаарга јакылта алала, кви-

танция бичип берген. Чын чотогон бо, шинжүлөп көрүгөр. Действилерди бичийле, оморды бүдүрлп салыгар.

Иштинг ады	Тоозы	Бирүзининг баазы	Турган баазы
Тамандар	1 эжер	12 салк. 75 ак.	12 салк. 75 ак.
Жамачылар	4	1 салк. 90 ак.	7 салк. 60 ак.
Одүктинг та- калары	4	2 салк. 50 ак.	10 салк.
Бастыразы			30 салк. 35 ак.

440. (Сагышта бодоор.) 5 т 260 кг-да канча килограмм? 8 ц 6 кг-да канча килограмм? 3 км 750 м-де канча метр? 12 м 80 см-де канча сантиметр?

441.

$$\begin{array}{r}
 8 \text{ м } 76 \text{ см} \times 48 = 420 \text{ м } 48 \text{ см} \\
 \times \begin{array}{r} 876 \text{ см} \\ 48 \end{array} \\
 + \begin{array}{r} 7008 \\ 3504 \end{array} \\
 \hline
 42048 \text{ см}
 \end{array}$$

1) $8 \text{ м } 9 \text{ дм} \times 56$ $7 \text{ м } 85 \text{ см} \times 18$ $15 \text{ км } 685 \text{ м} \times 76$
 $5 \text{ см } 6 \text{ мм} \times 40$ $4 \text{ ц } 90 \text{ кг} \times 26$ $18 \text{ т } 426 \text{ кг} \times 98$

2) $9 \text{ т } 8 \text{ ц} \times 74$ $8 \text{ салк. } 35 \text{ ак.} \times 52$ $20 \text{ кг } 506 \text{ г} \times 64$
 $6 \text{ дм } 4 \text{ см} \times 19$ $9 \text{ м } 17 \text{ см} \times 68$ $15 \text{ км } 760 \text{ м} \times 90$

442. 1) $8 \text{ км } 95 \text{ м} \times 16$ $10 \text{ м } 8 \text{ см} \times 76$ $6 \text{ т } 90 \text{ кг} \times 400$
 $5 \text{ т } 70 \text{ кг} \times 38$ $8 \text{ ц } 6 \text{ кг} \times 45$ $2 \text{ кг } 68 \text{ г} \times 520$

2) $9 \text{ кг } 84 \text{ г} \times 52$ $6 \text{ дм } 7 \text{ мм} \times 58$ $8 \text{ км } 79 \text{ м} \times 346$
 $6 \text{ км } 50 \text{ м} \times 80$ $8 \text{ км } 6 \text{ м} \times 70$ $9 \text{ ц } 75 \text{ кг} \times 108$

443. Кит андаар «Слава» деп флотилия¹ бир јорукка 3 000 кит өлтүрген. Кажы ла киттен орто тооло 8 т 400 кг јуу алгандар. Киттинг 1 т јуузын солуурга 120 кой керек болуп турган болзо, бу јууны солуурга, канча кой керек болор эди?

444. Колхозтын пасеказында 200 колодо адару. Кажы ла колододон колхоз јыл туркунына орто тооло 68 кг 250 г мөт дө

¹ Флотилия — керептердин отряды.

1 кг 300 г воск алган. Бастыра колодолордон канча кире мөт лө канча кире воск алдылар?

445. 40 кг сүттен 1 кг 800 г сарју алгандар. Бир көнөккө 12 кг 500 г сүт кирип турган болзо, 80 көнөк сүттен канча кире сарју алар аргалу?

446. (Сагышта бодоор.)

1) 3 кг кулурдан 1 кг 200 г припёк (кожулта калаш) болды. 15 кг кулурдан канча кире припёк болор?

2) 6 т темир рудадаг 2 т 650 кг чой кайылтып алгандар. 12 т ондый рудадан канча кире чой кайылтып алар?

3) Кижинин эди-канында кажы ла 12 кг-га 8 кг 400 г суу келижет. Бескези 60 кг кижинин эди-канында канча кире суу бар?

447.

8 салк. 78 ак. $\times 26$	12 км 76 м $\times 96$	10 м 80 см $\times 604$
5 салк. 3 ак. $\times 48$	15 т 75 кг $\times 84$	50 кг 90 г $\times 809$
10 салк. 6 ак. $\times 54$	30 кг 80 г $\times 75$	40 км 500 м $\times 70$

448. $(15 \text{ м } 45 \text{ см} + 18 \text{ м } 88 \text{ см}) \times 38$
 $(20 \text{ кг } 750 \text{ г} - 14 \text{ кг } 900 \text{ г}) \times 206$

449. $2 \text{ кг } 854 \text{ г} \times 28 + 3 \text{ кг } 406 \text{ г} \times 46$
 $7 \text{ км } 462 \text{ м} \times 42 - 4 \text{ км } 308 \text{ м} \times 37$
 $8 \text{ кг } 769 \text{ г} \times 25 - 3 \text{ кг } 260 \text{ г} \times 17$

450. Произведениени мындый учуралдарда табар: 1) көптөөчи 5 м 8 дм, көптөдөөчи 20; 2) көптөөчи 6 ц 8 кг, көптөдөөчи 15.

451. Улус амыраар турада кажы ла кижиге сутказына мынча кире аш-курсак кородып жадылар:

арыштын ла буудайдын	этти	200 г
калажын	сарјуны	40 г
картошконы	сүтти	400 г
јүзүн-јүүр огород ажын	сахарды	100 г
крупаны ла макаронды	фрукталарды	
	ла јилектерди	240 г

Улус амыраар турага ай туркунына 200 кижини азыраарга, кажы ла аш-курсактан канча кире керек болуп турганын чотоп алар.

452. Прямоугольникийн тууразы 4 см 8 мм, онын сыны десе эки катап узун. Бу прямоугольникийн келтегелеринин суммазын бодоп чыгарар. Бодогонын тоо формулала бичип алар.

543. Бир физкультурник секундка 5 м 86 см жүгүрүп өдөт, экинчиси десе 6 м 6 дм. Олордын бирүзи экинчизинен 1 минутка канча кире ыраак жүгүрүп барат? Бодолгоны бодогонун тоо формулала бичип алар.

454. Ишчи үй кичи колло 8 часка 12 кг пельмень эдип жат, автомат-машина десе бир минутка 16 кг 600 г пельмень эдип турат. Автоматтын ижинин арбыны колло иштегенинен канча катап көп?

Колболу адалганду тоолорды үлеери.

455. (Сагышта бодоор.)

- 1) Метрлерге ооктоор: 3 км 27 м; 2 км 6 м; 10 км 20 м
килограммдарга: 6 т 240 кг; 8 ц 10 кг; 6 ц 80 кг
- 2) Километрлерге ле метрлерге кубултар: 3 035 м; 2 009 м
килограммдарга ла граммдарга: 5 045 г; 4 285 г
тонналарга ла килограммдарга: 2 615 кг, 8 080 кг

$$\begin{array}{r|l}
 456. \quad 36 \text{ м} & 24 \\
 \hline
 12 \text{ м} & 1 \text{ м } 50 \text{ см} \\
 \hline
 1200 \text{ см} & \\
 \hline
 120 &
 \end{array}
 \qquad
 \begin{array}{r|l}
 36 \text{ салк.} & 45 \\
 \hline
 3600 \text{ ак.} & 80 \text{ ак.} \\
 \hline
 360 &
 \end{array}$$

54 салк. : 24	2 дм : 8	17 м : 85
77 м : 28	2 см : 4	36 м : 80
35 ц : 10	3 м : 6	15 кг : 60
36 км : 16	6 см : 4	42 т : 30

457. 152 км : 32	13 т : 2	6 т : 80
492 м : 24	22 км : 5	12 м : 25
350 м : 28	86 ц : 4	16 ц : 64
248 салк. : 20	100 салк. : 8	12 кг : 16

458. Бамбук агаш өрө бийигине жүк ле 45 күн өзүп, бу өйдин туркунына 27 м-ге једет. Бамбук агаш күнине орто тооло канча сантиметрге өрө өзүп чыгат?

459. Пионерский лагерьде 50 пионерди азыраарга күнине 20 кг

калаш, 10 кг эт, 2 кг сарју, 15 кг картошко, 3 кг крупа, 5 кг сахар, 1 кг каймак ла 50 кг фрукталар короткондор. Бир пионерди азыраарга кажы ла аш-курсактан алдынан башка канча кире келижип турды?

460. Балдарга 24 чамча көктөөргө 60 м бөс барган. Жаан кижининг бир чамчазына бөс баланын бир чамчазына барганынан 75 см-ге көп барып жат. Жаан улуска 30 чамча көктөөргө, канча метр бөс керек болор?

461. 18 кг түктөн үй улустын 15 эжер пыймазын эткендер. Эр улустын бир эжер пыймазына түк үй улустын бир эжер пыймазына барганынан 1 кг-га көп барып жат. Эр улустын 40 эжер пыймазына канча кире түк керек?

462. (Сагышта бодоор.)

1) 6 ц-де канча килограмм? 13 км-де канча метр? 10 салко-войдо канча акча?

2) Улеер: 2 кг-ды 4 кө; 6 км-ди 4 кө; 15 ц-ди 6-га; 11 т-ны 5-ке.

463. (Сагышта бодоор.) Машинала бир часка узуну 3 км канава казар аргалу, јер казаачы бир кижиде 8 часка 24 м ондый канава казып салар аргалу. Бу машина канча кижининг ордына иштеп јат?

Ја кыганы. 3 км-ди метрлерге ооктоор.

464. (Сагышта бодоор.) 25 т кош көдүрер самосвал-автомобиль кўнине 16 јорук эдер аргалу, атла дезе ыраагы анча ок кире јерге 2 т кош тартып апарар аргалу. Бу автомобиль канча аттын ордына иштеп јат?

465.

$\begin{array}{r} 90 \text{ салк. } 72 \text{ ак.} \\ - 84 \\ \hline 6 \text{ салк.} \\ 672 \text{ ак.} \\ - 56 \\ \hline 112 \\ - 112 \\ \hline 0 \end{array}$	$\begin{array}{r} 28 \\ \hline 3 \text{ салк. } 24 \text{ ак.} \end{array}$	$\begin{array}{r} 5 \text{ м } 85 \text{ см} \\ \hline 585 \text{ см} \\ 45 \\ \hline 9 \text{ см} \\ 90 \text{ мм} \\ \hline 0 \end{array}$	$\begin{array}{r} 18 \\ \hline 32 \text{ см } 5 \text{ мм} \end{array}$

54 салк. 4 ак. : 28	35 км 25 м : 15	81 т 25 кг : 25
40 км 352 м : 32	66 ц 56 кг : 32	98 ц 70 кг : 94

466.

721 салк. 44 ак. : 36	282 км 975 м : 75	814 ц 3 кг : 203
125 кг 235 г : 45	109 т 392 кг : 48	516 ц 12 кг : 253

467. Ўлеерин бۆдүреле, шинжүлөп көрөр:

8 м 64 см : 9   10 ц 44 кг : 36   9 ц 65 кг : 40
 4 м 68 см : 6   16 м 32 см : 48   12 м 72 см : 48
 7 ц 35 кг : 5   11 м 70 см : 36   2 км 328 м : 75

468. 50 км 52 м : 86   (53 км 256 м + 30 км 744 м) : 42
 33 м 76 см : 80   (5 т 120 кг — 2 т 840 кг) : 12

469. 27 т 536 кг : 16 + 72 т 928 кг : 32
 62 м 30 см : 35 — 53 м 90 см : 70
 41 кг 745 г : 15 — 34 кг 335 г : 45

470. 1) 4 кг 186 г ла 24 деп тоолордыг произведениезин 48 каттапка астадар.

2) Ўлелеечи 121 кг 440 г, ўлелечи 24. Частныйды табар.

471. Малтаныг бескези 2 кг 700 г, маска малтадан 3 катап жеңил, же капкыдаг 4 катап уур. Ўч инструмент жаба канча кире бескелейт?

472. Сахар эдер заводко ўч колхоз свёкла тартып экелген: бирўзи 633 т 600 кг, экинчизи 2 катап ас, ўчўнчизи дезе баштапкызыныг экелген свёклазыныг төртўнчи ўлўзин тартып экелген. Сахар эдер заводко ўч колхоз бастыра канча кире свёкла тартып экелди?

473. Колхоз кыш туркунына 300 уйды азыраарга 1 620 т силос белетеп алган. Белетеген силос 180 күнге једер учурлу болзо, бир уйга күнине канча кире силос берип турарга јараар?

474. Буфетчица балдарга 50 завтрак (бутербродту изў чай) белетейле, онызына 1 кг сарју, 1 кг сыр, 1 кг сахар ла 5 кг калаш короткон. Бу таблицаны тузаланып, бир завтрактыг орто баазын чотоп алар:

Аш-курсактыг ады	1 кг-нын баазы	
	Салк.	Акча
Калаш	1	90
Сарју	25	80
Сыр	24	70
Сахар	10	50

475. Сахар эдер заводто сахарды 500 граммнын пачкаларына салып јат. 1 т сахардан канча ондый пачка болуп турат?

476. 36 салк. : 75 ак. 21 км : 840 м 30 ц : 15 кг
 35 кг : 125 г 72 м : 96 см 28 т : 8 ц
 74 т : 250 кг 18 ц : 72 кг 15 салк. : 25 ак.

477. 6 кг : 25 г 8 м : 5 мм 20 салк. : 50 ак.
 2 км : 8 м 7 ц : 5 кг 85 салк. : 25 ак.
 5 т : 2 кг 9 кг : 10 г 90 м : 10 см

478. Слесарный мастерскойдо эки түргөк эмик короткондор; бирүзининг бескези 16 кг 500 г, экинчизининг бескези десе 3 каттап жеңил болгон. 1 м эмиктинг бескези 80 г болгон болзо, эки түргөкте канча метр эмик болды?

479. Бир рекордистка-уй сутказына 42 кг 100 г сүт берген, экинчизин десе 4 кг 800 г-га көп. Кажы ла балага кунине 500 г сүттөн берер болзо, бу эки уйдан сааган сүт канча балага жедер?

480. Сыр эдер заводто, 1 кг сүттөн 90 г сыр алып, 5 күнге 1 т 800 кг сыр эткендер. Бу заводто кунун сайын канча кире сүтти сыр эдип кубултып турдылар?

481. Арышты тапчы рядтарла үрендеер тушта аштынг түжүми 1 га жерден 2 ц 50 кг-га бийиктеген. Аштынг түжүми бастыра участкастонг 50 м-га бийиктеген болзо, ондый эп-сүмеле канча гектар арыш үренделген?

482. 10 салк. : 2 салк. 50 ак. 735 кг : 7 кг 500 г
 14 салк. : 2 салк. 80 ак. 150 км : 3 км 125 м
 84 км : 5 км 600 м 450 т : 9 т 375 кг

483. 30 м : 3 м 75 см 35 кг : 125 г 132 м : 2 м 75 см
 6 т : 2 ц 40 кг 4 м : 50 мм 385 км : 3 км 80 м

484. 1) 26 салк. 24 ак. : 32 ак. 8 дм 6 см : 4 мм
 48 м 24 см : 36 см 6 т 68 кг : 200 г
 22 км 50 м : 150 м 8 т 100 кг : 9 ц
 2) 14 ц 56 кг : 52 кг 29 км 240 м : 680 м
 28 м 50 см : 75 см 42 км 25 м : 205 см
 16 т 9 ц : 50 кг 47 т 89 кг : 217 кг

485. Бир түрбекте 10 м 50 см бөс болгон, экинчизинде 4 каттап көп. Кажы ла платьеге 3 м 50 см-ден кородып, экинчи түрбектеги бөстөнг платьелер көктөгөндөр. Канча платье көктөдилер?

486. Бир түрбекте 38 м 80 см чекпен, экинчизинде 12 м 60 см-ге ас. Бир тонго 3 м 25 см чекпен барат. Бу эки түрбектеги чекпеннен канча тон көктөөр аргалу?

487. Картошконунг түжүмү жанынан телекейлик рекордты бистин ороондо тургускандар, ол 1 га жерден 133 т болуп жат, картошконунг жаантайын болотон орто түжүмү десе 1 га жерден 16 т 625 кг. Телекейлик рекорд картошконунг жаантайын болотон орто түжүмүнөн канча катап көп?

488. Бир машинада эн ле оок 4 детальдын бескези 16 г, эн ле жаан 3 детальдык десе 9 кг 600 г. Бир жаан детальдын бескези бир оок детальдын бескезинен канча катап көп?

489. 1 ц огурчынды тузаарга 3 кг укроп, 500 г ачу чалкан, 500 г чеснок, 100 г кызыл мырс алып жадылар. 1 т 500 кг огурчынды тузаарга, бу немелердин кажызын ла канча кире беле-теп алар керек?

490. Куру бочконунг бескези 14 кг 500 г, керосин урган бочконунг бескези десе 94 кг 300 г. 1 л керосиннинг бескези 798 г. Бочкодо канча литр керосин?

491. Бир колхозто чыдадып өскүргөн бөкө ат 15 т 300 кг коштор апарган. Тегин ат ыраак эмес жерге 900 кг кош тартып апарар аргалу. Бир бөкө ат канча тегин атты солуур аргалу?

492. Колхозчы трудкүндерине акчала 3 570 салк. алган. Бир трудкүнге огород ажынан 5 кг, 2 кг 400 г буудай ла 8 салк. 50 акча берилип турган. Ол буудайдан канча кире ле огород ажынан канча кире алды?

$$\begin{array}{rcl}
 493. & 166 \text{ м } 25 \text{ см} : 4 \text{ м } 75 \text{ см} = & \\
 & \underline{166 \text{ м } 25 \text{ см} = 16 \text{ 625 см}} & \begin{array}{r} 16625 \text{ см} \\ 1425 \\ \hline 2375 \\ 2375 \\ \hline 0 \end{array} \\
 & 4 \text{ м } 75 \text{ см} = 475 \text{ см} & \begin{array}{r} 475 \text{ см} \\ 35 \end{array}
 \end{array}$$

12 км 510 м : 1 км 390 м 197 салк. 60 ак. : 5 салк. 20 ак.
 25 т 200 кг : 3 т 150 кг 320 кг 45 г : 1 кг 265 г
 49 км 920 м : 2 км 80 м 190 ц 8 кг : 3 ц 52 кг

494. Улеерин бүдүреле, катаптаарыла база үлеериле шинжүлөп көрөр:

51 кг 450 г : 3 кг 430 г 418 км 200 м : 2 км 50 м
 56 салк. 70 ак. : 4 салк. 5 ак. 129 м 60 см : 5 м 40 см

495. Самолёттын сомдорун (модельдерин) эдерге балдар узуну 35 м эмикти эки түңгөй үлүгө кескендер; онын кийининде бир үлүзүн кажызында ла 2 м 50 см-ден болгодый үзүктөргө, экинчи үлүзүн десе 1 м 75 см-ден болгодый үзүктөргө бөлүп кескендер. Бастыра канча үзүк болды?

496. Узуну 9 м 60 см эмиктен 7 м 20 см кезип алгандар. Арткан эмик кезип алган эмиктен канча катап кыска?

497. 1) 2 км 170 м-ге көрө, 470 км 890 м канча катап көп? 1 т 130 кг-га көрө 255 т 380 кг канча катап көп?

2) 12 ц 16 кг-га көрө, 6 кг 400 г канча катап ас? 242 м 82 см-ге көрө, 2 м 82 см канча катап ас?

498. Угун жарандырган бир куча жылына 23 кг 300 г чичке түк берген, экинчи куча десе 3 кг 800 г-га көп. Бир костюмнын бөзине 4 кг 200 г түк керек болуп жат. Бу эки кучанын түгинен эткен бөстөн канча костюм көктөөр аргалу?

499. Квадратно-уйалап отургузар тушта гектардан 270 ц картошко алып, бир гектарга 8 трудкүн короткондор, рядтарла отургузар тушта десе гектардан 117 ц картошко алып, бир гектарга 52 трудкүн короткондор. Квадратно-уйалап отургузар тушта 1 трудкүнгө картошконы канча катап көп казып алдылар?

500. Бодолго тургузып алар, ол мынайда бодолзын:

1) $14\text{ м } 40\text{ см} : 3 = 80\text{ см}.$

2) $33\text{ м } 60\text{ см} : 4\text{ м } 80\text{ см} = 7$ (платье)

К а р у з ы. 33 м 60 см бөстөн 7 платье чыгар.

Адалганду тоолорло бастыра действиелерге бодолголор.

501. Уралда Благодать деп туунын жер алдында 36 500 000 т кирези магнитный руда, Магнитный деп туунын жер алдында десе 188 000 000 ондый ок руда жадат. 100 кг магнитный рудадан 72 кг темир болуп жат. Эки туунын жер алдында жаткан рудадан канча кире темир кайылтып алар аргалу?

502. Учук иирер фабриканын ишмекчилери 8 айга 20 т хлопок, 10 т иирген учук ла 1 600 000 салковой акча чеберлеп алгандар. Фабрика жыл туркунына канча кире хлопок, иирген учук ла акча чеберлеп алар аргалу? Эки эпле бодоор.

503. Озочыл бригадада 25 ишчи үй кижинин кажызы ла күнине 60 г иирген учук чеберлеп турган. 1 м бөскө 520 г иирген

учук барып турган болзо, ай туркунына чеберлеп алган ирген учуктан канча метр бөс согуп алар аргалу? Бир костюмга 3 м бөс барып турган болзо, бу бөстөн канча костюм көктөөр аргалу?

Жартаганы. Айда 26 иштеер күн.

504. Жакыган кижини (заказчик) костюм учун канчаны төлөдү? Бу квитанция аайынча костюмнын баазын чотоп алар:

Бөс лө көктөгөнү	Тоозы	1 м-дин баазы		Турган баазы	
		Салк.	Ак.	Салк.	Ак.
Түк бөс	3 м	205	—		
Сатин	3 м 50 см	14	—		
Кыбы ла топчылары				47	50
Көктөгөнү				190	

505. 1) 12 грузовой машиналарга 44 т 500 кг таш көмүр тартып эжелгендер, бу тоодон 5 машиналарга 3 т 500 кг-нан, 3 машиналарга 4 т 200 кг-нан. Арткан машиналарга теп-теңнен коштогон болзо, олардын кажызы ла канча кире таш көмүр тартып эжелди?

2) Мындый бодолго тургузала, бодоп салар: канча грузовой машина болгонун, машинага канча кире таш көмүр коштогонун, жарт, бастыра канча кире таш көмүр тартып эжелгенин десе биллип алар керек.

506. Экинчи жолдо бир рядта 60 товарный ла пассажирский вагондор туруп жат, бу ок өйдө олардын бежинчи үлүзү пассажирский вагондор. Товарный вагоннын сыны 7 м 5 дм, пассажирский вагон десе товарный вагоннон 4 м-ге узун. Бастыра составтын сынын чотоп алар.

507. Паровоз бир часка поезддин кажы ла тонна бескезине 8 кг 500 г суу кородып жат. Поезд бескези 95 т паровозтон ло кажызынын ла орто бескези 22 т 5 ц-ден болуп турган 44 вагоннон туруп жат. 4 час баратан жолго паровоз канча тонна суу алар учурлу?

508. Колло иштенер урокторго школ 45 кайчы ла 30 бычак садып алган. Бир бычак 2 салк. 70 акчага турган, үч кайчынын баазы десе 5 бычактын баазына түнөй болгон. Садып алган бастыра немелер канчага турду?

509. Географиянын урокторына баазы 24 салк. 75 акчадан стенеге илетен 2 карта, 36 салк. 45 акчага жаан глобус ла балдарга 20 кичинек глобус садып бергендер. 9 кичинек глобустын баазы 2 жаан глобустын баазына түңгей болгон болзо, садып алган бастыра немелер канчага турды?

510. 8 кг жаңы үскен грушадан 3 кг кургаткан груша, 11 кг жаңы үскен яблокодон десе 5 кг кургаткан яблоко болуп жат. 4 ц грушаны ла 8 ц 80 кг яблоконы кургатса, кургаткан фрукталар канча кире болор?

511. Уч грузовой машинага түңгей бескелү таарларда 92 ц аш коштогондор. Бир машинага 42 таар, экинчизине 38, үчүнчизине 35 таар коштогондор. Кажы ла машинага канча килограмм аш коштодылар?

512. Бир-совхозто жаңыс койдон кайчылаган түк 5 кг 200 г болды, бу ок өйдө кажы ла 100 г түктөн 37 г ару түк алгандар. Экинчи совхозто бир койдон кайчылаган түк 4 кг 700 г болды, бу ок өйдө кажы ла 100 г түктөн 47 г ару түк алгандар. Кажы совхозто ару түкти бир койдон көп алдылар, канчага көп?

513. Ортозы 350 км эки пристаньнан жаңыс өйдө бирүзи бирүзине удур эки пароход атанган. Олордын бирүзи бир часка 20 км түргениле бараткан. 6 частын бажында олордын ортозы 80 км болгон. Экинчи пароходтын бир часка түргенин таап алар. Уч действиеле бодоор.

514. Тоолор талдап табала, бу бодолголорды бодоп салар:

1) Адазы ла уулы (он жашту уулчак) ортозы... км эки жерден жаңыс өйдө бирүзи бирүзине удур базып чыктылар. Адазы бир часка... км, уулы десе... км базып өткөн. Туштажарына жетире олордын кажызы ла канча кире жол базып өтти?

2) Эки велосипедист ортозы... км эки жерден жаңыс өйдө бирүзи бирүзине удур атанган. Олор... частын бажында тушташкан. Бир велосипедист бир часка... км түргениле барган. Экинчи велосипедист кандый түргениле барды?

515. Москвада метро эдип турган ишмекчилердин эки бригадазы ай туркунына 100 м туннель өткүрерге молжонгон. 20 күнге бир бригада 40 м 20 см өткүрген, экинчизи 4 м 60 см-ге көп. Бригадалар ол ок арбыныла иштегилеер болзо, олор бойынын молжузын канчага ажыра бүдүрер?

Ж а р т а г а н ы. Айда 26 иштеер күн.

516. Бир совхозто 150 уй жыл туркунына орто тооло

6 050 л-дег сүт берген. Бастыра бу сүттег сарју эдилген, бу ок
өйдө 25 л сүттег 1 кг сарју болуп турган. Бир кижиге жылына сар-
јуны 11 кг-наг короткылаган болзо, бу сарју канча кижиге жеде-
ди?

517. Телеграммаларды — эки тегин ле бир бачым (срочный)
телеграмманы — аткарганы учун 27 салк. 60 акча төлөгөндөр.
Бир тегин телеграммада 17 сөс, экинчизинде 23 сөс болгон. Бачым
телеграммада канча сөс болды?

Л а р т а г а н ы. Тегин телеграммадагы кажы ла сөс учун
30 ак., бачым телеграммадагызы учун 90 ак. төлөгилеп жат. Ого
үзеери, кажы ла телеграмманы аткарганы учун 1 салковой алып
жадылар.

518. Бир школдың үренчиктери өскө үренчиктерле бичик
алыжарга жыл туркунына 17 салк. 90 акча чыгымдагандар; бу
ок өйдө олор 16 тегин письмо, 14 ачык письмо ло бир канча
заказной письмолор аткаргандар. Заказной письмоны жетиргени
учун 1 салковой, тегин письмо учун 40 акча, ачык письмо учун
десе 25 акча алып жадылар. Канча заказной письмо аткардылар?

519. Уч складта 313 т 5 ц картошко болгон. Кажы ла склад-
тан теп-тегнен картошко алып аларда, баштапкызында 97 т
6 ц, экинчизинде 97 т 5 ц, үчүнчизинде 80 т 6 ц арткан. Баштап
тарыйын кажы ла складта канча кире картошко болгон? Бодого-
нын шинжүлөп көрөр.

520. 1) Эки стройкага 115 түңгей кайырчак каду аткарып
ийгендер. Эки стройкада 2 060 кг каду короткылап саларда, бир
стройкада 5 кайырчак, экинчизинде 7 кайырчак арткан. Кажы ла
стройкада канча килограмм каду артты?

2) Эки түрбектеги түк бөс 6 152 салковойго болгон. Эки түр-
бектег 44 м саткылап ийерде, баштапкы түрбекте 1 307 салк. 30
акчага, экинчизинде десе 1 461 салк. 10 акчага түк бөс артып
калган. Кажы ла түрбекте канча метр бөс артты?

521. Магазин башка-башка сорт 9 т 4 ц яблоконы башка-баш-
ка баадаг садып ийген: бастыра яблоколордың төртүнчи үлүзин
килограммы 5 салковойдон, каботозын 3 салк. 75 акчадан, арт-
кан яблоколорды десе 2 салк. 50 акчадан. Магазин бастыра ябло-
колор учун канча кире акча алды?

Үренгенин катап көрөрине керектү сурактар.

1) Узунның кемјүлерин ле бескенин кемјүлерин адап берер.
Олорды таблица бүдүмдү бичип алар.

- 2) Кандый адалганду тооны тегин деп, кандыйын колболу деп айдар?
- 3) Адалганду тооны ооктооры дегени не?
- 4) Адалганду тооны кубултары дегени не?
- 5) Адалганду тоолорды үлеер тушта частныйында качан ады жок тоо, качан адалганду тоо болуп жат?

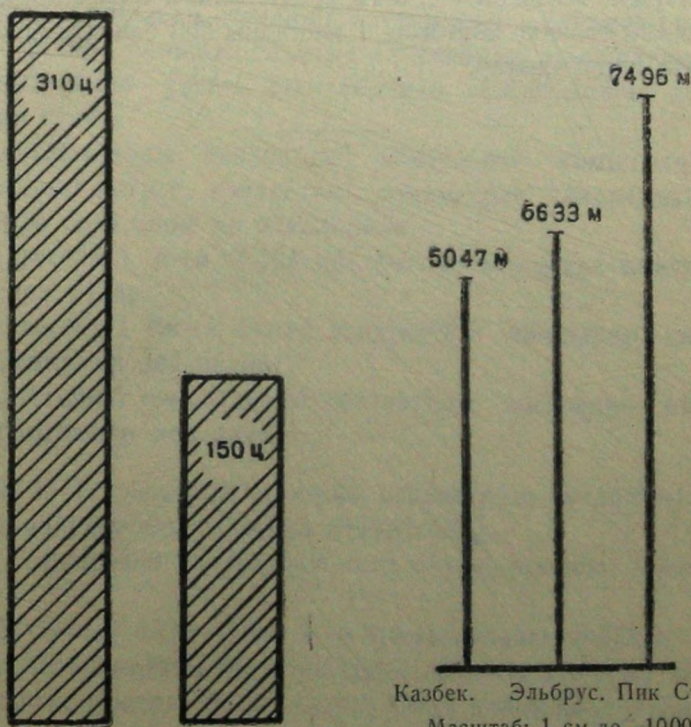
Диаграммалар.

Диаграмма—ол бойлоры ортодо башка-башка величиналарды түндөштүрөргө болушуп турган журук (чертёж).

Диаграммаларда тоолорды түс чийүлө, прямоугольником, тегерикке база оного до өскө фигураларла, онойдо ок журуктарла журап көргүзөдилер.

Диаграмманы жураарынан озо масштаб талдап алар керек.

Диаграммаларды көп аразында промышленностьтын, журт хозяйствонун өзүмин журап көргүзөргө, онойдо ок десе школдогы

Казбек. Эльбрус. Пик Сталина.

Масштаб: 1 см-де—1000 м.

14 журук.

15 журук.

Јүрүмнүн жүзүн-жүүр керектерин: балдардын үренип, школго келип турганынын кемин ле оног до өскөзин иле журап көргүзөргө тузаланып жадылар.

522. Квадратно - уйалап ла азийгы аайынча отургузар тушта 1 га жердег картошконунг тұжұми диаграммада (14 жүр.) көргүзилген. Кемјиирининг бири (единицазы) эдип бийиги 3 мм прямо-угольник алынган. Ол 10 ц-ди темдектеп јат. Бу диаграмма не керегинде ајдат?

523. Диаграммада (15 жүр.) Казбек, Эльбрус, Сталиннинг сү-мери деп туулардын тұнғештире алган бийиги көргүзилген. Бу диаграмма не керегинде ајдат?

524. Слердинг класстагы уулчактардын тоозын ла кызычак-тардын тоозын көргүскедий диаграмма журап алар.

525. Школдо 160 пионер болгон; бир јылдын бажында оло-рдын тоозы 220 кижи боло берген. Пионерлердинг тоозы өскөнин көргүскедий диаграмма журап алар.

526. Библиотекада 3 000 бичик болгон. Үредү јылдын учы јаар бичиктердинг тоозы 600-ке, јангы үредү јылдын башталарына дезе үзеери 400 бичикке көптөгөн. 1 клетканы 200 бичикке бодоп, ди-аграмма журап алыгар.

Квадратный кемјүлер.

Площадьты бодоп чыгарары.

Бисти эбиредеги көп тоолу немелер прямоугольник кеберлү, темдектезе: лист чаазын, столдын какпагы, класстагы доско, туранын полы ла стенелери база оной до өскөлдөри. Кажы ла немедө бойынын чокум **площади** бар.

Площадьтардын жааны башка-башка болуп жат. Темдектезе, көзйөктин площади стененин площадинег кичинек, класстагы досконун площади столдын какпагынын площадинег жаан. Туранын одош турган стенелеринин площадьтары бойлоры ортодо туней.

Площадьтарды квадратный кемјүлерле кемјигилеп жат: квадратный метрле, квадратный дециметрле, квадратный сантиметрле база оной до өскөлдөриле.

Келтегейи 1 м-ге туней квадраттын площадиин **квадратный метр** деп айдар.

Келтегейи 1 дм-ге туней квадраттын площадиин **квадратный дециметр** деп айдар.

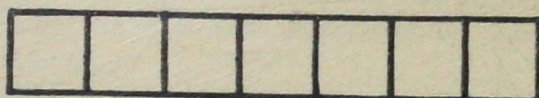
Келтегейи 1 см-ге туней квадраттын площадиин **квадратный сантиметр** деп айдар.

527. 1) Тетрадька квадратный дециметр ле квадратный сантиметр чийүлөп алар. Олорды будуп койор.

2) Газеттерден квадратный метр кезеле, јелимле јапшырып алар.

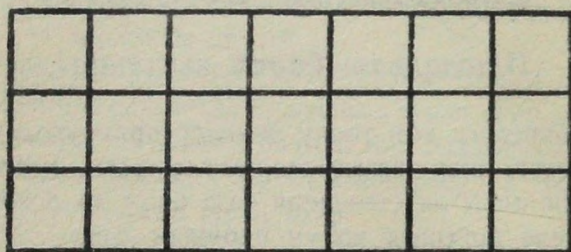
528. Сыны 7 см, тууразы 1 см прямоугольник чийүлөп алала, оны 84 страницадагы берилген јурук аайынча (16 јур.) квадратный сантиметрлерге бөлүп салар. Ондө канча квадратный сантиметр?

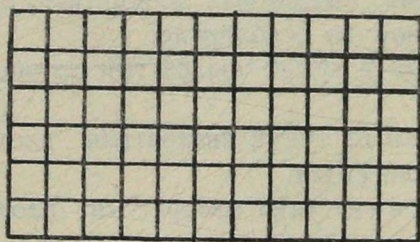
16 журук.

529. Сыны 7 см, тууразы 3 см прямоугольник чийүлөп алала, оны берилген журук аайынча (17 жур.) квадратный сантиметрлерге бөлүп салар. Ондо канча квадратный сантиметр?

17 журук.

530. 18-чи журуктагы прямоугольниктин площади канча квадратный бирлер кирет? (Эки эпле бодойло, бодогонун бичип алар.)

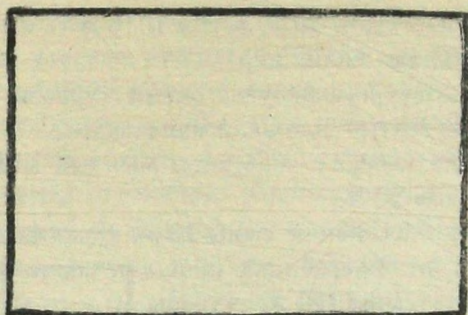

18 журук.

Бодогонун. $11 \text{ кв. бир} \times 6 = 66 \text{ кв. бир эмесе}$
 $6 \text{ кв. бир} \times 11 = 66 \text{ кв. бир}$

531. Прямоугольниктин сынын ла тууразын кемјип, онын площади квадратный сантиметрлерге бөлүйлө, прямоугольниктин площади канча квадратный сантиметр кирип турганын тоолоп алар (19 жур.).

19 жүрүк.

532. Бистин класстын сыны..., тууразы.... Полдын бастыра
площадине канча квадратный метр салынар?

533. Прямоугольниктин площадин бодоп чыгарар:

сыны 8 см, тууразы 3 см

« 15 см, » 8 см

« 24 см, » 10 см

*Прямоугольниктин площадин бодоп чыгарарга, кан-
дый бир жаңыс кемжүлө онын сынын ла тууразын кем-
жүйлө, болгон тоолорды катапташтырып ийер керек.
Производениезинде качан да болзо квадратный кемжү-
лер болуп жат.*

534. Квадраттын площадин бодоп чыгарар, онын келтегейи
дезе мындый: 5 см; 9 см; 12 см; 25 см; 40 см.

535*. Турадагы кыптын сыны 5 м, тууразы 4 м. Полдын пло-
шадин бодоп чыгарар.

536. Огородтын сыны 40 м, тууразы 20 м. Огородтын площа-
дин бодоп чыгарар.

537. Чечек отургускан жердин сыны 12 м, тууразы 10 м. Чечек
отургускан жердин площадин бодоп чыгарар.

538. Класстын сыны 8 м, тууразы 6 м. Класста 24 үренчик. Бир
үренчикке полдын канча квадратный метр площади келижип
жат?

Мындый масштабту чертёж эдип алар: 1 см-де — 2 м.

539. Садтын сыны 60 м, тууразы 40 м. Ондо 50 яблоня өзөт.
Бир яблоняга канча квадратный метр келижип жат?

---

*Бу бөлүктин ээчий барган бастыра бодолголорында прямоугольник ке-
берлү фигуралар берилип жат.

540. Коридордын сыны 20 м, тууразы 16 м-ге кыска. Коридордогы полдын площади канча кире?

541. Картошко отургускан участоктын тууразы 120 м, сыны 60 м-ге узун. Участоктын площади канча кире?

Прямоугольник кеберлү участкаы мындый масштабту чий-
үлөп алар: 1 см-де—20 м.

542. Эжинетен бассейнниг сыны 30 м, тууразы десе сынынын кабортозы болуп јат. Бассейнниг площади канча кире?

543. Огородтын сыны 160 м, тууразы 40 м-ге кыска. Огородтын площади канча кире?

544. Школдын садына 2 880 кв. м площадь бөлүп бергендер. Кажы ла яблоняга сыны 6 м, тууразы 8 м јер керек болзо, бу площадька канча яблоня отургузарга јараар?

545. Школдо 4 класс. Кажы ла класста школдын участогында сыны 9 м, тууразы 8 м бөлүк јер бар. Бастыра бөлүк јерлердин площади канча кире?

546. Класстын сыны 8 м, тууразы 6 м; коридордын сыны 24 м, тууразы десе 4 м. Коридордын площади класстын площадинен канча катап јаан?

547. Молотовский буунты суу сынына 300 км-ге, тууразына десе орто тооло 30 км-ге јайылып барган. Онын площадин бодоп чыгарар.

548. Огородтын сыны 96 м, тууразы 24 м-ге кыска. Огородтын төртүнчи үлүзине капуста, сегизинчи үлүзине корнеплодтор, арткан үлүзине картошко отургускандар. Канча квадратный метр јерге картошко отургустылар?

Мындый масштабту чертөж эдип алар: 1 см-де 12 м, огородты бодолгонын берилгендери аайынча участокторго бөлүп салар.

549. Кыранын тууразы 450 м, сыны десе 225 м-ге узун. Кыранын бежинчи үлүзин гречихала, үчүнчи үлүзин арбала, арткан јерди сулала үрендеген. Сулала канча кире јерди үрендеген?

550. Юннаттар свёкланы сыны 30 м, тууразы 20 м ченемел участокко отургускандар. Кажы. ла 100 кв. м јерден свёкланы 3 ц-ден јуунадып алгандар. Юннаттар бастыра канча кире свёкла јуунадып алдылар?

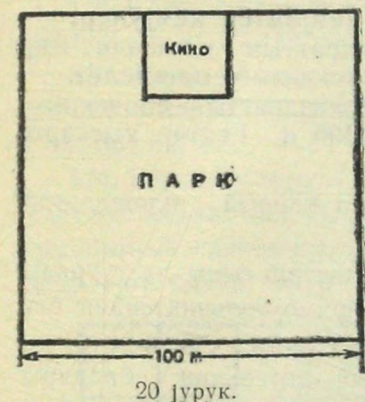
551. Городто квадрат кеберлү јангы парк отургускандар. Парктын келтегейи 100 м болзо, онын площади канча кире?

552. Двор келтегейи 25 м-ге түнгей квадрат кеберлү. Двордын площади канча кире?

553. Квадраттын келтегейи 5 см. Квадраттын кажы ла келтегейин эки катапка узаткан. Жаңы квадраттын площади канча кире? Квадраттын площади канча катапка жаанаган? Чертөж эдип, фигура кезип алала, кичинеңк квадратты жаанынын үстүне салар.

554. Келтегейи 100 м квадрат кеберлү участка кинотеатр тудала, парк отургузып салгандар. Кинотеатр турган жердин площади квадрат кеберлү, бу квадраттын келтегейи бастыра участок-

тын келтегейинин төртүнчи үлүзи болуп жат (20 жүр.). Парктын площади канча кире?

555. Площади 120 кв. м-ге түңгөй прямоугольниктин сыны ла тууразы канча кире болордон маат жок?

Ондый прямоугольниктин бирүзин мындый масштабту чийүлөп алар: 1 см-де 2-м.

556. Площади 180 кв. м-ге түңгөй участкаын сыны ла тууразы канча кире болордон маат жок?

557. Городтын паркында ойнойтон үч площадка эткендер: волейбол ойноор площадканын сыны 15 м, тууразы 10 м, футбол ойноорынын сыны 90 м, тууразы 75 м, крокет ойноорынын сыны 25 м, тууразы 20 м. Бастыра үч площадка канча квадратный метр жерде болгон?

558. Школдын огородынын сыны 28 м, тууразы 24 м, ондо I класска 60 кв. м, II класска 15 кв. м-ге көп, III ле IV класстарга 90 кв. м-ден бөлүп бергендер; арткан жерди чечектер ле жилектү жыраалар отургузарга бөлүп салгандар. Чечектер ле жилектү жыраалар отургузарга канча квадратный метр жер бөлүп салдылар?

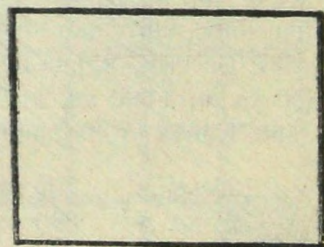
559. Бир действиенен көп действиелерле бодолор эдип, өрөгн бодолголордын бирүзиндий бодолго тургузып алыгар.

560. Бодолго тургузып алыгар ол мынайда бодолзын:

$$1) 20 \text{ кв. м} \times 12 = 240 \text{ кв. м}$$

$$2) 240 \text{ кв. м} : 2 = 120 \text{ кв. м.}$$

К а р у у з ы. Бастыра садтын площадинен 120 кв. м жерде жилектү жыраалар өзөт.

Масштаб: 1 см-де—50 м.
21 жүрүк.

561. 21-чи журук айынча бодолго тургузала, бодоп салыгар.

562. Квадрат кеберлү лист чаазыннын бастыра келтегейлеринин суммазы 36 см. Бу листтин площади канча квадратный сантиметр кирет?

Бу квадратты тууразы 1 см болгодый тилбектерге кезип салыгар. Кажы ла тилбектин площади канча кире? Бир тилбектин бастыра келтегейлеринин суммазы канча кире?

Ар ла гектар—жердин площадьин кемјийтен кемјүлөр.

Ар—келтегейи 10 м-ге түңей квадраттын площади. Бир арда 100 кв. м. Ар кыскарта а-деп буквала темдектелет.

Гектар—келтегейи 100 м-ге түңей квадраттын площади.

Гектарда 10 000 кв. м. Гектарда 100 а. Гектар кыскарта га деп темдектелет.

563 1) Школдо ло школдын јанында кандый площадьтар јууктадарга түңей?

2) Площадьи арга түңей прямоугольниктин сыны ла тууразы канча кире болордон маат јок? Ондый прямоугольниктердин бирүзин мындый масштабту чийүлөп алар: 1 см-де — 5 м.

564. Колхозко болуш эдип пионерский лагерьдин балдары сыны 75 м, тууразы 16 м огородты одоп салгандар. Пионерлер канча ар јер одоп салдылар?

565. Сыны 20 м, тууразы 15 м ченемел участокто юннаттар јангы сортту буудай өскүрип алгандар. Кажы ла ардан олоор орто тооло ашты 32 кг-нан јуунадып алгандар. Юннаттар бастыра канча кире аш јуунадып алдылар? Ондый түжүм болор тушта 1 га јердег канча килограмм аш јуунадып алар аргалу?

566. Сыны 20 м, тууразы дезе 15 м ченемел участокко үренчиктер картошканы квадратно - уйалап отургускандар. Олоор азыйгы эпле отургускан картошканын түжүминен 2 катап бийик түжүм алгандар. Азыйгы эпле отургузар тушта картошканын түжүми бир ар јердег 140 кг болгон болзо, ченемел участоктон канча кире картошко казып алдылар?

567. Бастыра канча ар болор: 300 кв. м; 800 кв. м; 1 000 кв. м; 2 600 кв. м; 4 800 кв. м; 7 000 кв. м; 8 200 кв. м?

568. Канча ар ла квадратный метр болор:

125 кв. м	705 кв. м	1 280 кв. м	6 965 кв. м
375 кв. м	840 кв. м	3 608 кв. м	2 078 кв. м

569. Площадьи гектарга түңей прямоугольник кеберлү јердин сыны ла тууразы канча кире болордон маат јок? Ондый јерлер-

дин бирүзин мындый масштабту чийүлөп алар: 1 см-де — 25 м.

570. Прямоугольникий јалангнын сыны 750 м, тууразы 160 м. Јалангнын площади канча гектар?

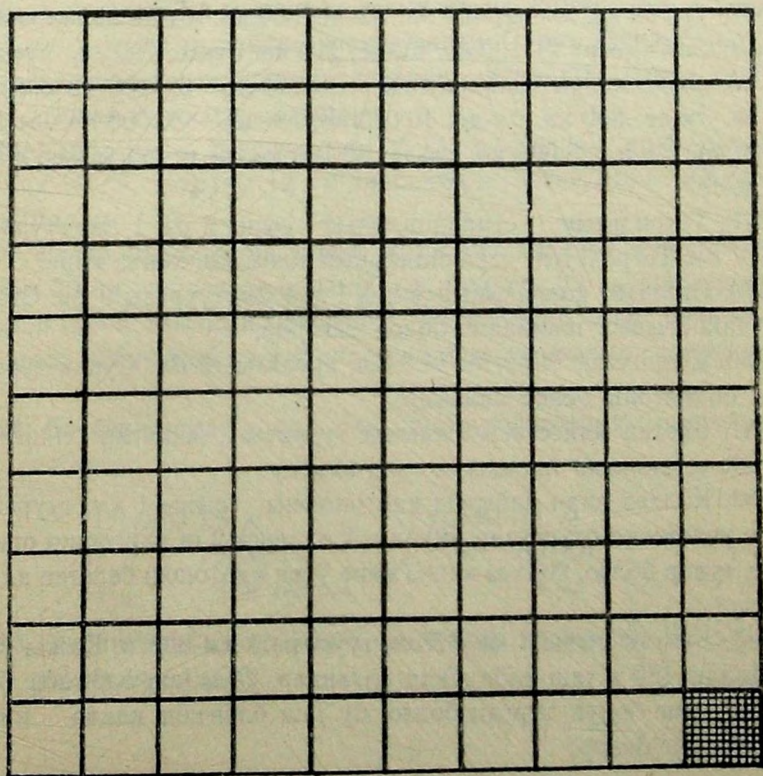
Бодогоны. $750 \text{ кв. м} \times 160 = 120\,000 \text{ кв. м} = 12 \text{ га}$.

571. Городтын паркы сынына 600 м-ге, тууразына дезе 400 м-ге чөйилип барган. Парктын площади канча гектар? Бу паркты эбиреде чеденнинг узуну канча кире?

572. Канча гектар болор: 10 000 кв. м; 20 000 кв. м; 60 000 кв. м; 100 000 кв. м; 450 000 кв. м; 700 000 кв. м?

573. Канча гектар ла квадратный метр болор: 3 6 000 кв. м; 506 000 кв. м; 2 725 000 кв. м; 82 725 кв. м; 968 740 кв. м; 9 684 851 кв. м?

574. Берилген көргүзү аайынча (22 јур.) квадратный дециметр чийүлөп алала, оны квадратный сантиметрлерге бөлүп салар, квадратный сантиметрлердин бирүзин дезе квадратный миллиметрлерге бөлүп салар.

575. Сыны 960 м, тууразы 750 м прямоугольникий кыраны буудайла үрендеп салгандар. Кажы ла 1 га јерди 140 кг ашла үрендегилеп турган. Бу кыраны канча кире буудайла үрендедилер?

Квадратный кемјүлердин таблицы.

1 кв. м=100 кв. см	1 а =100 кв. м
1 кв. дм=100 кв. см	1 га =100 а=10 000 кв. м
1 кв. см=100 кв. мм	1 кв. км=1 000 000 кв. м

576. Линейный ла квадратный кемјүлердин таблицаларын түндештиригер:

1 м=10 дм	1 кв. м=100 кв. дм
1 дм =10 см	1 кв. м=100 кв. см
1 см=10 мм	1 кв. см=100 кв. мм

577. 1) 100 кв. мм-де; 400 кв. мм-де; 500 кв. мм-де канча квадратный сантиметр? 2) 100 кв. см-де; 200 кв. см-де; 700 кв. см-де; 900 кв. см-де канча квадратный дециметр? 3) 100 кв. дм-де; 600 кв. дм-де; 800 кв. дм-де; 10 000 кв. см-де; 30 000 кв. см-де; 60 000 кв. см-де; 83 000 кв. см-де; 36 100 кв. см-де канча квадратный метр?

578. Тетрадьтын страницазынын сыны 2 дм 1 см, тууразы 1 дм 7 см. Тетрадьтын страницазынын площади канча кире?

579. Столдын какпагынын сыны 1 м 4 дм, тууразы 9 дм. Столдын какпагынын площадин бодоп чыгарар.

580. Көзнөкting бийиги 1 м 9 дм, тууразы 12 дм. Сурак тургузала, бодолгоны бодоп салыгар.

581. Бистинг класстагы эжикting тууразы..., эжикting бийиги..., Кемјийле, эжикting площадин таап алыгар.

582. Қолхоз план аайынча картошконы сыны 1 км, тууразы 600 м учаскокко отургузар учурлу. 1 га јерге 2 т картошко отургузып турар болзо, колхоз канча кире үрен картошко белетеп алар учурлу?

583. Бүкting сыны 1 км 875 м, тууразы 1 км 632 м. Кажы ла гектардан 120 ц јаш өлөң чаап алгандар. 24 ц јаш өлөңнөң 5 ц кургак өлөң болуп турган болзо, бу јаш өлөңнөң канча кире кургак өлөң болор?

584. Сыны 1 км 250 м, тууразы 24 м оромды асфальтла жаап салгандар, бу ок өйдө кажы ла 100 кв. м јерге 3 т 900 кг асфальт кородып тургандар. Канча тонна асфальт короттылар?

585. Тураныг полы келтегейи 7 м 50 см-ге түңей квадрат кеберлү. Пол јабар квадратный плитканыг келтегейи 15 см-ге түңей болзо, бу тураныг полын јабарга канча плитка керек болор?

586. Кушкаштар азыраарга керектү эн ле чүми јок кормушка — ол сыны ла тууразы 45 см-ден болгодый јарчаагаш. Бу јарчаагаштын толуктары түс болзо, ол бойы кандый кеберлү? Оныг площади канча кире?

587. Свёкланыг бир өзүмине келтегейи 30 см-ге түңей квадрат кеберлү јер керек болуп јат. 7 200 кв. м јерге канча кире расада отургузарга јараар?

588. 1 га јерде өскүрген свёкладан 25 ц сахар эдип јадылар. Сыны 1 км 560 м, тууразы 750 м участоктон јуунаткан свёкладан канча кире сахар эткилеп алар?

589. 1 га јерди 2 ц мырчакла үрендеер деп чотоп алып, юннаттар 12 кв. м јерди мырчакла үрендегендер. Олор үрендегенинег 16 катап көп мырчак јуунадып алгандар. Юннаттар канча килограмм мырчак јуунадып алдылар?

590. Сыны 48 см, тууразы дезе 36 см картонды кажызынын ла сыны 16 см, тууразы 12 см тилбектерге кескилеген. Канча тилбек болды?

591. Сыны 80 см, тууразы дезе 64 см лист шилдег сыны 32 см, тууразы 30 см шилдер ле сыны 50 см, тууразы 32 см шилдер кезип алар керек. Мындыг масштабту чертёж эдип алар: 1 см-де— 8 м, оныг кийининде лист шилди канайып кезетенин темдектеп салар.

592. Бу берилгендери аайынча прямоугольниктин площадин бодоп чыгарар:

1) сыны 86 м,	тууразы 48 м
2) „ 76 м,	„ 50 см
3) „ 8 м 50 см,	„ 4 м 8 см

593. Таблицаны бичип алала, калганчы графазын толтуруп салар (92 страницада):

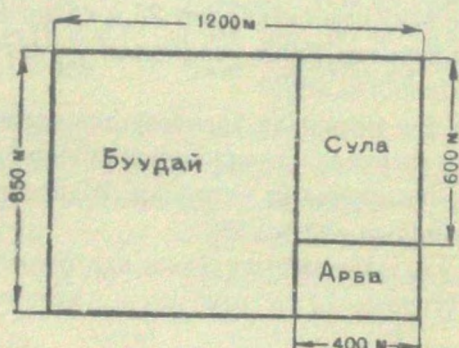

Прямоугольник- тин сыны	Прямоугольник- тин тууразы	Площади гектарларла
840 м	750 м	
2 км	120 м	
1 км 700 м	1 км 200 м	
7 км 200 м	2 км 500 м	
6 км 250 м	1 км	

594. Бодолго тургузып алар, ол мынайда бодолзын:

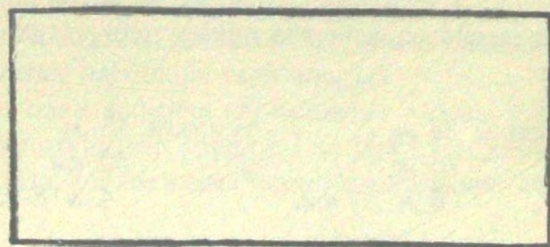
$$400 \text{ кв. м} \times 250 = 100\,000 \text{ кв. м} = 10 \text{ га}$$

595. 23-чи јурукта берилген кемјүлөр аайынча кажы ла культурага бөлүгөн площадьты бодоп чыгарар.

23 јурук.

596. Јердин планы (24 јур.) мындый масштабту јуралган: 1 см-де — 50 м. Јердин сынын, тууразын ла площадьин бодоп чыгарар.

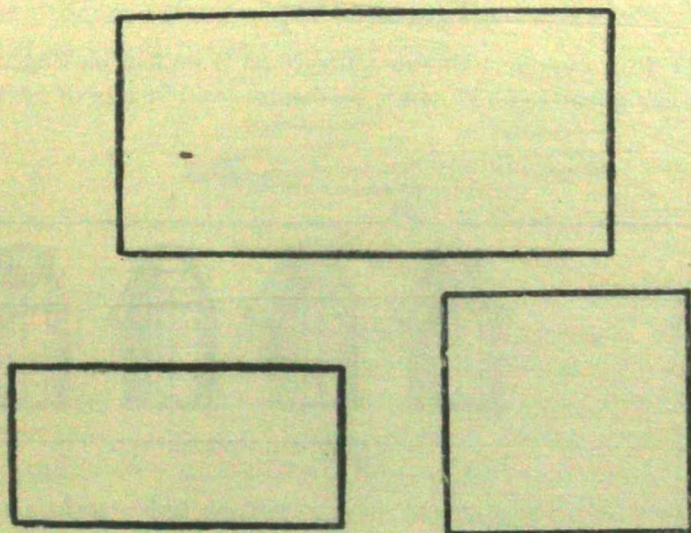

Масштаб 1 см-де—50 м.

24 јурук.

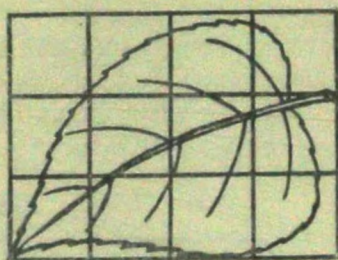
597. Прямоугольниктердин площадьин (25 јур.) көслө билип алала, кемјигени ле бодоп чыгарганы ажыра карууларын шингүлөп көрөр.

25 журук.

598. Яблонянын жалбырагынын плоцадине (26-жур.) канча квадратный бирлер кирип турганын жууктада тоолоп алар.

26 журук.

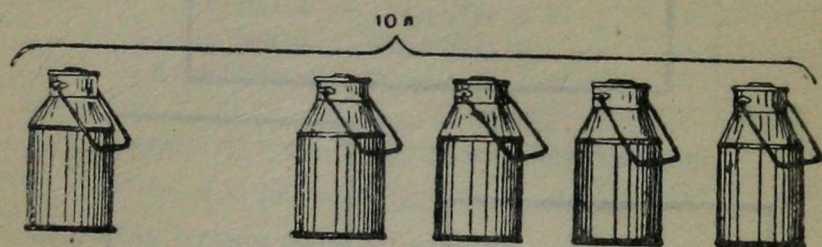
Ўренгенин каттап көрөрине керектүү сурактар.

- 1) Квадрат дегени не?
- 2) Плоцадьтыг кемжүүлери адап берер. Олорды таблица бүүдүмдүү бичип алар.
- 3) Жердин плоцадьтарын кемжиирге кандый кемжүүлерди тузаланып жадылар?
- 4) Прямоугольниктин плоцадин канайып бодоп чыгарар? Квадраттыг плоцадин канайып бодоп чыгарар?
- 5) Прямоугольниктин плоцадин бодоп чыгарарына бодолго тургузала, ол канайып бодолгонын бичип алар.

Бодолголор¹.

599. 1) 10 л сүттен 1 бидон каймак ла 4 ондый ок бидон каймагы жок сүт алгандар (27 жүр.). Каймагы жок сүт канча литр болды?

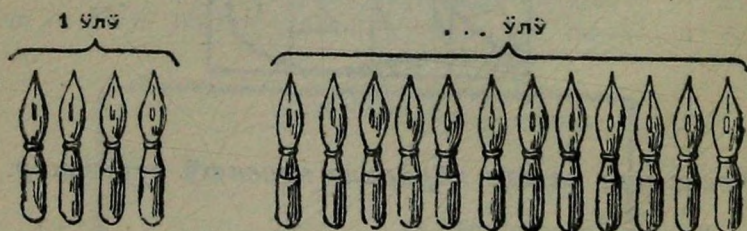

2) Сүттен бир үлү каймак ла 4 ондый ок үлү каймагы жок сүт алгандар. 25 л сүттен; 40 л сүттен; 60 л сүттен канча кире каймак ла каймагы жок сүт болор?

600. Эки уулчак кожо 120 тобого жууп, оморды мынайда үле-жип алган: бирүзине тобогордын 1 үлүзи, экинчизине десе 2 ондый үлүзи једишкен. Кажы ла уулчакка канча тобого. једишти?

601. Јурукты ајыктап көрөлө, сурактарга каруу беригер:

1) Сол јанында канча перо? 2) 4 пероны бир үлү деп алза, он јанындагы перолор канча ондый үлүни бүдүрер? 3) Ончо перолор бастыра канча түней үлүни бүдүрет?

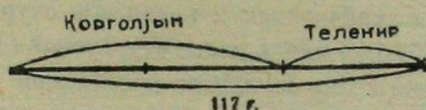
28 жүрүк.

602. Көнөккө тутка кандаарга балдар «Ус колдор» деп кру-жокто 2 үлү көргөлјыннан ла бир үлү телегирден турган 117 г

¹ 599-тан 621 №-ге јетире бодолголор—эки тооны омордын суммазы ла отношениези аайынча табарына берилген бодолголор.

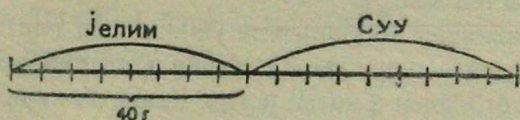
сплав белетеп алгандар (29 жүр.). Бир сплавка канча грамм корголжын ла канча грамм теленир кирди?

29 жүрүк.

603. Желим эдерге 1 үлү крахмал, 1 үлү соок суу ла 13 ондый ок үлү изү суу алып жадылар. Бастыра кажызында ла 250 г-нан 3 стакан желим белетегендер. Канча грамм крахмал алгандар?

604. Столярный желим эдерге, балдар 8 үлү кургак желимди плиткаларла алып, ого 9 үлү суу кожуп ийгендер (30 жүр.). Кургак желимди 40 г алгылаган болзо, канча грамм суу алдылар?

30 жүрүк.

605. Завод болуштоптор эдерге керектү 780 т шил эдип чыгарар учурлу. Шил эдер тушта 100 үлү кумакка 36 үлү сода ла 20 үлү черет барып жат. Заводко канча тонна кумак керек болор?

606. Торф-чиринти горшокторды 7 үлү торфтон ло 2 үлү чиринти тобрактаң эткилеп жат. 1 т ондый алыш-колуш немедең 2 500 горшок эдип алар аргалу. 4 500 000 горшок эдип аларга, канча кире торф белетеп алар керек?

607. 1) Огородтың бир бөлүгүн капустага, үч ондый ок бөлүгүн картошкого бөлүп салгандар. Бир площадь экинчизинен канча катап көп?

2) Огородтың 600 кв м-ге түңей площадинде капуста ла картошко өзөт. Картошконы капустадан 3 катап көп отургузып салган. Канча квадратный метр жерге капуста, канчазына картошко отургузып салган?

608. Паркта кайыңдар ла липалар өзөт — бастыразы 900 агаш, бу ок өйдө кайыңдар липалардан 5 катап көп. Паркта канча кайың, канча липа өзөт?

609. Пионерлерге металлдың 200 кг сыныгын жууп алзын деп жакылта берилген. Жаан пионерлерге кичинеке пионерлерден 3 катап көп жууп алзын деп жакыгандар. Металлдың сыныгын кичинеке

пионерлер канча килограмм, јаандары канча килограмм жууп алар учурлу?

610. Пионерлердин эки отряды 258 агаш отургузып салган. Баштапкы отряд экинчизинен 2 катап көп отургускан. Кажы ла отряд алдынан башка канча агаш отургусты?

611. Москвадагы бир школдын пионерлери Сибирьдин ле Уралдын үренчиктериле бичик алыжып турулар. Жыл туркунына озор бастыразы 42 письмо алгандар: Сибирьдин үренчиктеринен алган письмолор, Уралдын үренчиктеринен алган письмолорго көрө, 2 катап көп болгон. Сибирьден ле Уралдан алдынан башка канча письмо келди?

612. Колхозто 125 уйга ла 100 бозуга 6 000 ц силос белетеп койгон. Бастыра уйларга силосты, бастыра бозуларга көрө, 5 катап көп белетегендер. Кажы ла уйга, кажы ла бозуга канча кире силос белетеп койгон?

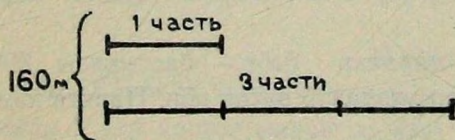
613. Эр кижинин костюмын ла үй кижинин платьезин көктөгөнни 240 салковойго туруп јат. Платьени көктөгөнни эр кижинин костюмын көктөгөннинен 2 катап јенгил. Кажы ла кийимди көктөгөнни алдынан башка канчага туруп јат?

614. Школдын участогынын сыны 75 м, тууразы дезе 60 м, ого огород ло сад отургустылар, бу ок өйдө садка, огородко көрө, үч катап ас јер бөлүгендер. Огородтын площадин ле садтын площадин таап алар.

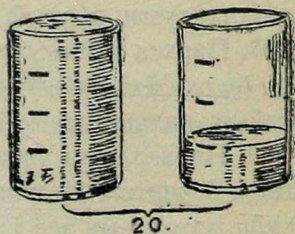
615. Колхоз бир кырадан 294 ц буудай жуунадып алган, экинчизинен дезе 180 ц-ге көп. Арулаган кийининде бийик сортту аш јабыс сорттузынан 5 катап көп болуп калган. Колхоз бийик сортту ашты эки јаланнан канча кире жуунадып алды?

616. Эки артель 5 540 эжер чана эдер учурлу болгон. Баштапкы артель 1 835 эжер чана, экинчизи дезе 325 эжер эдип саларда, экинчи артельге, баштапкызына көрө, 3 катап көп чана эдерге арткан. Кажы ла артель канча эжер чана эдип салды?

617. 31-чи ле 32-чи журуктар аайынча бодолго тургузып алар.

31 журук.

618. Бодолго тургузып алар, ол мынайда бодолзын:

1) $1 \text{ үлү} + 2 \text{ үлү} = 3 \text{ үлү}$

2) $60 \text{ салк.} : 3 = 20 \text{ салк.}$

3) $20 \text{ салк.} \times 2 = 40 \text{ салк.}$

К а р у у з ы. Галош 20 салковойго турган, ботинка — 40 салковойго.

619. Бир үлүзи экинчизинен канча-канча катап ас болор эдип, берилген тооны үлүлерге үлеерге керек болгодын бодолго тургузып алар.

620. Бир үлүзи экинчизинен 23 катап көп болор эдип, бу тоолордын кажызын ла үлүлерге үлеер:

$1\ 968, \quad 72\ 168, \quad 50\ 409\ 600.$

621. Тилбектин бир үлүзи экинчизинен 7 катап жыска болор эдип, сыны 32 см тилбек картонды үлеп темдектеп салар.

622. 609 ла 611 №-лү бодолголордын берилгендери аайынча диаграммалар журап алар.

—————

Кубический кемјүүлөр.

Объёмды бодоп чыгарары.

Бисти эбиреде түней кеберлү көп немелер бар болуп жат, темдектезе: кайырчактар, шкафтар, кирпичтер, брусоктор, серенкенин каптары ла ондый ок оноң до ёскё немелер. Бастыра бу немелерде үч кемјүү бар: сыны, тууразы ла бийиги.

Кажы ла ондый немеде бойынын **ичкири**, эмезе **объёмы** бар. Ичкири эмезе объёмы башка-башка болордон маат жок. Темдектеп алза, туранын ичинин объёмы шкафтын объёмынаң жаан, кирпичтин объёмы кайырчактын объёмынаң кичинек, серенкенин каптарынын объёмдоры бойлары ортодо түней.

Объёмдорды кемјиирге кубический кемјүүлөрдү тузаланып жадылар.

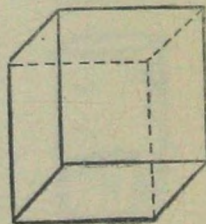
Куб алты **граньду**. Кубтын кажы ла грани квадрат кеберлү. Кубтын бастыра граньдары бойлары ортодо түней. Кубтын граньдарынын келтегейлерин **кырлары** деп айдар. Куб 12 кырлу. Кубтын бастыра кырлары бойлары ортодо түней. Кубтын **баштары** 8.

Кыры 1 м-ге түней кубтын объёмын **кубический метр** деп айдар.

Кыры 1 дм-ге түней кубтын объёмын **кубический дециметр** деп айдар.

Кыры 1 см-ге түней кубтын объёмын **кубический сантиметр** деп айдар.

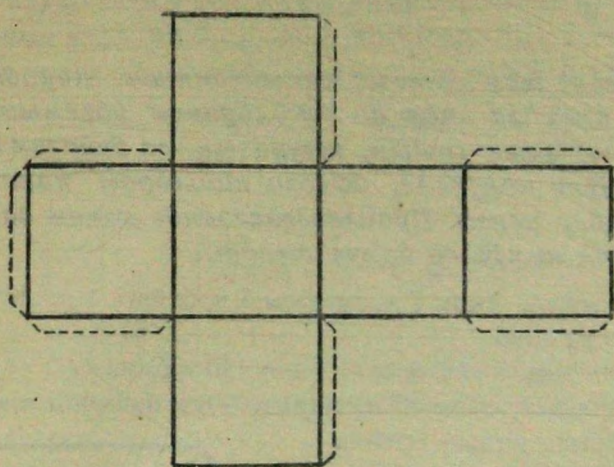
623. Куб керегинде куучындап беригер (33 жүр.); онын граньдарын, кырларын, баштарын көргүзип беригер. Куб жүрагар. Оны свёкладанг эмезе картошкодон кезип алыгар.

33 жүрук.

624. 34-чи журукта жайа ачкан куб жүралган. Бу көргүзү аайынча кыры 1 дм-ге түңей жайа ачкан куб эдип алыгар. Кубты кезеле, јелимдеп алыгар. Ондый кубтың объёмы канча кире?

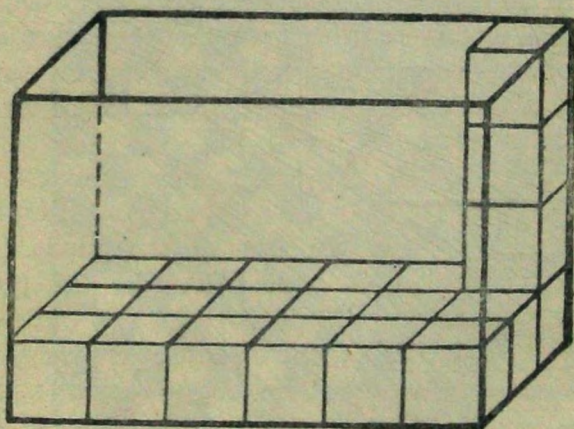

34 журук.

625. Серенкениң кабының, шкафтың, кайырчактың, комнатаның сынын, тууразын ла бийигин көргүзип беригер.

626. Сыны 4 см, тууразы 3 см, бийиги 2 см картон коробканы кубический сантиметрлерле толтырала, онойып эдерге канча кубик керек болгонын тоолоп алыгар.

627. 35-чи журуктың берилгендери аайынча кайырчактың объёмын бодоп чыгарар.

35 журук.

628. Қласстың объёмын, оны санаада кубический метрлерле толтырып, бодоп чыгарар.

629. Коробкага мындый учуралдарда канча кубический сантиметр салынар:

- 1) коробканын сыны 8 см, тууразы 1 см, бийиги 1 см;
- 2) " " 6 см, " 4 см, " 1 см;
- 3) " " 10 см, " 8 см, " 5 см.

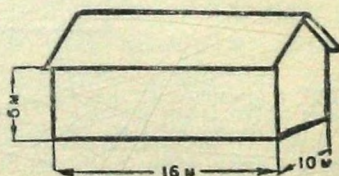
Неменин, темдектесе, кайырчактын, коробканын, комнатанын ла оной до өскөлдөринин объёмын бодоп чыгарарга, онын сынын, тууразын ла бийигин сок жагыс кемжүлө кемжүйлө, болгон тоолорды катанташтырып ийер керек. Произведениезінде качан да болзо кубический кемжүлөр болуп турат.

630. Класстын сыны 7 м, тууразы 5 м, бийиги 4 м. Класстын объёмын таап алар.

Бодогоны. $7 \text{ куб. м} \times 5 \times 4 = 140 \text{ куб. м.}$

631. Сарайдын сыны 16 м, тууразы 10 м, бийиги 5 м. Сарайдын (жабузына жетире) объёмы канча кире? (36 жур.)

632. 1) Сыны 8 м, тууразы 6 м, бийиги 5 м класста 40 бала үренет. Бир үренчикке канча кубический метр кей келижет?

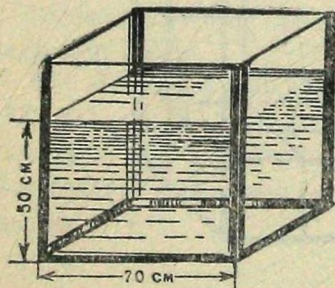

35 журук.

2) Бир үренчикке слердин класста канча кубический метр кей келижип турганын бодоп чыгарар.

633. Сыны 21 м тууразы 12 м, бийиги 5 м цехте 28 ишмекчи иштеп жат. Бир ишмекчиге канча кубический метр кей келижет?

634. Сыны 12 м, тууразы 5 м, бийиги 3 м сарайда жык толтыра өлөң жадат. 1 куб. м өлөңнин бескези 60 кг болзо, бу сарайда канча кире өлөң жадат?

37 журук.

635. Кладовой кыры 4 м-ге түңгей куб кеберлү. Кладовойдын объёмын бодоп чыгарар.

636. Аквариум (37 жур.) кыры 70 см-ге түңгей куб кеберлү. Ого 50 см бийигине жетире суу уруп салгандар. Аквариумнын канча кубический сантиметр јерине суу урулбаган?

637. Металлический кубтың қыры 10 см. Кубтың 1 куб. см-и 8 г болзо, бу кубтың бескези канча кире?

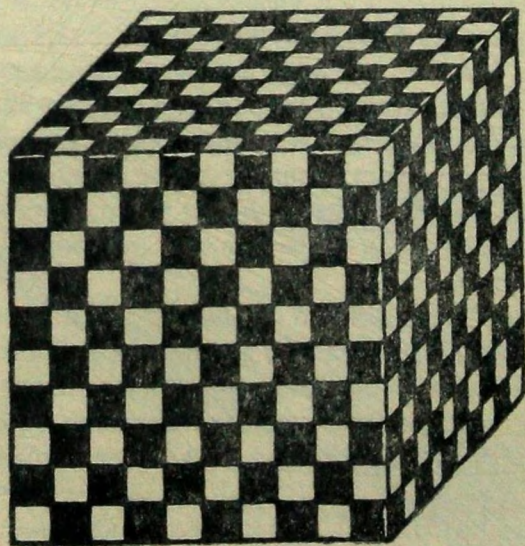
638. Квартирада 3 кып. Қажы ла кыптың полинын площадии ле объёмын бодоп чыгарар, онын кийининде дезе бастыра квартираның текши объёмын бу берилгендери аайынча таап алар:

Кыптардың номерлери	Сыны	Тууразы	Бийиги	Полдың площадии	Объём
1	8 м	6 м	4 м		
2	7 м	5 м	4 м		
3	4 м	4 м	4 м		

639. 1) Өрöги бодолго аайынча башка кыптардың ла бастыра школдың эмезе кандый бир тураның площадии ле объёмын бодоп чыгарар.

2) Кыры 4 м; 8 дм; 11 см; 1 м 5 дм кубтың объёмын бодоп чыгарар.

640. 1) Кубический дециметрди (кичинектеде) журап көргүскен 38-чи журукты айкап көрөлө, ондо канча кубический сантиметр барын тоолоп алыгар.

38 журук.

2) Кубический метрдин объёмын толтыарга, канча кубический дециметр керек болор?

Л а к ы г а н ы. Озо баштап бир кадында канча кубический дециметр барын тоолоп алыгар, онын кийининде—канча кат барын.

Кубический кемјүлөрдүн таблицасы.

$$\begin{aligned} 1 \text{ куб. м} &= 1\,000 \text{ куб. дм} \\ 1 \text{ куб. дм} &= 1\,000 \text{ куб. см} \\ 1 \text{ куб. см} &= 1\,000 \text{ куб. мм} \\ 1 \text{ куб. м} &= 1\,000\,000 \text{ куб. см} \end{aligned}$$

641. 3 куб. м-де канча кубический дециметр? 5 куб. м-де? 12 куб. м-де? 8 куб. м-де? 2 куб. м 500 куб. дм-де?

642. 6 куб. дм-де канча кубический сантиметр? 10 куб. дм-де? 16 куб. дм-де? 9 куб. дм 800 куб. см-де?

643. 4 куб. см-де канча кубический миллиметр? 7 куб. см-де? 12 куб. см-де? 5 куб. см-де? 7 куб. см 280 куб. мм-де?

644. Жаан кемјүлөрлө темдектеп көргүзө:

1 000 куб. дм	1 000 куб. см	1 000 куб. мм
4 000 куб. дм	6 000 куб. см	5 000 куб. мм
9 500 куб. дм	7 648 куб. см	3 118 куб. мм
35 800 куб. дм	90 126 куб. см	67 500 куб. мм
198 725 куб. дм	1 276 000 куб. см	38 600 куб. мм

645. Колхоз сыны 67 м 5 дм, тууразы 24 м, тереңи 2 м буунты казып алган. Чыгара таштаган тобрак-балкашты машиналарла тартып апаргандар, бу ок өйдө кажыла машина 60 жорук эделе, кажыла жорук сайын 3 куб. м тобрак-балкаш тартып апарган. Тобрак-балкашты тартып апарарга канча машина керек болды?

646. 1 куб. м аштын бескези 700 кг болзо, сыны 4 м, тууразы 1 м 25 см, тереңи 80 см кузовту машинага канча кире буудай коштоорго жараар?

647. Сыны 12 м, калыңы 5 дм, бийиги 24 м кирпич стене салар керек. Салган стененин бир кубический метрине 600 кирпич кирип турган болзо, бу ишти бүдүрөргө канча кирпич керек болор? Салган стененин бежинчи үлүзи шыбанты (раствор) болуп турган болзо, бу стенени саларга канча кире шыбанты белетеп алар керек?

648. (Сагышта бодоор.) Тош суу болуп кайылар тушта онын объёмы бир онунчы үлүзине көптөп жат. 490 куб. м суу тонгонынан болгон тоштын объёмын бодоп чыгарар.

649. (Сагышта бодоор.) Бойынын эди-канын тазыктырбай

турган улустын өкпөзинин кей бадырар жеми 3 000 куб. см кире, спортсмендердийи дезе 5 700 куб. см-ге једип турат. Спортсмендердин өкпөзинин кей бадырар жеми канчага көп?

650. Сыны 7 дм, тууразы 4 дм, бийиги 35 см аквариумга 30 см бийигине јетире суу уруп койгондор. Аквариумга канча литр суу урдылар?

Јартаганы. 1 л 1 куб. дм-ге түнөй.

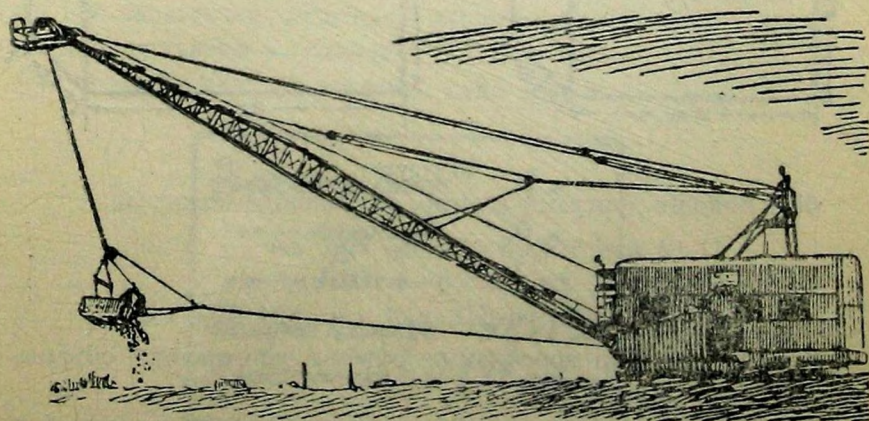
651. Эки коробка эдип койгон; бирүзинин сыны 8 см, тууразы 6 см, бийиги 4 см, экинчизинин бастыра кемјүүлери эки катап јаан. Экинчи коробканын объёмы баштапкызынын объёмынан канча катап јаан?

652. Сыны 10 м, тууразы 6 м 4 дм площадканы калыгы 3 дм кар бүркеп салган. Балдар карды колчанакла сыны 16 дм, тууразы 10 дм, бийиги 4 дм кайырчакта тартып апарадылар. Площадкадан бастыра карды тартып апарарга, карды кайырчакка канча катап коштоорго келижер?

653. Фабрика сахарды сыны 12 см, тууразы 7 см, бийиги 5 см пачкаларга оройдо, оморды сыны 6 дм, тууразы 56 см, бийиги 2 дм кайырчактарга салган. 100 ондый кайрчакка канча пачка салдылар?

654. (Сагышта бодоор.) Колхоз уйларга силос белетеп алала, оны сыны 24 м, тууразы 5 м, терени 5 м прямоугольникий орого салып койгон. 1 куб. м силостын бескези 5 ц болзо, колхозто канча кире силос барын билп алар.

655. Стройкаларда јер казар иштерде алтап јүрер экскаваторлорды тузалангылап јат (39 јур.). Ондый экскаватордын суску-

зы бир тарый 14 куб. м тобрак-балкаш алып, часка 45 катап чыгара төгүп турат. Экскаватор 16 часка канча кубический метр тобрак-балкаш чыгара таштайт? 1 куб. м тобрак-балкаштын бескези 14 ц болзо, чыгара таштаган тобрак-балкаш канча тонна бескелейт?

656. 2 минуттын туркунына 3 экскаватор 108 куб. м тобрак-балкаш алала, оны туура апарып салат, жер казаачы бир кижидезе сегис час иштеер күннинг туркунына 5 куб. м тобрак-балкаш чыгара таштаар аргалу. Бир экскаватордын 8 часка эткен ижин бүдүргө, жер казаачы канча кижикерек болор эди?

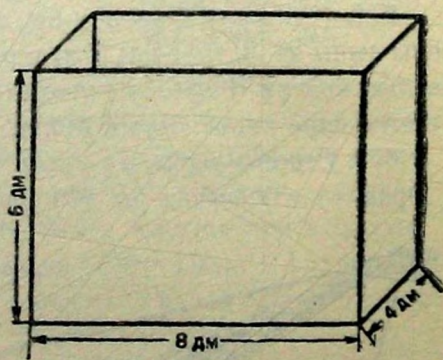
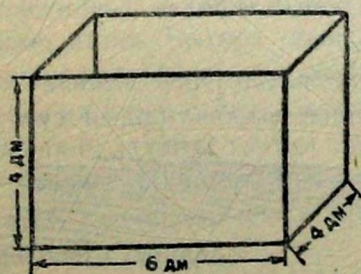
657. Бу берилгендери аайынча брустын объёмын бодоп чыгарар:

1) сыны 80 см, тууразы 12 см, бийиги 8 см;

2) „ 1 м 20 см, „ 4 дм, „ 3 дм;

3) „ 2 м, „ 6 дм, „ 45 см.

658. 40-чи журукта берилген кайырчактардын объёмдорын түндөштиригер. Бир кайырчактын объёмына канчага жаан эмезе кичинек? Бир кайырчактын объёмы экинчи кайырчактын объёмына канча катап кичинек?

40 журук.

659. Бодолго тургузып алыгар, ол мынайда бодолзын:

1) $12 \text{ куб. см} \times 8 \times 6 = 576 \text{ куб. см}$

2) $15 \text{ куб. см} \times 10 \times 8 = 1\,200 \text{ куб. см}$

3) $1\,200 \text{ куб. см} - 576 \text{ куб. см} = 624 \text{ куб. см}$

Каруузы. Бир коробканын объёмы экинчизинин объёмына 624 куб. см-ге жаан.

660. 1) Комнатанын сыны 8 м, тууразы 5 м, бийиги дезе 4 м. Полдын, потолоктын, стенелердин площадин бодоп чыгарар.

2) Керектү кемжүлөр өткүрүп, слердин класс керегинде өрөгизине туней бодолго тургузала, бодоп салар.

661. Сыны 8 м, тууразы 6 м, бийиги 4 м комнатада стенелерди ле потолокты черетеер керек, полды дезе үстү будукла будуп салар керек. Потолокты ла стенелерди черетегени квадратный метри 60 акчага, полды үстү будукла будуганы дезе квадратный метри 6 салк. 25 акчага туруп јат. Бастыра иш канчага турар? (Көзнөктөр лө эжиктер текши площадьтан чыгарылбай јат).

662. Чотош-бодолго: «Бистинг класстыг стенелерин ле потологын черетегени канчага турар?»

Чотоорго мындый берилгендерин таап алыгар:
класстыг сыны ...; тууразы...; бийиги...; 1 кв. м-ди черетееринин баазы...

663. 1) Сыны 10 м, тууразы 6 м, бийиги 3 м комнатаны обояларла (јурукту тилбек чаазындарла) јапшыарга сананып алгандар. Бир түрбек обояла 6 кв. м стене јапшыар аргалу. Бир түрбек обоянын баазы 4 салк. 50 акча болзо, бастыра обоялар канчага турар?

2) Чотош-бодолго: «Менин комнатаминын стенелерине јапшыарга керектү обоялар канчага турар?»

Чотоорго керектү тоолорды үренчик бойы табар.

664. Кирпичтен тура тудуп, стенелеринин узунын 80 м, калыгын 5 дм, бийигин 6 м эткендер. Кажы ла кубический метр стенеге 500 кирпич барган. Бастыра кирпичти эки кунге тартып экелгендер, бу ок ойдо баштапкы кунде эжинчи кундегизиннен 3 катап көп экелгендер. Баштапкы кунде канча, экинчи кунде канча кирпич тартып экелдилер?

665. Класста мындый табличка илип койгон (41 јур.):

Класстын сыны	8 м
— — тууразы	6 м
— — бийиги	4 м
Полдын площади	48 кв. м
Класстын объёмы	192 куб. м

Бойыгардын классыгарга, слер јаткан комнатага ондый ок табличкалар эдиң алыгар.

Ўренгенин каттап көрөрине керектү сурактар.

- 1) Куб керегинде куучындап берер.
  - 2) Объемнын кемјүүлериң адап берер. Олорды таблица бүдүмдү бичиң.
  - 3) Кайырчактын, комнатаның объемаң канайып бодоп чыгарар?
  - 4) Объемды бодоп чыгарарына бодолго тургузала, оны бодогоның бичиң алар.
-

Ўренгенин катап көрөри.

666. Сагышта тоологор:

$$\begin{array}{ll} 1) 16+18-17+83-52 & 2) 80+56-21+85-66 \\ 80-36+42-36+48 & 156-76+92-35+63 \\ 15+26-12+71-64 & 73+72-48+34-32 \end{array}$$

$$\begin{array}{lll} 3) 87 \times 5 \times 2 & 4) 56 \times 25 \times 4 & 5) 75 \times 4 + 75 \times 6 \\ 72 \times 5 \times 2 & 48 \times 25 \times 4 & 84 \times 8 + 84 \times 2 \\ 28 \times 5 \times 4 & 27 \times 25 \times 8 & 92 \times 9 + 92 \times 1 \\ 26 \times 5 \times 6 & 18 \times 25 \times 8 & 57 \times 6 + 57 \times 4 \end{array}$$

$$\begin{array}{ll} 6) 90 : 5 + 90 : 18 + 5 \times 18 & 7) 490 : 70 + 560 : 80 \\ 120 : 5 + 120 : 24 + 5 \times 24 & 640 : 80 - 720 : 90 \\ 160 : 5 - 160 : 32 + 5 \times 32 & 360 : 40 + 420 : 70 \\ 180 : 6 - 180 : 30 + 6 \times 30 & 630 : 90 - 300 : 50 \end{array}$$

$$\begin{array}{l} 667. 65\,254 : 79 - 75\,369 : 97 + 766\,506 : 951 \\ 460 : 308 + 447\,480 : 132 - 398\,748 : 564 \\ 73\,689 : 87 - 96\,064 : 158 + 310\,726 - 95\,437 \\ 76\,428 : 771\,840 : 192 + 209\,160 : 249 \end{array}$$

668. Действиелерди бүдүреле, шинжүлөп көрөр:

$$\begin{array}{ll} 5 \text{ т } 83 \text{ кг} + 4 \text{ т } 96 \text{ кг} & 38 \text{ салк. } 7 \text{ ак.} \times 56 \\ 8 \text{ км } 90 \text{ м} - 1 \text{ км } 85 \text{ м} & 15 \text{ т } 90 \text{ кг} \times 53 \\ 3 \text{ кг } 80 \text{ г} - 1 \text{ кг } 96 \text{ г} & 73 \text{ м } 80 \text{ см} : 36 \\ 7 \text{ км } 75 \text{ м} - 2 \text{ км } 85 \text{ м} & 12 \text{ кг } 96 \text{ г} : 3 \text{ кг } 24 \text{ г} \end{array}$$

669. Ортозы 945 км Москва ла Рига городтордон жаңыс өйдө бирүзи бирүзине удур эки поезд атанган. Москвадан чыккан поезд часка 55 км түргениле барып жат, Ригадаг чыкканы — часка 50 км түргениле. Москвадан канча кире ыраак жерде поездтер туштажар?

670. Москвадан Харьковко јетире 784 км. Харьковтог Москвага поезд атанган, онынг бир часка түргени 42 км. 2 частыг бажында ого удур экинчи поезд Москвадан атанала, бир часка 58 км барып турды. Харьковтог канча кире ыраак јерде поездтер туштажар?

671. Самолёт 10 час учуп јүрген. Баштапкы 6 час ол бир часка 300 км-ден учкан, арткан өйдө дезе бир часка 325 км-ден. Самолёт бастыра јолды кандый орто түргениле учуп өтти?

672. Станциядан таш көмүрди школго 12 автомашинала тартып эжелгендер. 4 машинага таш көмүрди 35 ц-ден, арткандарына дезе 38 ц-ден коштогондор. Бир машинага орто тооло канча центнер таш көмүр келижип турды?

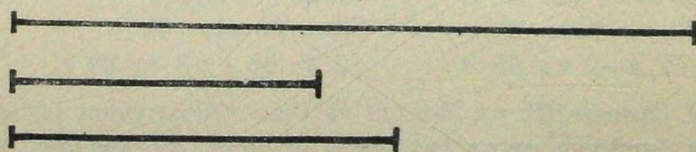
673. Самолёттог 3 частыг туркунына 200 га јерди агаштын үрениле үрендеп салгандар. 12 часка 3 самолёттог канча гектар үрендеер аргалу?

674. 50 кв. м јерден юннаттар 200 кг помидор јуунадып алгандар. Түжүми ондый ок болор тушта 1 га јерден канча тонна помидор јуунадып алар аргалу? Эки эпле бодоор.

675. Балыкчылар күнине 46 кг 800 г чортондор ло алабугалар тудуп алгандар, бу ок өйдө чортондордын бескези алабугалардын бескезиненг 3 катап уур болгон. Чортондор ло алабугалар алдынан башка канча кире бескеледи?

676. Эки заводтыг ишмекчилерине ле служащийлерине санаторийлерге ле улус амыраар тураларга 1 859 путёвка берилген. Баштапкы завод 563 путёвканы, экинчизи дезе 264 путёвканы тузаланып койордо, баштапкы заводко экинчизиненг 2 катап көп путёвкалар аларга арткан. Қажы ла заводко канча путёвка берилген?

677. Түс чийүнннг үч кезинтизи берилген (42 јур.). Бу үч кезинтининг орто арифметический болуп турган кезинти өткүрип алар.

42 јурук.

678. Үч кырадан картошко јуунадып алгандар. Экинчи кырадан 1 312 ц казып алгандар. Онызы баштапкы кырадан казып ал-

танынан 2 катап ас, үчүнчи кырадан казып алганынан дезе 2 катап көп. Үч кырадан канча кире картошко казып алдылар?

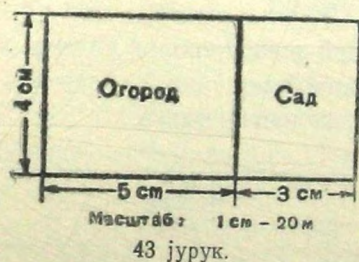
679. Завод айына 3 420 машина эдерге жакылта алган. Баштапкы 12 күнгө завод кўнине 135 машинадан эдип турган, онын кийининде дезе кўнине 15 машинага көп эдип турар болды. Завод жакылтаы канча кўнге бйиненг озо бўдўрдн?

Л а р т а г а н ы. Айда 26 иштеер кўн.

680. Самолёт 1 920 км учуп өдөр учурлу. Бу жолдын төртүнчи үлүзүн ол бир часка 240 км түргениле учуп өткөн. Бастыра жолды 7 часка учуп өдөргө, онын ары ол кандый түргениле учуп барар учурлу?

681. Коридордын сыны 16 м, тууразы 5 м. Ондо 5 көзнөк бар. Кажы ла көзнөктинг бийиги 1 м 60 см, тууразы 1 м 25 см. Коридордын полыннын площади бастыра көзнөктөрдинг площадинен канча катап жаан?

682. Участоктын берилген планы ла масштаб аайынча (43 жүр.) участоктын чын сынын ла тууразын база огородтынг ла садтынг жерининг площадин бодоп чыгарар.

683. Сыны 30 м, тууразы 6 дм, бийиги 8 м кирпич стенени бузуп салгандар. Кажы ла кубический метр стененинг бескези 2 т болгон. Бузуп салган стенеден бастыра материалды тартып апарарга, үч тонна кош тартар автомобильге канча катап барып келер керек?

684. Саратовтон Москвага газ өткүрген кийининде, Москвага жылына таш көмүр 650 000 т-га ас, одун дезе 1 000 000 куб. м-ге ас керек болуп туру. 2 куб. м одуннын бескези орто тооло 1 т болзо, одуар неме тартарга 20 т кош көдүрер вагондор эмди канчага ас керек болуп туру?

Öйдинг кемјүлери.

Öйдинг кемјүлеринин таблицазы.

Чакта 100 жыл.

Жылда 12 ай.

Тегин жылда 365 күн, високосный жылда 366 күн.

Айда 30 эмезе 31 күн (февраль айда 28 эмезе 29 күн).

Суткада 24 час.

Часта 60 минут.

Минутта 60 секунд.

685. Айларды ээчий-деечий тоолоп айдала, кажы ла айда кан-ча күн болотонун адап берер.

686. 1956 жылга табель-календарь.

Неделеле күндөр	Январь					Февраль			
Понедельник	2	9	16	23	30	6	13	20	27
Вторник	3	10	17	24	31	7	14	21	28
Среда	4	11	18	25		1	8	15	22 29
Четверг	5	12	19	26		2	9	16	23
Пятница	6	13	20	27		3	10	17	24
Суббота	7	14	21	28		4	11	18	25
Воскресен	1	8	15	22	29	5	12	19	26

Табель-календарьды үредү жылдын учына јетире улалтып, тетрадька бичип алыгар.

687. 1) Февральдын 1-кы күни средага келишкен. Бу айда ээчий барган средалар кандый күндерге келижип турды?

2) 15 июньда пятница болгон. 17 июньда неделенин кандый күни болор? 22 июньда? 25 июньда?

3) 1 апрельден 20 майга јетире; 1 сентябрьдан 7 ноябрьга

јетире; 20 ноябрьдан 1 январьга јетире канча кўн өдөрүн календарь аайынча тоолоп алыгар.

688. Бу көргүзү аайынча (44 жүр.) үйдө бойыгарга календарь эдиң алыгар; айлардың аттарына ла неделениң күндериң ле кўн тоозын темдектеерге канча карточка керек болорын ажындыра тоолоп алыгар.

689. IV класстың үренчиги Иванов Петяның кўн өткүрер ээжизин мындый:

44 жүрүк.

7 час — 8 час 20 мин. Уйкудан туруп, эртен турагы гимнастиканы эделе, үлүш жоларткышла эдимди жыжадым. Ажанадым. Школго барып жадым.

8 час 30 мин. — 13 час Школдо: үредү ле общественный иш.

13 час 30 мин. — 14 час 30 мин. Түште ажанып, амырап алала, айыл ижин иштенедим.

14 час 30 мин. — 16 час Тышкаары ойноп жадым.

16 час — 18 час Уроктор белетеп жадым.

18 час — 19 час 30 мин. Чай ичедим. Тышкаары ару кейде амырап жадым.

Средалар сайын «Ус колдор» деп кружокто иштенедим.

19 час 30 мин. — 20 час Ажанып жадым.

20 час — 21 час Кычырып жадым.

21 час — 21 час 30 мин. Уйуктаарга белетенеле; уйуктаарга жададым.

Кажы ла керекке үренчик канча кире өй өткүрүп турганын бодоп чыгарар.

Бойыгардың кўн өткүрер ээжигерди өрөги ээжиле түңдештигигер.

690. Иван Владимирович Мичурин бойының кўнин мынайда өткүретен:

Эртен тура 5 часа уйкудан туратан. 6 часа ажанатан. 7 частан 12 часка јетире питомникте иштейтен. 12 частан 12 час 30 минутка јетире ажанатан. Ажанган кийининде газет кычырып

ла амырап туратан. 15 частан 17 часка јетире питомникте иштейтен. 17 часта чай ичетен, 17 час 30 минуттан 21 часка јетире кабинетинде иштенетен. 21 часта ажанала, 22 часта уйуктаарга јадатан.

Иван Владимирович питомникте ле кабинетинде бастыра канча час иштенетен?

Ооктооры ла кубултары.

691. «Ус колдор» деп кружокто үредү 1 час 15 минутка улалган. Үредү канча минутка улалды?

692. Поезд Москвадан Владивостокко јетире 9 күн 4 час барган. Поезд јолдо канча час болды?

693. Ооктоор:

1) айларга: 8 жыл; 15 жыл; 10 жыл 10 ай; 12 жыл 8 ай;

2) частарга: 5 сут.; 12 сут.; 6 сут. 15 час; 20 сут. 20 час;

3) минуттарга: 10 час; 19 час; 6 час 30 мин.; 15 час 45 мин.;

4) секундтарга: 8 мин.; 14 мин.; 7 мин. 15 сек.; 16 мин. 15 сек.

694. Бодоп чыгарар: 1) суткада канча минут; 2) часта канча секунд.

695. 1) 18 час 30 мин. 45 секундты секундтарга; 2) 7 недеде 6 сут. 20 часты частарга ооктоор.

696. Витя 10 јаш бир айлу. Витя канча час јажады?

Јартаганы. 8 жылды 365 күннен ле 2 жылды 366 күннен тоолоср.

697. Ишмекчи бойынын станогын ла иштинг эп-сүмезин јарандырган. Мынын шылтузында ол јакылтаны норма аайынча 30 сменага бүдүрер ордына 12 сменага бүдүрип салган. Ишмекчи канча час чеберлеп алды? Эки действиеле бодоор.

Јартаганы. Смена 8 часка улалат.

698. Урокторын бүдүрип салала, Оля Таняга айтты: «Бүгүн мен айылга берген јакылтаны 7 200 секундка бүдүрип салдым» — «Мен дезе урокторды 2 часка белетеп салдым» — деп, Таня айтты. Айылга берген јакылтаны олордын кемизи түрген бүдүрди?

699. Кижі 36 миллион минут жүрүп болор бо?

700. Јаан кемјүлерге кубултар:

240 час   900 мин.   960 сек.

384 час   2 880 мин.   4 200 сек.

500 час   4 345 мин.   9 860 сек.

701. 144 часта канча сутка? 3 600 секундта канча час?

702. Московский университеттин жаңы туразында 45 000 кып. Ол кыптардын кажызында ла 1 минутта да өткүрер болзо, бастыра кыптарга кирип жүрерге, канча кире өй өткүрер керек?

703. 20 секундка экскаватор 6 куб. м тобрак-балкаш алып, туура апарып салат. Экскаватор 1 минутка канча кубический метр тобрак-балкаш алып, туура апарат?

704. Машина 1 секундка суунын түбинен 6 куб. м балар чыгара таштайт. Ол 8 часка канча кире балар чыгара таштайт?

705. Жаан кемжүлөрлө темдектөп көргүзө:

20 050 сек.	18 270 мин.	50 000 час
90 600 сек.	75 300 мин.	73 240 час

Кожоры ла айрыры.

706. Бир кезек жолды жүгүрүп өдөргө, бир пионер 2 мин. 54 сек. короткон, экинчиси десе 18 секундка көп. Экинчи пионер бу жолды канча өйгө жүгүрүп өттү?

707. Машиинист поездти бир городтон экинчизине темдектелген өйинде жетире учурлу. Жолдо ол 4 час 45 мин. болгон кийининде, ого жолдо болорго азыйда болгонынан 2 час 35 минутка көп өй арткан. Машиинист поездти бир городтон экинчизине канча өйтө жетирер учурлу болгон?

708.

15 час 45 мин.	6 жыл 5 ай+8 жыл 7 ай
+ 10 час 27 мин.	3 жыл 10 ай+4 жыл 8 ай
25 час 72 мин.	15 сут. 18 час+9 сут. 4 час
1 сут. 2 час 12 мин.	2 сут. 14 час+7 сут. 10 час

17 час 47 мин.+5 час 13 мин.

12 час 38 мин.+19 час 56 мин.

35 мин. 58 сек.+23 мин. 2 сек.

15 мин. 46 сек.+57 мин. 50 сек.

709.

36 мин. 28 сек.+23 мин. 32 сек.

8 час 56 мин. +7 час

20 час 46 мин.+15 час 30 мин.

9 мин. 57 сек.+13 сек.

14 жыл 11 ай +25 жыл 10 ай

7 жыл 10 ай + 6 ай

710. Оля 9 жаш 8 айлу. Ол бойынын агазынан 4 жыл 6 айга кичинек. Агазынын жажын билип алар.

711. Стенгазетти белетеерине үренчиктер баштапкы күнде 1 час 10 мин. өткүргендер, экинчи күнде баштапкы күндегизинен 1 час 15 минутка көп. Стенгазетти белетеерине үренчиктер бастыра канча кире өй өткүрдилер?

712. Пионерлер 3 күннинг туркунына колхозко өлөң жуурга болушкандар. Баштапкы күнде олар 1 час 10 мин. иштегендер, экинчи күнде баштапкы күндегизинен 30 минутка узак, үчүнчи күнде дезе, баштапкы ла экинчи күнде жаба иштегенине көрө, 20 минутка узак иштегендер. Өлөң жуурында пионерлер орто тооло күнүн сайын канча өй иштедилер? Бодолгонын учурын кыскарта бичип алар.

713. (Сагышта бодоор.)

1 жыл—4 ай	1 час—24 мин.	15 жыл—5 жыл 8 ай
8 жыл—7 ай	16 час—48 мин.	30 сут.—6 сут. 17 час
1 сут.—15 час 7 мин.—15 сек.		22 час—18 час 49 мин.
6 сут.—18 час 18 мин.—56 сек.		50 мин.—26 мин. 33 сек.

714.	45 мин. 50 сек.	12 час 18 мин.
	— 15 мин. 38 сек.	— 4 час 50 мин.
	30 мин. 12 сек.	7 час 28 мин.

56 жыл 10 ай—28 жыл 8 ай
 24 жыл 3 ай—10 жыл 9 ай
 20 час 36 мин.—17 час 28 мин.
 16 час 12 мин.—15 час 40 мин.

715. Айрыырын бүдүреле, шинжүлөп көрөр:

28 сут. 21 час—15 сут. 13 час
 17 сут. 12 час—11 сут. 23 час
 50 мин. 50 сек.—22 мин. 6 сек.
 42 мин. 2 сек.—40 мин. 9 сек.

716. 1) Эки кожулаачынын суммазы 32 час 18 мин.; олардын бирүзи 1 час 56 мин. Экинчи кожулаачы канча кире?

2) Уч кожулаачынын суммазы 30 сут. 22 час. Баштапкы ла экинчи кожулаачыларды кожуп ийзе, 20 сут. 15 час болор. Баштапкы ла үчүнчи кожулаачыларды кожуп ийзе, 18 сут. 17 час болор. Кажы ла кожулаачыны табар.

3) Астаачы 5 мин., астадаачы 5 сек. Разностьты табар.

4) Астадаачы 10 час 40 мин., разность 8 час 58 мин. Бу берилгендери аайынча нени база кандый действиеле билип алар?

717. (Сагышта бодоор.) Балдар салкыннын күчиле иштеер

теерменнинг сомын 2 час 45 минутка эдип алгандар. Олордын узанган ойининг бир кезегин детальдар эдерине, арткан 50 мин. дезе теерменнинг сомын жууп бектештирерине барган. Детальдар эдерине канча кире ой барды?

718. Уренчик кызыгчак мөрөйдө 400 м-ди 6 минутка эжинип өткөн. Онызы бастырасоюзный рекордтон 26 секундка узак. Эжинер жанынан бастырасоюзный рекордтын ойин билип алар.

719. Бир деталь эдерине ишмекчи баштапкы күнде 2 час 5 мин. кородып турган, экинчи күнде дезе 28 минутка ас. Ишмекчи экинчи күнде детальды канча ойгө эдип турды?

720. Баштапкы детальды ишмекчи 4 мин. 10 секундка, онунчызын дезе 2 мин. 58 секундка эткен. Онунчы детальды эдерине ишмекчи канчага ас ой коротты?

721. Агазы 12 жаш 8 айлу. Ол сыйынынан 3 жыл 10 айга жаан. Сыйыны канча жашту?

722. 4 час 38 мин. + 7 час 46 мин. — 8 час 45 мин.
9 мин. 16 сек. — 5 мин. 50 сек. + 6 мин. 7 сек.

723. 3 ай 12 сут. + 5 ай 15 сут. — 4 ай 28 сут.
6 сут. 12 час — 2 сут. 20 час + 5 сут. 8 час.

724. (Сагышта бодоор.)

1) 40 минутка 40 мин. кожоло, 6 час болгончо, онон ары 40 минуттан кожор.

2) 540 минуттан 60 мин. айрыйла, онон ары нульга жетире 60 минуттан айрыр.

3) 15 часка 15 час кожоло, 5 сутка болгончо, онон ары 15 частан кожор.

725. Планёр (45 жүр.) эдип аларга Петя үч күн иштенеле, бастыра 9 час 40 мин. өткүрген. Баштапкы ла экинчи күнде ол бастыра 5 час 55 мин. өткүрген, онын баштапкы ла үчүнчи күнде өткүрген ойин кожуп ийзе, суммазында 6 час 20 мин. болор. Петя күнүн сайын канча кире ой иштеди?

726. Лётчик үч күннинг туркунына кейде 42 час 50 мин. болгон. Баштапкы күнде кейде ол 14 час

45 жүрук.

30 мин. болгон, экинчи күнде 50 минутка ас. Лётчик кейде үчүнчи күнде канча кире ой болды?

727. Уч конёкчы ыраагы бир түнгей жерге жүгүрүп жедерге мөрөйлөжөт. Бирүзи бу жолды 19 мин. 10 секундка, экинчиси 19 мин. 2 секундка, үчүнчиси 18 мин. 54 секундка жүгүрүп өткөн. Үчүнчи конёкчы жолды экинчизинен; баштапкызынан канчага түргөн жүгүрүп өттү?

728. Уулчак уйуктаарга 21 часта жадала, эртен тура 7 час 15 минутта туруп келген. Уулчак канча ой уйуктады?

729. Күн 6 часта чыгала, 19 час 8 минутта ажа берген. Түштинг узагын бодоп чыгарар.

730. Каруулчык дежурствозын 22 час 30 минутта баштайла, ижинен 6 час 30 минутта божогон. Дежурство канча ой болды?

731. Кызычак уйуктаарга 21 час 30 минутта жаткан. Ого 9 час 30 мин. уйуктаар керек болзо, ол уйкудан качан турар учурлу?

732. Поезд Ленинградтаг Москвага 23 час 15 минутта атанала, жолдо 10 час 45 мин. болгон. Москвага ол качан жедип келди?

733. Володя пионерский лагерьге 3 июньда келеле, ондо 26 күн амыраган. Володя пионерский лагерьден качан жанып келди?

734. Поезд Ленинградтан Москвага эртен тура 8 часта келген. Поезд жолдо 12 час болгон болзо, Ленинградтан ол качан атанды?

735. Күн 19 часта ашкан. Түш 12 час 49 минутка улалган болзо, күн качан чыкты?

736. Школдо үредү 8 час 30 минутта башталат. Үренчик школдон айылына жетире баратан жолго 25 мин. өткүрүп, школго үредү башталарынан 10 минутка эрте келип турат. Ол айылынан качан чыгат?

737. Пионерский сбор 17 часта башталала, 1 час 15 минутка улалган. Пионерский сбор качан божоды?

738. 12 февральда Ленинградтын пионерлери китайский үренчиктерден письмо алгандар, ол письмо Пекиннен 23 январьда аткарылган. Письмо Пекиннен Ленинградка жетире канча сутка келди?

Катаптаары ла үлеери.

739. (Сагышта бодоор.)

1) 10 часта; 12 часта; 5 час 40 минутта; 8 час 30 минутта канча минут?

2) 96 часта; 144 часта; 120 часта; 240 часта канча сутка?

3) 6 минутта; 8 минутта; 15 минутта; 20 минутта канча секунд?

740. 6 жыл 115 сут.   12 час 35 мин.

$$\begin{array}{r} \times \quad \quad 3 \\ 18 \text{ жыл } 345 \text{ сут.} \end{array} \quad \begin{array}{r} \times \quad \quad 8 \\ 96 \text{ час } 280 \text{ мин.} \end{array}$$

4 сут. 4 час 40 мин.

7 сут. 8 час $\times 3$	13 час 50 мин. $\times 9$
12 сут. 15 час $\times 8$	20 мин. 48 сек. $\times 6$
16 сут. 17 мин. $\times 5$	40 мин. 15 сек. $\times 8$
5 жыл 10 ай $\times 4$	3 сут. 16 час $\times 6$

741. Москвадан Севастопольго жетире жолды самолётто 4 час 40 минутка учуп өдөр аргалу, поездде десе онызына 9 катап көп өй керек болуп жат. Поездде Москвадан Севастопольго жетире канча өйгө жедер аргалу?

742. Самолётто письмо Москвадан Тбилисиге жетире 8 час 25 мин. барып жат. Онызы темир жолло барганынан 8 катап түрген. Письмо Москвадан Тбилисиге жетире темир жолло канча өй барат?

743. 36 мин. 24 сек. $\times 30 = 18 \text{ час } 12 \text{ мин.}$

$$\begin{array}{r} 24 \text{ сек.} \quad 720 \text{ сек.} : 60 \text{ сек.} = 12 \text{ (мин.)} \quad 36 \text{ мин.} \\ \times 30 \quad \quad \quad \times 30 \\ \hline 720 \text{ сек.} \quad \quad \quad 1080 \text{ мин.} \end{array}$$

1 080 мин. + 12 мин. = 1 092 мин.

$$\begin{array}{r} 1092 \text{ мин.} \quad | 60 \\ - 60 \\ \hline 492 \\ - 480 \\ \hline 12 \text{ мин.} \end{array} \quad \begin{array}{l} 60 \\ 18 \text{ (час)} \end{array}$$

14 час 56 мин. $\times 36$	42 мин. 37 сек. $\times 59$
12 час 28 мин. $\times 45$	18 сут. 15 час $\times 96$
50 мин. 40 сек. $\times 20$	10 сут. 16 час $\times 30$

744. 4 ай 15 сут. $\times 18$ 5 час 46 мин. $\times 48$
       8 жыл 9 ай $\times 24$ 8 час 30 мин. $\times 70$
       3 сут. 10 час $\times 60$ 11 мин. 31 сек. $\times 30$
       4 сут. 23 час $\times 90$ 5 мин. 24 сек. $\times 80$

745. (8 сут. 16 час + 4 сут. 18 час) $\times 36$
       (16 час 10 мин. — 3 час 20 мин.) $\times 40$
       (18 мин. — 5 мин. 42 сек. + 56 сек.) $\times 24$

746. Произведеннени табар:

- 1) көптөөчи 6 час 20 мин. көптөөчи 24;
- 2) көптөөчи 3 км 75 м, көптөөчи 300.

747. Бир детальды эдерге ишмекчиге норма аайынча 12 мин. берилет, ол дезе оны 10 мин. 30 секундка эдип јат. 40 деталь эдер иште ишмекчи канча ой чеберлейт?

748. Ткачиха челнокты норма аайынча 8 секундка солуур ордына 5 секундка солуп турар болды. Ондый солушты ол иштеер кўннинг туркунына 4 000 катапка јетире эдип турат. Бир иштеер кўннинг туркунына ткачиха канча ой (час ла минут) чеберлейт?

749. «Минут часты чеберлейт» дегенин керелегедий бодолго сананып алар.

750. Эки автомашина, «Москвич» ле «Победа», јангыс ойдө бир городтонг экинчизине атанган, ол городтордын ортозы 500 км. «Москвич» кажы ла 25 км јолго, «Победага» көрө, 2 мин. 45 секундка көп ой чыгымдаган. Темдөктелген јерине «Москвич» «Победадан» канчага орой једип барар?

751. Пароход бир јорукты 10 сут. 16 часка эдип турат. Пароходты кажы ла јорукка белетеерге үзеери 32 час керек. Пароход канча суткага 18 јорук эдер аргалу?

752. 10 час 40 минутта станцияга таш көмүрлү 32 вагон једип келген. Қомсомолецтердин бригадазы вагондордон көмүрди түрген алып түжүреле, орто тооло кажы ла вагонго 5 минуттан чыгымдаган, куру вагондорго дезе ағаш коштойло, орто тооло кажы ла вагонго 7 минуттан чыгымдаган. Онын кийининде вагондорды туду јокко аткарып ийгендер. Вагондорды станциядан канча часта аткардылар?

753. Бу примерге бодолго сананып алар:

(5 мин. 30 сек. — 3 мин. 50 сек.) $\times 10$

$$\begin{array}{r|l}
 754. \quad 23 \text{ час} & 5 \\
 \hline
 3 \text{ час} & 4 \text{ час } 36 \text{ мин.} \\
 \hline
 180 \text{ мин.} & \\
 30 & \\
 \hline
 0 &
 \end{array}
 \qquad
 \begin{array}{r|l}
 7 \text{ сут.} & 12 \\
 \hline
 168 \text{ час} & 14 \text{ час} \\
 \hline
 48 & \\
 0 &
 \end{array}$$

26 час : 8   5 час : 75   29 мин. : 15
 15 сут. : 4   9 сут. : 12   18 мин. : 12
 12 сут. : 9   4 жыл : 24   20 жыл : 16

755. 37 сут. 8 час : 7   7 час 28 мин. : 24
 20 час 15 мин. : 9   41 мин. 15 сек. : 75
 2 сут. 9 час : 5   39 сут. 14 час : 38

756. 5 жыл 4 ай : 8   16 час 20 мин. : 35
 18 час 20 мин. : 4   22 час 36 мин. : 12
 48 мин. 36 сек. : 9   58 сут. 12 час : 18

757. Үренчик бодолгоны 11 минутка, примерди дезе 2 катап түрген бодоп салган. Бодолгоны ла примерди бодоорына бастыра канча ой барды?

758. Эжинери жанынан спорттын мастери 200 км-ди 28 часка эжинип өткөн. Ол орто тооло 1 км-ди канча ойгө эжинип өтти?

759. Ишмекчи 49 мин. 24 секундка 19 деталь эдип јат. 100 ондый деталь эдерге ого канча ой керек?

760. Томуртка балдарына јем экелерин 3 час 30 минутта баштайла, 21 часка јетире онойып иштенет. Бу ойдин туркунына ол 300 катап учуп барып келет. Томурткага орто тооло бир учушка канча ой керек?

761. Эки уулчак кружокто самолёттын сомын эдип јат. Бирүзи эртен тура келип, иштин бир кезигин эделе, канча ой коротконын темдектеп салган. Экинчи энирде келип, самолёттын сомын учына јетире эделе, бу ишке баштапкызынан эки катап көп ой короткон. Олор јаба 3 час 45 мин. короткондор. Кажы ла уулчак канча ой коротты?

762. Контрольный иш болор тушта үренчик 4 примерди ле бир бодолгоны 42 минутка бодоп салган. Бастыра примерлерге ол, бир бодолгого көрө, эки катап ас ой короткон. Орто тооло бир примерге ол канча ой кородып турды?

763. Велосипедтү жарыжар тушта эн артык велосипедист 187 км 200 м-ди 4 час 20 минутка өткөн. Бу велосипедисттин бир часка түргени канча кире?

764. Спортсмен 42 км 150 м-ди 2 час 30 минутка жүгүрүп өткөн. Спортсменниң бир часка түргенин билип алар. Спортсменниң түргенин велосипедистниң түргениле түндөштирип көрүгөр. **Жартаганы.** Велосипедистниң бир часка орто түргени 12 км.

765. 18 час : 24 мин. 2 сут. : 30 мин. 30 мин. : 12 сек.
 15 мин. : 45 сек. 8 час : 15 сек. 3 сут. : 36 мин.
 8 час : 24 мин. 4 жыл : 18 час 30 час : 24 мин.

766.
$$\begin{array}{r} 5 \text{ час } 24 \text{ мин.} : 12 \text{ мин.} = \\ 5 \text{ час } 24 \text{ мин.} = 324 \text{ мин.} \\ 324 \text{ мин.} : 12 \text{ мин.} = 27 \end{array}$$

40 мин. 30 сек. : 15 сек. 7 час 30 мин. : 25 мин.
 9 мин. 12 сек. : 24 сек. 4 час 30 мин. : 18 мин.

767. 4 жыл 7 ай : 11 ай 39 сут. 14 час : 38 час
 8 сут. 3 час : 15 час 22 час 36 мин. : 12 мин.

768.
$$\begin{array}{r} 18 \text{ мин.} : 2 \text{ мин. } 15 \text{ сек.} = \\ 18 \text{ мин.} = 1080 \text{ сек.}; 2 \text{ мин. } 15 \text{ сек.} = 135 \text{ сек.} \\ \begin{array}{r|l} - 1080 \text{ сек.} & 135 \text{ сек.} \\ - 1080 & 8 \\ \hline 0 & \end{array} \end{array}$$

10 сут. : 2 час 30 мин. 27 мин. : 2 мин. 15 сек.
 17 час : 3 час 24 мин. 13 сут. : 4 сут. 8 час

769. Улеерин бүдүреле, шинжүлөп көрөр:

30 мин. : 7 мин. 30 сек. 16 жыл : 2 жыл 8 ай
 25 сут. : 8 час 20 мин. 38 сут. : 3 сут. 4 час

770.

1 час 30 мин. : 2 мин. 30 сек. 2 час 39 мин. : 4 мин. 25 сек.
 1 час 25 мин. : 2 мин. 50 сек. 26 сут. 6 час : 10 час 30 мин.
 28 жыл 8 ай : 3 жыл 7 ай 20 час 6 мин. : 2 час 14 мин.
 20 сут. 6 час : 3 сут. 9 час 51 мин. 12 сек. : 6 мин. 24 сек.

771. 3 час болзын деп, 30 минуттан канча катап алар керек? 3 мин. болзын деп, 45 секундтан канча катап алар керек? 5 суткага 12 час канча катап кирет?

772. Конвейердег кажы ла 24 минуттын бажында бир белеп трактор түжүп жат. Завод 2 сменага канча трактор эдип чыгарат?

773. Советский инженерлер жаңы машина төзөгөндөр, азыйда картошкодон 30 часка алгылайтан крахмалды бу машинанын болужула 15 минутка алар аргалу. Жаңы машинанын шылтузында крахмалды канча катап түрген алгылаар болды?

774. Азыйда бир вагоннын кожын түжүрерге 6 час өткүретендер. Эмди ишмекчилер кош түжүрер жаңы эпти тузаланып, вагоннын кожын 3 минутка түжүредилер. Эмди 6 часка кажызы ла 40 вагонду канча поездтин кожын түжүрер аргалу?

775. 1) 6 минутка; 15 минутка 1 мин. 30 сек. канча катап кирет? 2) 1 час 40 минутка; 2 час 30 минутка 3 минут канча катап кирет?

776. Бир детальды иштеп жазаарында токарь 50 сек. чеберлеп турган, онызынын шылтузында ол күндүк норманы смена божоорынан озо 1 час 40 минутка бүдүрген. Токарь бир детальга канча ой кородып турды?

Ж а р т а г а н ы. Смена 8 часка улалып жат.

777. Бригада паровозтын ремонтун 7 часта баштайла, 12 час 20 минутка божоткон. Норма аайынча дезе бу ишке 16 час берилип турган. Иш канча катап түрген бүтти?

778. Пионерлердин отряды колхозко эки күннинг туркунына кышка агаштардын онин черетеерге болушкан. Баштапкы күнде отряд 1 час 40 минутка 45 агаштын онин черетеген. Экинчи күнде ол 3 час 20 мин. иштеген болзо, канча агашты черетеп салды?

779. 1 час 5 минутка бакка 140 көнөк суу сордырып урган-дар. 2 час 10 минутка канча көнөк суу сордырып урар аргалу?

780. Ыраагы түп-түңей жерди бир кижиге 7 мин. 45 секундка, экинчиси 15 мин. 30 секундка эжинип өткөн. Баштапкы кижиге канча катап ас ой коротты?

781. 1 км-ди поезд 1 мин. 25 секундка, велосипедист дезе 4 мин. 15 секундка өдөт 1 км жолго велосипедист, поездке көрө, канча катап көп ой кородот?

782. Заводто үренчик 4 детальды 66 минутка, ус дезе 10 ондуй ок детальды 55 минутка эткен. Бир детальды эдерине ус кижиге канча катап ас ой кородып турды?

783. Көптөдөөчини табар:

- 1) эки тоонунг произведениези 94 сут. 12 час, көптөөчи 6 сут. 18 час;
 2) эки тоонунг произведениези 74 час 48 мин., көптөөчи 3 час 24 мин.

Метрический кемжүүлөрлө база ойдин кемжүүлөрилө бүдүрер бастыра дейвиелер.

784. 1) $15\text{ м } 38\text{ см} + 18\text{ м } 76\text{ см}$
       13 час 56 мин. + 15 час 28 мин.
        $18\text{ км } 40\text{ м} - 6\text{ км } 270\text{ м}$
       20 сут. 16 час — 7 сут. 18 час
 2) $17\text{ ц } 64\text{ кг} : 1\text{ ц } 26\text{ кг}$ 8 кг 370 г $\times 68$
       16 сут. 6 час : 1 сут. 6 час   15 мин. 40 сек. $\times 56$

785. $18\text{ жыл } 11\text{ ай} + 12\text{ жыл } 9\text{ ай}$
       11 мин. 35 сек. — 3 мин. 52 сек.
        $7\text{ т } 326\text{ кг} + 2\text{ т } 674\text{ кг}$
       65 салк. 4 ак. — 25 салк. 8 ак.

786. $12\text{ сут. } 16\text{ час} \times 42$ 14 час 24 мин. : 48 мин.
        $15\text{ т } 60\text{ кг} \times 38$ 52 салк. 48 ак. : 64 ак.

787. 1) Частныйды табар: үлелеечи 26 сут., үлелеечи 16 час;
 үлелеечи 18 жыл, үлелеечи 9 ай.

- 2) Үлелеечини табар: үлелеечи 1 мин. 46 сек., частный 84.
 3) Үлелеечини табар: үлелеечи 15 час 50 мин., частный 38.

788. Суула кемелү жүзүп жүрелө, балдар бир жерден экинчизине жетире, оного ойто кайра 2 час 15 минутка жүзүп өткөндөр. Сууны төмөн омор, сууны өрө барганына көрө, 2 катап түргөн жүзүп баргандар. Омор сууны төмөн канча ой, сууны өрө канча ой жүзүп бардылар?

789. Турист-пионерлер бийик тууга чыгарга ла оного түжерге 1 сут. 6 час короткондор. Туудан түжерине, ого чыгарына көрө, 3 катап ас ой барган. Омор тууга канча ой чыктылар, оного канча ой түштилер? Бодолгоны шинжүлөп көрө.

790. Үренчик бичикти 5 күнге кычырып салган, бу ок ойдө 2 күн ол күнине 1 час 30 минуттан кычырган, 2 күн — 1 час 15 минуттан ла 1 күн — 2 час. Үренчик күнине орто тооло канча ой кычырып отурды?

791. Тракторист ижин 7 часта баштайла, оны 18 час 30 минут-

та божоткон. 3 га жер сүрерине ол 3 час 20 мин. кородып турган. Ол 1 час 30 мин. амыраган. Тракторист кўнине канча гектар жер сүрди?

792. Ұч тонна көдүрер машинага ашты колдың кўчиле 35 минутка коштойтондор. Аш коштоочы механизм төзөгилеп аларда, машинага кош салар ой 7 катапка астаган. Колхозко ! 800 т ашты элеваторго тартып апарар керек. Аш тартарында Ұч тонна көдүрер машиналар иштеер болзо, аш коштоочы механизмди тузаланып, колхоз канча кире ой чеберлеп алар?

793. Түндүк полюстың жанындагы тош 6 айдың туркунына 1 166 км 400 м-ге жылып барган. Бир айга; суткага; часка; минутка тош орто тооло ыраагы канча кире жерге жылып барып турды?

---

794. 1) Бир айдың башталарынан туй 8 сут.; 14 сут.; 25 сут, өдөрдө, айдың канчанчы кўни болды?

2) Айдың башталганынан ала бу айдың 6 кўнине жетире; 15 кўнине жетире; 22 кўнине жетире канча сутка өтти?

795. 1) Жыл башталганынан 3 ай; 7 ай; 10 ай өдөрдө, кандый ай келди?

2) Жыл башталганынан ала 1 июльга жетире; 1 сентябрьга жетире; 1 декабрьга жетире канча ай өтти?

796. Пионерский лагерьди 1 июньда ачала, 2 ай 28 кўннинг бажында жапкандар. Пионерский лагерьди качан жаптылар?

797. Жайгы каникул 1 июньда башталала, 31 августта божогон. Жайгы каникул канча ой болды?

798. Московский областта кўртүктерди ле сымдаларды 15 августтан ала 1 ноябрьга жетире андаарга жөп берилет. Бу куштарды андаарга канча кўн берилет?

799. Қышкы каникул 12 кўн бололо, 10 январьда божогон. Каникул качан башталды?

800. Мал кыштаары 6 айга улалала, 15 апрельде божогон. Мал кыштаары качан башталды?

801. Жылдам буудайды жуунадары 10 июльда башталган. Аш үрендегенинен ала оны жуунадарына жетире 3 ай өткөн болзо, бу буудайды качан үрендедилер?

802. Агын суу тоштон 10 апрельде айрылала, тошло 17 ноябрьда бүркелип калган. Агын суу тоштон айрылганынан ала тош токтоорына жетире канча кире ой өтти?

803. 1) Бис канчанчы јүсјылдыкта јуртап јадыс?

2) Јыл тоолош башталганынан ала эмдиги өйгө јетире канча јүсјылдык өтти?

3) Бу јүсјылдыктын учына јетире канча јыл артты?

4) Јыл тоолош башталганынан ала бүткүл 1954 јыл өткөн. Канчанчы јыл башталды?

804. 1) Москва 1147 јылда төзөлгөн. Куликовский жуу-согуш 1380 јылда болгон. Декабристтердин восстаниези 1825 јылда болгон. Бу керектердин кажызы ла кажы чакта болды?

2) Улу Октябрьский социалистический революция кажы јылда болды? Јыл тоолош башталганынан ала Улу Октябрьский социалистический революцияга јетире канча јүсјылдык (чак) өтти?

805. А. М. Горький 1868 јыл чыккан, ол 68 јаш жүрген. А. М. Горький кажы јылда јада калды?

806. Л. Н. Толстой 1828 јылда чыккан, ол 82 јаш жүрген. Л. Н. Толстой кажы јылда јада калды?

807. Атту-чуулу орус изобретатель А. С. Попов 1895 јылда радиотелеграф таап төзөгөн. Радиотелеграфты таап төзөгөннинең ала канча јыл өтти?

808. А. С. Пушкин 1799 јылда чыккан, 1837 јылда дезе јада калган. А. С. Пушкин канча јаш жүрди?

809. Үренчик орто школды 1955 јылда божоткон, ол ондо 10 јыл үренген. Ол кажы јылда школго үренерге барды?

810. Иван Владимирович Мичурин 1935 јылда јада калган, ол 80 јаш жүрген. И. В. Мичурин кажы јылда чыккан?

811. Мен ... јылда чыккам. Эмди ... јыл. Мен канча јашту?

812. Бистинг город (јурт) ... јылда төзөлгөн. Бистинг город (јурт) канча јыл туруп јат?

813. Сутканын учына јетире арткан өйдөң сутка башталганынан ала үч катап көп өй өткөн болзо, эмди кажы час?

814. Тал түштен ала өткөн өй түн ортозына јетире арткан өйдөң 2 катап көп болзо, эмди кажы час?

815. Мындый бодолголор тургузып алыгар: 1) керектин башталганы ла учы аайынча керектин улалган өйин билип алатан; 2) керектин башталганы ла улалган өйи аайынча керектин учын билип алатан; 3) керектин улалган өйи ле онын учы аайынча керектин башталганын билип алатан.

Сагышта бодоорынын аңылу эп-аргалары.

Улай катаптаары ла ўлеери.

816. 1) Тўғейликтерди шигжўлеп кўрўр:

$$75 \times 4 = 70 \times 4 + 5 \times 4 = 280 + 20 = 300$$

$$75 \times 4 = 75 \times 2 \times 2 = 150 \times 2 = 300$$

$$65 \times 4 = 65 \times 2 \times 2 \quad 15 \times 16 = 15 \times 4 \times 4$$

$$35 \times 8 = 35 \times 2 \times 4 \quad 45 \times 12 = 45 \times 2 \times 6$$

$$24 \times 6 = 24 \times 3 \times 2 \quad 48 \times 15 = 48 \times 5 \times 3$$

2) 4, 6, 8, 12, 15, 18, 16 деп тоолор кандый кўптўжўўчилер-
дег туруп жат?

3) Берилген тооны 8-ке; 12-ге; 15-ке; 18-ке кандый эпле
катаптаарга жараар?

817. Бу примерлерде катаптаарын эки эпле бўдўрер:

$$75 \times 6 = 70 \times 6 + 5 \times 6 = 420 + 30 = 450$$

$$75 \times 6 = 75 \times 2 \times 3 = 150 \times 3 = 450$$

$$65 \times 4 \quad 12 \times 35 \quad 125 \times 6 \quad 12 \times 12$$

$$45 \times 8 \quad 27 \times 15 \quad 450 \times 3 \quad 17 \times 15$$

$$54 \times 8 \quad 35 \times 16 \quad 350 \times 6 \quad 18 \times 16$$

$$18 \times 6 \quad 25 \times 14 \quad 154 \times 4 \quad 13 \times 18$$

$$75 \times 8 \quad 25 \times 12 \quad 221 \times 4 \quad 12 \times 16$$

818. 1) Тўғейликтерди шигжўлеп кўрўр:

$$680 : 4 = 600 : 4 + 80 : 4 = 150 + 20 = 170$$

$$680 : 4 = 680 : 2 : 2 = 340 : 2 = 170$$

$$300 : 4 = 300 : 2 : 2 \quad 450 : 6 = 450 : 3 : 2$$

$$260 : 4 = 260 : 2 : 2 \quad 1\,000 : 8 = 1\,000 : 2 : 2 : 2$$

$$315 : 9 = 315 : 3 : 3 \quad 180 : 12 = 180 : 6 : 2$$

2) 4, 9, 6, 8, 12 деп тоолор кандый көптөдөөчилерден туруп жат?

3) Берилген тооны 4-кө; 8-ке; 16-га; 9-ка; 12-ге кандый эпле катаптаарга жараар?

819. Бу примерлерде үлеерин эки эпле бүдүрер:

$$128 : 4 \quad 390 : 6 \quad 210 : 14 \quad 375 : 15$$

$$224 : 8 \quad 750 : 6 \quad 400 : 16 \quad 144 : 12$$

$$272 : 8 \quad 200 : 8 \quad 690 : 15 \quad 225 : 15$$

$$204 : 6 \quad 600 : 4 \quad 360 : 24 \quad 270 : 18$$

$$210 : 6 \quad 700 : 4 \quad 540 : 36 \quad 1800 : 15$$

5-ке, 50-ге, 25-ке катаптаарынын эп-аргалары.

820. Түңгөйликтерди шингжүлөп көрөр:

$$38 \times 5 = 30 \times 5 + 8 \times 5 = 150 + 40 = 190$$

$$38 \times 5 = 38 \times 10 : 2 = 380 : 2 = 190$$

$$67 \times 5 = 67 \times 10 : 2 \quad 89 \times 5 = 89 \times 10 : 2$$

$$56 \times 5 = 56 : 2 \times 10 \quad 48 \times 5 = 48 : 2 \times 10$$

5-ке катаптаарга керек тушта ол ордына 10-го катаптайла, болгон произведениени 2-ге үлеерге жараар. Көптөөчи 2-ге үлелип турган болзо, оны озо баштап 2-ге үлейле, болгон частныйды 10-го катаптап ийгени эптү.

$$821. \quad 36 \times 5 \quad 67 \times 5 \quad 64 \times 5 \quad 77 \times 5 \quad 96 \times 5$$

$$52 \times 5 \quad 43 \times 5 \quad 86 \times 5 \quad 65 \times 5 \quad 93 \times 5$$

$$84 \times 5 \quad 39 \times 5 \quad 58 \times 5 \quad 78 \times 5 \quad 76 \times 5$$

822. Түңгөйликтерди шингжүлөп көрөр:

$$18 \times 50 = 10 \times 50 + 8 \times 50 = 500 + 400 = 900$$

$$18 \times 50 = 18 \times 100 : 2 = 18 : 2 \times 100 = 900$$

$$85 \times 50 = 85 \times 100 : 2 \quad 63 \times 50 = 63 \times 100 : 2$$

$$72 \times 50 = 72 : 2 \times 100 \quad 48 \times 50 = 48 : 2 \times 100$$

50-ге катаптаарга керек тушта ол ордына 100-ке катаптайла, болгон произведениени 2-ге үлеерге жараар. Көптөөчи 2-ге үлелип турган болзо, оны озо баштап 2-ге үлейле, болгон частныйды 100-ке катаптап ийгени эптү.

823. 44×50	32×50	27×50	96×50
62×50	56×50	43×50	87×50
48×50	24×50	75×50	58×50
74×50	98×50	83×50	64×50

824. Тўнгейликтерди шингжўлеп көрөр:

$$24 \times 25 = 20 \times 25 + 4 \times 25 = 500 + 100 = 600$$

$$24 \times 25 = 24 \times 100 : 4 = 24 : 4 \times 100 = 600$$

$$38 \times 25 = 38 \times 100 : 4 \quad 26 \times 25 = 26 \times 100 : 4$$

$$32 \times 25 = 32 : 4 \times 100 \quad 64 \times 25 = 64 : 4 \times 100$$

*25-ке катаптаарга керек тушта ол ордына 100-ке катаптайла, болгон произведениени 4-кө ўлеерге ја-
раар. Көптөйчи 4-кө ўлелип турган болзо, оны озо
баштап 4-кө ўлейле, болгон частныйды 100-ке катап-
тап ийгени энтў.*

825. 125×25	24×25	60×25	23×25
20×25	36×25	84×25	75×25
40×25	48×25	76×25	63×25
80×25	28×25	96×25	39×25

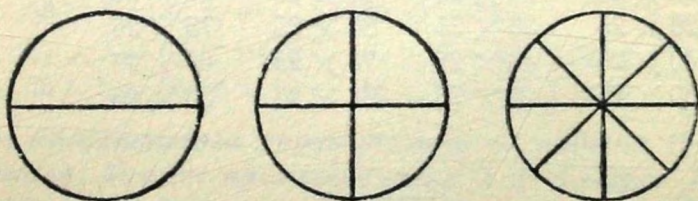

Тегин дробьтор.

Дробьтордын бүдери ле олордын кубулары.

826. Канча түңей үлүлерге баштапкы тегерик үлелген? экинчи тегерик? үчүнчи тегерик? (46 жүр.).

Тегериктин жарымын көргүзөр. Бүдүн тегерикте канча жарымдар?

46 жүрүк.

Тегериктин төртүнчи үлүзин; эки төртүнчи үлүзин; үч төртүнчи үлүзин; төрт төртүнчи үлүзин көргүзөр. Бүдүн тегерикте канча төртүнчи үлүлөр? жарым тегерикте канча?

Бүдүн тегерикте канча сегизинчи үлүлөр? жарым тегерикте канча? тегериктин төртүнчи үлүзинде канча?

827. Түс чийүнинг узуну 12 см кезинтизин өткүрүп алар. Оны эки түңей үлүгө үлейле, экинчи үлүлөрүн көргүзүп берер; төрт үлүгө (кажы ла жарымын талортозынан үлегени ажыра) үлейле, бир төртүнчи, эки төртүнчи, үч төртүнчи, төрт төртүнчи үлелерин көргүзүп берер; сегис түңей үлүгө (кажы ла төртүнчи үлүзин талортозынан үлегени ажыра) үлейле, бир сегизинчи, эки сегизинчи, сегис сегизинчи үлүлөрүн көргүзүп берер.

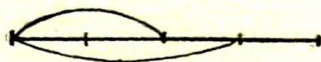
828. Яблоконы эки түңей үлүгө кессе, онын кийининде кажы ла болгон үлүзин ойто катап эки түңей үлүгө кессе база жаңы болгонын ойто катап эки түңей үлүгө кессе, кажы ла үлүзи канайып адалар?

829. Тилбек чаазынды төрт түңгей үлүгө, онын кийининде сегис үлүгө үлеер. Бу үлешти канайып бүдүрер?

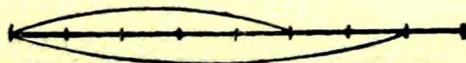
830. Бирде канча жарымдар? төртүнчи үлүлөр? сегизинчи үлүлөр?

831. Түс чийүнинг кезинтиси (47 жүр.) төрт түңгей үлүгө үлелген. Эки ондый үлү; үч ондый үлү бастыра кезинтининг канчанчы үлүзи болор?

47 жүрүк.

832. Түс чийүнинг кезинтиси (48 жүр.) сегис түңгей үлүгө үлелген. Беш ондый үлү; жети ондый үлү бастыра кезинтининг канчанчы үлүзи болор?

48 жүрүк.

833. Уренчик, күнүн сайын түңгей тоолу страницалар кычырып, бичикти 4 күнге кычырып салган. Уренчик 1 күнге; 2 күнге; 3 күнге бичиктинг канчанчы үлүзин кычырды?

834. Самолёт бир кезек жолды түңгей түргениле 8 часка учуп өткөн. Самолёт 1 часка; 3 часка; 5 часка; 7 часка бастыра жолдың канчанчы үлүзин учуп өтти?

835. Столовый, күнүн сайын түңгей тоолу картошкө кородын, картошконы 8 күнге кородып салган. Ол 1 күнге; 3 күнге; 5 күнге 7 күнге бастыра картошконын канчанчы үлүзин коротты?

Дробьты мынайда бичип жат: дробьто канча үлүлөр барын көргүзөтөн тооны бичип жат; онын алдыла чийү тартып жат; чийүнинг алдына бир бүдүн канча түңгей үлүлөргө үлелгенин көргүзөтөн өскө тооны тургузып жат.

Темдектезе: үч сегизинчини мынайда бичип жат: $\frac{3}{8}$

Чийүнинг үстүнде турган тооны дробьтын числители деп айдар.

Чийүнинг алдында турган тооны дробьтын знаменатели деп айдар.

836. Бу дробьтордын числителин ле знаменателин адап беригер:

$$\frac{3}{4}, \quad \frac{1}{4}, \quad \frac{3}{8}, \quad \frac{7}{8}, \quad \frac{5}{8}, \quad \frac{1}{2}.$$

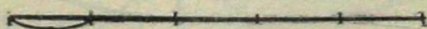
Бу дробьтордын кажызынын ла числители нени көргүзөт, знаменатели нени көргүзөт?

837. Дробьторды кычырар:

$$\frac{1}{2}, \quad \frac{1}{4}, \quad \frac{1}{8}, \quad \frac{3}{4}, \quad \frac{5}{8}, \quad \frac{7}{8}, \quad \frac{3}{8}.$$

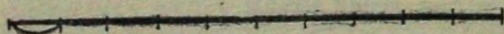
838. Дробьторды бичип алар: бир экинчини; үч төртүнчини; беш сегизинчини; бир төртүнчини; үч сегизинчини; эки төртүнчини; бир сегизинчини жети сегизинчини.

839. Түс чийүниң кезинтизи (49 жүр.) беш түңгей үлүгө үлөдген. Беш түңгей үлүниң кажызыла бастыра кезинтининг канчанчы үлүзи болуп жат?

49 жүрүк.

840. Түс чийүниң кезинтизи (50 жүр.) он түңгей үлүгө үлөдген. Он түңгей үлүниң кажызы ла бастыра кезинтининг канчанчы үлүзи болуп жат?

50 жүрүк.

841. 1) *см*; 2 *см*; 4 *см*; 8 *см*; 6 *см*; 9 *см* дециметрдин канчанчы үлүзи болуп жат?

2) 1 *дм*; 3 *дм*; 5 *дм*; 9 *дм* метрдин канчанчы үлүзи болуп жат?

3) 3 *мм*; 8 *мм*; 6 *мм* сантиметрдин канчанчы үлүзи болуп жат?

842. Түс чийүниң кезинтизин өткүрөлө, оны 5 түңгей үлүгө үлөер. Уч ондый үлү алар. Кандый дробь болды? Төрт ондый үлү алар. Кандый дробь болды?

843. Кезинтининг кандый үлүлери мында дугаларла бөлүлгөн? (51 жүр.).

51 жүрүк.

844. 1) Дробьторды кычырар:

$$\frac{1}{5}; \frac{1}{10}; \frac{3}{5}; \frac{3}{10}; \frac{4}{5}; \frac{1}{1}; \frac{5}{8}; \frac{3}{4}.$$

Бу дробьтордын кажызынын ла числители ле знаменатели нени көргүзип жат?

2) Дробьторды бичип алар; эки бежинчини; жети онунчыны; үч сегизинчини; төрт бежинчини; тогус онунчыны; бир бежинчини; үч онунчыны.

845. Бирде, бежинчи үлүлөр канча? онунчы үлүлөр канча?

846. Түс чийүний кезинтизинде $\frac{3}{5}$ ле $\frac{7}{10}$ деп дробьторды, экинчизинде десе $\frac{3}{4}$ ле $\frac{5}{8}$ деп дробьторды темдектеп көргүзигер.

847. 1) Бир килограмм печеньеи 5 пакетке салгандар. Кажы ла пакетте килограммнын канчанчы үлүзи жадыры?

2) База бир килограмм печеньеи 10 пакетке салгандар. Кажы ла пакетте килограммнын канчанчы үлүзи жадыры?

848. Метрдин төртүнчи үлүзинде; метрдин бежинчи үлүзинде; метрдин онунчы үлүзинде канча сантиметр?

849. Жарым килограммда; килограммнын бежинчи үлүзинде; килограммнын онунчы үлүзинде канча грамм?

850. Поезд 450 км-ди түней түргениле 10 часка өткөн. Ол 4 часка; 5 часка; 7 часка; 9 часка канча километр өткөн?

Ол 4 часка; 5 часка; 7 часка; 9 часка жолдын канчанчы үлүзин өткөн?

851. Огородтын площади 600 кв. м. Огородты 5 түней участкакка үлейле, 2 участкакты картошколо, 2 участкакты капустага база 1 участкакты морковьло үрендегендер. Кажы ла культурага огородтын канчанчы үлүзин чыгаргандар? Кажы ла культурага канча квадратный метр жер бөлүгендер?

852. 52-чи журукта көргүскени чилеп, узундары түней прямоугольник кеберлү төрт тилбек чийүлөп алыгар.

Баштапкы тилбек бирди темдектеп көргүзөт. Экинчи тилбек эки түней үлүгө — эки жарымга үлөлгөн. Учүнчизи төрт түней үлүгө — төрт төртүнчи үлүгө үлөлгөн. Төртүнчизи сегис түней үлүгө — сегис сегизинчи үлүгө үлөлгөн. Берилген журуктын болушыла мындай сурактарга каруу беригер:

1) Бирде канча жарымдар? Жарымда канча төртүнчи үлүлөр? Бир төртүнчи үлүде канча сегизинчи үлүлөр?

1							
$\frac{1}{2}$				$\frac{1}{2}$			
$\frac{1}{4}$		$\frac{1}{4}$		$\frac{1}{4}$		$\frac{1}{4}$	
$\frac{1}{8}$	$\frac{1}{8}$	$\frac{1}{8}$	$\frac{1}{8}$	$\frac{1}{8}$	$\frac{1}{8}$	$\frac{1}{8}$	$\frac{1}{8}$

52 журук.

2) Бу эрмектерди толтыра эдип айдып беригер:

Эки жарым . . . . . болуп жат.

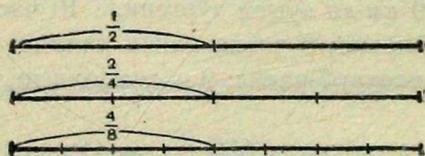
Эки төртүнчи үлү . . . . . бүдүрип жат.

Эки сегизинчи үлү . . . . . болуп жат.

Төрт сегизинчи үлү . . . . . бүдүрип жат.

853. Үч түнгей кезинти мынайда үлелген: бирүзи эки, экинчизи төрт, үчүнчизи сегис түнгей үлүлөргө (53 жур.) Жааны-кичинеге аайынча бу дробьторды түнгдештиригер:

$$\frac{1}{2}, \quad \frac{2}{4}, \quad \frac{4}{8}.$$

53 журук.

854. Бу дробьтор керегинде нени айдарга жараар:

$$\frac{1}{2} \text{ ле } \frac{4}{8} ? \quad \frac{1}{4} \text{ ле } \frac{2}{8} ? \quad \frac{3}{4} \text{ ле } \frac{6}{8} ? \quad \frac{2}{4} \text{ ле } \frac{4}{8} ?$$

855. Сегизинчи үлүлөрле темдектеп көргүзөз:

$$\frac{1}{2}; \quad \frac{1}{4}; \quad \frac{3}{4}.$$

856. Божодылган числительдерди бичип алар:

$$1 = \frac{2}{2}; \quad 1 = \frac{4}{4}; \quad 1 = \frac{8}{8}; \quad \frac{1}{2} = \frac{4}{8}; \quad \frac{1}{2} = \frac{4}{8}; \quad \frac{1}{4} = \frac{2}{8};$$

$$\frac{2}{4} = \frac{4}{8}; \quad \frac{3}{4} = \frac{6}{8}; \quad \frac{2}{4} = \frac{4}{8}; \quad \frac{2}{8} = \frac{4}{8}; \quad \frac{4}{8} = \frac{4}{8};$$

$$\frac{4}{8} = \frac{2}{2}; \quad \frac{6}{8} = \frac{3}{4}.$$

857. Узундары түней прямоугольник кеберлү уч тилбек журап алыгар (54 жур.). Экинчи тилбекти 5 түней үлүге, үчүнчизин дезе 10 түней үлүге үлегер.

1									
$\frac{1}{5}$		$\frac{1}{5}$		$\frac{1}{5}$		$\frac{1}{5}$		$\frac{1}{5}$	
$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$

54 журук.

Чертёжты көрөлө, таап алыгар: бирде канча бежинчи үлүлөр? бирде канча онунчы үлүлөр? $\frac{2}{10}$ да канча бежинчи үлүлөр? $\frac{6}{10}$ да канча? $\frac{8}{10}$ да канча?

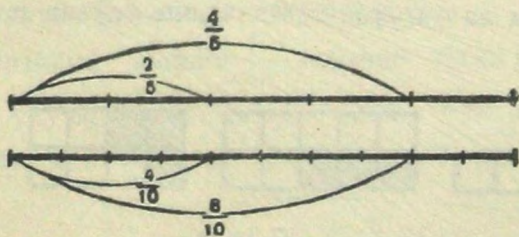
858. Божодылган числительдерди бичип алар:

$$1 = \frac{2}{2}; 1 = \frac{1}{10}; \frac{1}{5} = \frac{2}{10}; \frac{2}{5} = \frac{4}{10}; \frac{3}{5} = \frac{6}{10}; \frac{4}{5} = \frac{8}{10}; \frac{2}{10} = \frac{1}{5};$$

$$\frac{4}{10} = \frac{2}{5}; \frac{6}{10} = \frac{3}{5}; \frac{8}{10} = \frac{4}{5}.$$

859. Эки түней кезинтинин бирүзи 5, экинчизи 10 түней үлүге үлелген (55 жур.). Дробьторды түндештиригер:

$$\frac{2}{5} \text{ ле } \frac{4}{10}; \frac{4}{5} \text{ ле } \frac{8}{10}; \frac{3}{5} \text{ ле } \frac{6}{10}.$$

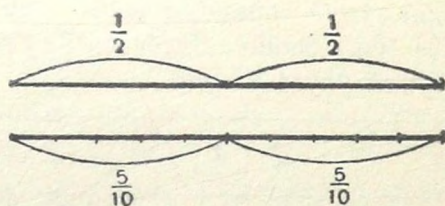

55 журук.

860. Эки түлей кезинтинин бирүзи 2, экинчизи 10 түней үлүге үлелген (56 жур.). Дробьторды түндештиригер:

$$\frac{1}{2} \text{ ле } \frac{5}{10};$$

56 журук.

861. $\frac{1}{2} м$ $\frac{5}{10}$ м-ге тўней деп; $\frac{1}{5} м$ $\frac{2}{10}$ м-ге тўней деп, метрде кўргўзип берер.

862. Бу дробьтордон жааны аайынча тўней дробьторды талдайла, эжерлеп бичип алар:

$$\frac{1}{5}; \frac{1}{2}; \frac{3}{5}; \frac{3}{4}; \frac{4}{8}; \frac{6}{10}; \frac{1}{4}; \frac{2}{10}; \frac{6}{8}; \frac{2}{8}.$$

Тем дектезе: $\frac{1}{5} = \frac{2}{10}$.

863. 1) $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{10}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{8}$, $\frac{1}{5}$ деп дробьторды эн кичинегинен баштайла, эн жаанына јетире ээчий-деечий тургузып салар.

2) $\frac{3}{4}$, $\frac{3}{8}$, $\frac{3}{10}$, $\frac{3}{5}$ деп дробьторды эн жаанынан баштайла, эн кичинегине јетире ээчий-деечий тургузып салар.

3) $\frac{3}{10}$, $\frac{5}{10}$, $\frac{2}{10}$, $\frac{9}{10}$, $\frac{7}{10}$ деп дробьторды эн кичинегинен баштайла, эн жаанына јетире ээчий-деечий тургузып салар.

864. Кажы ла фигуранын канчанчы ўлўзин штрихтеп салган? (57 јур.)

57 журук.

Дробьторды кожоры ла айрыры.

865. Лото эдип аларга, балдар лист картоннын $\frac{5}{8}$ ўлўзин жаан картага ла листтин $\frac{1}{8}$ ўлўзин кичинек карточкаларла кес-

кендер. Жаан картага ла кичине к карточкаларга жаба листтин канчанчы ўлўзи кезилген? Чертёж эдер.

866. Школдың участогынын $\frac{2}{5}$ ўлўзи—огород база $\frac{2}{5}$ ўлўзи—сад. Огородко ло садка жаба участоктын канчанчы ўлўзи келишкен?

867. Салкыннын кўчиле иштеер двигательдин модельдери-не эки ось эдерге, узуну 1 м рейкадан озо баштап $\frac{7}{10}$ м онын кийининде база $\frac{1}{10}$ м кескендер. Эки ось эдерге метрдин канчанчы ўлўзи кезилген?

$$868. \quad \frac{1}{2} м + \frac{1}{2} м \quad \frac{1}{5} км + \frac{1}{5} км \quad \frac{2}{5} + \frac{3}{5} \quad \frac{3}{8} + \frac{1}{8}$$

$$\frac{1}{4} кг + \frac{1}{4} кг \quad \frac{1}{10} м + \frac{1}{10} м \quad \frac{7}{8} + \frac{1}{8} \quad \frac{3}{10} + \frac{3}{10}$$

$$\frac{1}{8} л + \frac{1}{8} л \quad \frac{3}{4} ц + \frac{1}{4} ц \quad \frac{9}{10} + \frac{1}{10} \quad \frac{5}{8} + \frac{2}{8}$$

$$869. \quad \frac{7}{10} + \frac{3}{10} \quad \frac{1}{4} + \frac{3}{4} \quad \frac{3}{5} + \frac{2}{5} \quad \frac{1}{2} + \frac{1}{2}$$

$$\frac{7}{10} + \frac{1}{10} \quad \frac{1}{8} + \frac{5}{8} \quad \frac{2}{5} + \frac{2}{5} \quad \frac{1}{8} + \frac{7}{8}$$

$$\frac{3}{8} + \frac{5}{8} \quad \frac{5}{10} + \frac{5}{10} \quad \frac{1}{8} + \frac{3}{8} \quad \frac{1}{10} + \frac{7}{10}$$

870. Садта $\frac{5}{8}$ га фруктовый агаштарга, $\frac{1}{8}$ га ялектў жырааларга келишкен. Агаштарга ла жырааларга жаба гектардын канчанчы ўлўзи келишкен? Чертёж эдер.

871. Сарайдын ичинин $\frac{7}{10}$ ўлўзине тегин ёлбнин салып койгон, $\frac{2}{10}$ ўлўзине дезе клевер ёлбн. Бўк јердин ёлбни ле клевер ёлбн жаба сарайдын канчанчы ўлўзине салылган?

872. Площади $\frac{7}{8}$ га огородтын $\frac{5}{8}$ га јерине картошко отургузып салган, арткан площадьинде дезе огород ажы ёзёт. Огород ажы канча кире площадьта ёзёт?

873. Литр суунын бескези 1 кг, литр бензиннин дезе $\frac{7}{10}$ кг. Литр суу литр бензиннен канчага уур?

874. Баштапкы күнде бастыра жаланнын $\frac{3}{8}$ үлүзин сүргөндөр, экинчи күнде $\frac{1}{8}$ -ге ас, үчүнчи күнде дөзө арткан жерди сүргөндөр. Үчүнчи күнде жаланнын канчанчы үлүзин сүргөндөр?

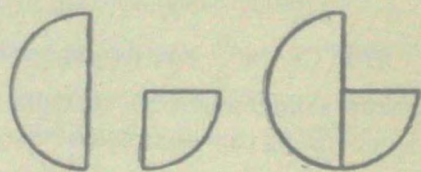
$$875. \begin{array}{llll} 1 \text{ м} - \frac{1}{2} \text{ м} & \frac{3}{4} \text{ км} - \frac{1}{4} \text{ км} & \frac{4}{5} - \frac{2}{5} & \frac{9}{10} - \frac{1}{10} + \frac{2}{10} \\ 1 \text{ л} - \frac{1}{4} \text{ л} & \frac{4}{5} \text{ ц} - \frac{1}{5} \text{ ц} & \frac{3}{8} - \frac{1}{8} & \frac{5}{8} - \frac{3}{8} + \frac{5}{8} \\ 1 \text{ кг} - \frac{1}{8} \text{ кг} & \frac{7}{8} \text{ га} - \frac{3}{8} \text{ га} & \frac{7}{10} - \frac{3}{10} & \frac{4}{5} - \frac{3}{5} + \frac{2}{5} \end{array}$$

$$876. \begin{array}{ll} 1 \text{ т} - \frac{1}{10} \text{ т} & \frac{3}{4} \text{ час} - \frac{1}{4} \text{ час} \\ 1 \text{ км} - \frac{1}{5} \text{ км} & \frac{9}{10} \text{ сек.} - \frac{7}{10} \text{ сек.} \end{array}$$

$$\begin{array}{ll} \frac{7}{8} - \frac{5}{8} + \frac{6}{8} & \frac{1}{5} + \frac{3}{5} - \frac{2}{5} \\ \frac{7}{10} - \frac{3}{10} + \frac{1}{20} & \frac{3}{4} + \frac{1}{4} - \frac{1}{4} \end{array}$$

877. Биледе бир күнгө $\frac{7}{10}$ кг сахар короткондор. Эртен тура $\frac{3}{10}$ кг, түштө $\frac{1}{10}$ кг-га ас короткондор. Энирде канча кире сахар короткондор?

$$878. \begin{array}{ll} \frac{1}{2} + \frac{1}{4} & \frac{1}{8} + \frac{3}{4} \\ \frac{1}{4} + \frac{1}{8} & \frac{1}{5} + \frac{3}{10} \\ \frac{1}{10} + \frac{1}{5} & \frac{1}{2} + \frac{3}{8} \\ \frac{1}{2} + \frac{1}{8} & \frac{1}{4} + \frac{5}{8} \end{array}$$

58 жүрүк.

Бодогонь (58 жүр.): $\frac{1}{2} + \frac{1}{4} = \frac{2}{4} + \frac{1}{4} = \frac{3}{4}$

879. Үренчик $\frac{1}{2}$ час бичип, $\frac{1}{4}$ час кычырып отурган. Би-чиирине ле кычыларына үренчик канча кире ой өткүрди?

880. Школдын участогынын площади 1 га. Огородко $\frac{3}{8}$ -га садка $\frac{1}{4}$ -га келижет, арткан площадь дөзө постройкаларга ла площадкаларга келижет. Постройкаларга ла площадкаларга канча кире жер келижип жат?

881. Бойыгардын школыгардын участогы керегинде брөгизине тўней бодолго сананып алыгар?

$$882. \frac{1}{2} \text{ час} - \frac{1}{4} \text{ час} \quad \frac{1}{5} \text{ м} - \frac{1}{10} \text{ м} \quad \frac{4}{5} - \frac{7}{10} \quad 1 - \frac{3}{8}$$

$$\frac{1}{4} \text{ кг} - \frac{1}{8} \text{ кг} \quad \frac{4}{5} \text{ км} - \frac{1}{10} \text{ км} \quad \frac{3}{5} - \frac{3}{10} \quad 1 - \frac{1}{4}$$

$$883. \frac{1}{2} + \frac{1}{4} - \frac{3}{8} \quad 1 - \frac{7}{8} + \frac{1}{4} \quad \frac{3}{10} + \frac{1}{5} - \frac{1}{10}$$

$$\frac{1}{8} + \frac{3}{4} - \frac{1}{2} \quad 1 - \frac{3}{4} + \frac{1}{8} \quad \frac{2}{5} + \frac{1}{10} - \frac{3}{10}$$

$$\frac{7}{8} + \frac{1}{8} - \frac{3}{4} \quad 1 - \frac{3}{8} + \frac{1}{4} \quad \frac{7}{10} + \frac{1}{5} - \frac{2}{5}$$

884. Флюгер эдерге балдар темир эмиктен $\frac{1}{5}$ ўлўзин, онын кийининде $\frac{3}{10}$ ўлўзин кескендер. Эмиктин канчанчы ўлўзи артты?

885. Јер казар машина канаваны ўч кўнге каскан: баштапкы кўнде канаванын бастыра узунунын $\frac{1}{4}$ ўлўзин, экинчи кўнде $\frac{1}{2}$ ўлўзин. Машина ўчўнчи кўнде канаванын бастыра узунунын канчанчы ўлўзин каскан?

886. Трактористтердин бригадазы баштапкы кўнде бастыра јаланнын $\frac{1}{4}$ ўлўзин сўрген, экинчи кўнде $\frac{1}{8}$ ўлўге қўп. Эки кўнге бастыра јаланнын канчанчы ўлўзи сўрўлген?

887. Комбайнла баштапкы кўнде қыранын $\frac{1}{5}$ ўлўзин јуунаткандар, экинчи кўнде баштапкы кўндегизинен $\frac{1}{10}$ ўлўге қўп. Баштапкы эки кўн иштеген кийининде комбайнга қыранын канчанчы ўлўзин јуунадарга артты?

888. 1) Эки дробьтын суммазы 1; олардын бирўзи $\frac{3}{10}$. Экинчи дробь канча кире?

2) Эки тоонын суммазы $\frac{5}{8}$, бир кожулаачы $\frac{1}{4}$. Экинчи кожулаачыны табар.

3) Астаачы $\frac{9}{10}$, астадаачы $\frac{3}{5}$. Артканын табар.

4) Астаачы $\frac{7}{8}$, артканы $\frac{3}{4}$. Астадаачыны табар.

5) Астадаачы $\frac{2}{5}$, артканы $\frac{6}{10}$. Астаачы канча кире.

889. Бодолго тургузып алар, ол мынайда болзын:

$$1) \frac{3}{8} \text{ л} + \frac{1}{4} \text{ л} = \frac{5}{8} \text{ л}$$

$$2) \frac{3}{8} \text{ л} + \frac{5}{8} \text{ л} = \frac{8}{8} \text{ л} = 1 \text{ л}$$

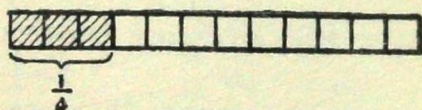

Каруузы. Эки болуштопто кўнкузуктын саржузы 1 л.

Тоонын бир эмезе бир канча ўлўзин табарына бодолголор.

890. Партага 16 кубик салала, бу кубиктердин $\frac{1}{4}$ ўлўзин алар. Бу кубиктердин $\frac{1}{4}$ ўлўзин канайып алар?

891. 1) Узуны 12 клетка тилбек (59 журак) 4 түней ўлўге ўлелген, бу тилбектин $\frac{1}{4}$ ўлўзин штрихтеп салган. Канча клетканы штрихтеп салган?

59 журак.

2) Узуны 16 клетка тилбек журап алар; $\frac{1}{4}$ ўлўзин кызыл будукла, онын кийининдеги $\frac{1}{4}$ ўлўзин көк будукла база $\frac{1}{4}$ ўлўзин сары будукла будуп салар. Бастыра тилбектин канчанчы ўлўзи будукталган? Канча клетка будукталган?

892. 1) Партага 20 кубик салала, бу кубиктердин $\frac{2}{5}$ ўлўзин алар. Кубиктердин $\frac{2}{5}$ ўлўзин канайып алар? 20 кубиктин $\frac{2}{5}$ ўлўзи канча кубик болуп жат?

2) Тўс чийўнинг узуны 12 см кезинтизин өткўрип алар. Озо баштап кезинтинин $\frac{1}{4}$ ўлўзин, онын кийининде кезинтинин $\frac{3}{4}$ ўлўзин таап алар.

893. Узуны 24 см тилбек чаазын белетеп алар. Бу тилбектен онын узунынын $\frac{5}{8}$ ўлўзине түней бөлўгин кезип алар.

894. 60-чы журукта кажы ла дугала кезинтининг канчанчы ўлўзи темдектелген?

60 журук.

895. $\frac{1}{4}$ м-де; $\frac{1}{5}$ м-де; $\frac{1}{10}$ м-де; $\frac{3}{4}$ м-де; $\frac{2}{5}$ м-де; $\frac{7}{10}$ м-де канча сантиметр? Онызын метрде көргўзип берер?

896. Кажызынын ла узуну 40 см үч тилбек чаазын беле-теп алар. Баштапкы тилбекте онын $\frac{3}{4}$ үлүзин, экинчисинде онын $\frac{5}{8}$ үлүзин, үчүнчисинде онын $\frac{9}{10}$ үлүзин темдектеп салар.

897. Бичикте 128 страница. Уулчак баштапкы күнге бичиктин $\frac{1}{2}$ үлүзин кычырган. Уулчак баштапкы күнге канча страница кычырды?

898. Коробкада 200 перо болгон. Ай туркунына үренчиктерге бу перолордын $\frac{3}{5}$ үлүзин берген. Бир айга канча перо берилген?

899. 1) $\frac{1}{2}$ кг-да; $\frac{1}{4}$ кг-да; $\frac{2}{5}$ кг-да; $\frac{3}{4}$ кг-да; $\frac{1}{10}$ кг-да; $\frac{3}{10}$ кг-да канча грамм?

2) $\frac{1}{2}$ т-да; $\frac{1}{5}$ т-да; $\frac{3}{4}$ т-да; $\frac{3}{5}$ т-да; $\frac{1}{10}$ т-да; $\frac{7}{10}$ т-да канча килограмм?

3) $\frac{1}{2}$ км-де; $\frac{1}{4}$ км-де; $\frac{1}{8}$ км-де; $\frac{5}{8}$ км-де; $\frac{3}{5}$ км-де канча метр?

900. Жалаңнын сыны 600 м тууразы десе онын сынынын $\frac{3}{5}$ үлүзине түңей. Жалаңнын площадин бодоп чыгарар.

901. Туранын сыны 32 м, тууразы онын сынынын $\frac{1}{2}$ үлүзине түңей, бийиги десе сынынын $\frac{1}{8}$ үлүзи болуп жат. Бу туранын объёмы канча кире?

902. Пионерский лагерде балдар күнине 2 кг 620 г ромашка жууп алгандар. Ромашканы кургадар тушта онын бескезинин $\frac{4}{5}$ үлүзи жылыып турган болзо, бастыра канча кире кургак ромашка болор?

903. Школ бир айга үренчиктерге 370 тетрадь берген: бастыра тетрадьтардын $\frac{3}{10}$ үлүзи жаныс жолду, $\frac{3}{5}$ үлүзи клеткалу, арткандары десе эки жолду. Эки жолду тетрадьтарды канча кире берген?

904. 1) $\frac{1}{2}$ т-да; $\frac{1}{5}$ т-да; $\frac{3}{5}$ т-да; $\frac{4}{5}$ т-да канча центнер?

2) $\frac{1}{2}$ салк.; $\frac{1}{4}$ салк.; $\frac{1}{5}$ салк.; $\frac{3}{4}$ салк.; $\frac{2}{5}$ салк.; $\frac{7}{10}$ салк. войдо канча акча болор?

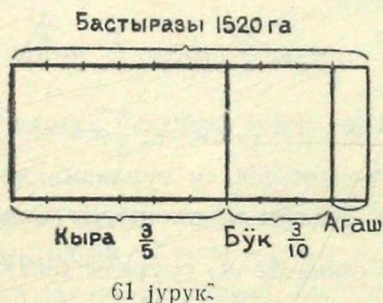
905. Заводто 3600 ишмекчи болгон. Бастыра ишмекчилердин $\frac{3}{5}$ үлүзи эр улус, арткандары десе үй улус. Заводто канча үй кижиге болгон?

906. Ортозы 1 840 км эки городтон бирүзи бирүзине удур а эки поезд чыккан. Баштапкы поезд бастыра жолдын $\frac{5}{8}$ үлүзүн экинчиси десе $\frac{3}{10}$ үлүзүн өткөн. Поездтер ортодо канча кире жол артты?

907. Колхозтын садында 1 120 агаш болгон; бу агаштардын $\frac{3}{8}$ үлүзи яблонялар болгон, $\frac{2}{5}$ үлүзи—грушалар, арткандары десе вишнялар болгон. Садта канча кире вишня агаш болгон?

908. Кыра, агаш ла бүк жер жаба 1 520 га. Олордон бастыра площадьтын $\frac{3}{5}$ үлүзүндө кыра, $\frac{3}{10}$ үлүзүндө бүк жер, арткан жерде десе агаш. Канча кире жерде агаш өзүп жат? (61 жур.)

909. 45 150 350 деп тоонун $\frac{4}{5}$ үлүзүн табар; 38 га 8 200 кв. м деп тоонун $\frac{3}{4}$ үлүзүн табар.

910. (Сагышта бодоор.) 1) Үренчиктер агаш ортозынан отургузарга кичинек чибилер ле кайындар экелгендер. Чибилер 40 төс болгон, кайындар десе чибилердин тоозынын $\frac{5}{8}$ үлүзи болгон. Үренчиктер канча кайыг экелдилер?

2) База бир катап балдар агаш ортозынан кайындар, аспактар, теректер экелгендер. Теректер 60 төс болгон, аспактар теректердин тоозынын $\frac{3}{5}$ үлүзи, кайындар десе липалардын тоозынын $\frac{3}{4}$ үлүзи болгон. Балдар канча аспак ла канча кайыг экелдилер?

911. Садта 1 440 фруктовый агаш болгон. Яблонялар бастыра агаштардын тоозынын $\frac{1}{2}$ үлүзи, груша агаштар яблоня

нялардын тоозынын $\frac{3}{5}$ үлүзи, арткандары слива агаштар болгон. Садта канча слива агаш өскөн?

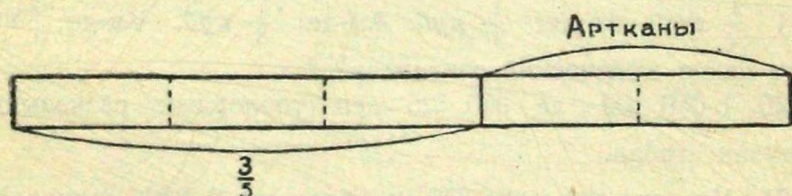
912. Прямоугольник кеберлү участкатын сыны 175 м, онын тууразы сынынан 35 м-ге ас. Бу площадьтын $\frac{3}{4}$ үлүзінде картошко, $\frac{1}{5}$ үлүзінде капуста өзөт. Арткан площадьта свёкла өзөт. Канча кире площадьта свёкла өзөт?

913. Магазинде 640 кг жүзүн-жүүр крупа болгон: рис бастыра крупанын $\frac{3}{5}$ үлүзи, тараан $\frac{1}{8}$ үлүзи, арткан крупа дезде гречневый. Магазинде канча килограмм гречневый крупа болгон? Бодогонун шинжүлөп көрөр.

914. 1) 3 080 ле 406 деп тоолордын произведениезинин $\frac{3}{4}$ үлүзин табар.

2) 26 кг 86 г ла 40 кг 98 г деп эки тоонун суммазынын $\frac{5}{8}$ үлүзин табар.

915. 1) Узуну 10 см тилбектин (62 жүр.) $\frac{3}{5}$ үлүзин сары будукла будугар, арткан бөлүгинин жарымын дезде кызыл будукла. Узуну канча кире тилбекти кызыл будукла будуур керек?

62 жүрүк.

2) Үренчикте 2 салк. 40 акча болгон. Бу акчанын $\frac{1}{4}$ үлүзин бичиирге керектү немелерге, артканынын $\frac{1}{2}$ үлүзин изү завтракка чыгымдаган. Изү завтрак канчага турды?

3) Бир кижиде 1 200 салк. акча болгон. Бу акчанын $\frac{1}{4}$ үлүзин ол патефон садып аларга, артканынын $\frac{1}{5}$ үлүзин пластинкалар садып аларга чыгымдаган. Пластинкалар канчага турды?

916. Складта 24 т 800 кг огород ажи болгон. Баштапкы

күнде магазиндерге бу тоонун $\frac{3}{10}$ үлүзи, экинчи күнде дезде артаканынын $\frac{4}{5}$ үлүзи аткарылган. Огород ажы магазиндерге баштапкы күнде канча кире, экинчи күнде канча кире аткарылды?

917. Колхозто 1 248 га кыра жер бар. Колхоз бу жердин $\frac{3}{8}$ үлүзин арышла үрендеген, артаканынын $\frac{1}{4}$ үлүзин суула, арткан жерди дезде буудайла үрендеген. Буудайла канча гектар жер үренделген?

918. Лиит туристтер 1 880 км бдүп баргандар. Бу жолдын $\frac{5}{8}$ үлүзин омор пароходло өткөндөр, артаканынын $\frac{3}{5}$ үлүзин поездде, арткан жолды жойу базып өткөн. Туристтер канча километр жойу базып өткөн?

919. 1) $\frac{1}{2}$ а-да; $\frac{1}{4}$ а-да; $\frac{1}{5}$ а-да; $\frac{3}{4}$ а-да; $\frac{2}{5}$ а-да, $\frac{7}{10}$ а-да канча квадратный метр?

2) $\frac{1}{2}$ га-да; $\frac{1}{4}$ га-да; $\frac{4}{5}$ га-да; $\frac{1}{10}$ га-да; $\frac{3}{8}$ га-да; $\frac{4}{5}$ га-да канча квадратный метр?

3) $\frac{1}{2}$ куб. м-де; $\frac{1}{4}$ куб. м-де; $\frac{1}{5}$ куб. м-де; $\frac{1}{10}$ куб. м-де канча кубический дециметр?

4) $\frac{1}{2}$ куб. дм-де; $\frac{1}{4}$ куб. дм-де; $\frac{1}{8}$ куб. дм-де; $\frac{3}{5}$ куб. дм-де канча кубический сантиметр?

920. 1 050 100 ле 950 125 деп тоолордын разнозынын $\frac{3}{5}$ үлүзин табар.

921. Магазин эки сорт 640 кг яблоконы 2 980 салковойго саткан. Бастыра яблоколордын $\frac{5}{8}$ үлүзин ол килограммы 5 салк. 50 акчадан саткан. Арткан яблоконы магазин кандый баала сатты?

922. Бир колхозто 180 турага үч недедеге радио кондырган. Баштапкы недедеде бастыра туралардын $\frac{1}{5}$ үлүзине радио кондырган, экинчизинде $\frac{3}{10}$ үлүзине. Үчүнчи недедеде канча турага радио кондырган?

923. Колхозтын 240 туразына үч недедеге электричество өткүрген: баштапкы недедеде бастыра туралардын $\frac{2}{5}$ үлүзине

электричество өткүргөн, экинчи недеде десе баштапкы недеде электричество өткүргөн туралардын тоозынын $\frac{1}{2}$ үлүзине өткүргөн. Үчүнчи недеде канча турага электричество өткүрилди?

924. Эки городтог Жанс ойдо бирүзи бирүзине удур эки поезд атанган. Бир поезд часка 50 км түргениле келеткен; экинчизинин түргени баштапкызынын түргенинин $\frac{9}{10}$ үлүзи болгон. Атанган кийининде 12 частын бажында поездтер тушташкан. Эки город ортодогы жолдын узунун таап алар. Бодо-гонын тоо формулала бичиир.

925. Кандый бир тоонун бир канча үлүлери табарга керек болгодый бодолго тургузып алыгар.

926. Бодолго тургузып алыгар, ол мынайда бодолзын:

$$80 \text{ кг} : 4 = 20 \text{ кг}$$

$$20 \text{ кг} \times 3 = 60 \text{ кг}$$

К а р у у з ы. Экинчи таарда 60 кг кулур.

927. Кажызы көп база канчага көп: 2 820 360-нын $\frac{3}{4}$ үлүзи бе эмесе 6 416 024-тин $\frac{5}{8}$ үлүзи бе?

Ўренгенин катап көрөр бөлүк.

Кычырар ла бичиир нумерация.

928. 1) Бу тоолордыг кажызын ла бир сөслө канайып адаар: 10 бир? 10 он? 10 жүс?

2) Жүс миллиардтарга жетире разрядтардыг бирлерин адап берер.

3) Баштапкы класстыг, экинчи класстыг, үчүнчи класстыг, төртүнчи класстыг разрядтарыныг бирлерин адап берер.

4) Мындый тоолорды адап берер: үчүнчи класстыг 50 биринег турган тооны; экинчи класстыг 340 биринег турган тооны; төртүнчи класстыг 8 биринег турган тооны; баштапкы класстыг 508 биринег турган тооны.

5) Тоолорды темдектеерге канча цифра бар? Үч башка цифрала алты башка тоо бичигер.

6) Он колдон тоолозо, бир мундар канчанчы жерде турат? бир миллиондор? бир миллиардтар? он мундар? он миллиондор? жүс мундар? жүс миллиондор? жүс миллиардтар?

929. 1) Бу тоолорды кычырала, олордо кандый разрядтардыг бирлери ле олор кандый класстардыг болуп турганын айдып берер: 8 756; 76005; 420 108; 35 080 059; 308 760 652; 1 389 726 198.

2) Бу тоолорды кычырала, олордо кандый разрядтардыг бирлери жогын ла олор кандый класстардыг болуп турганын айдып берер: 4 000 125; 20 014 008; 109 060 906; 28 000 354 008; 10 000 554 000; 200 080 050.

3) Миллиондо канча мун? Миллиардта канча миллион?

930. Бу тоолордыг кажызында ла канча он: 42 720; 350 000; 250 785; 7 008 000; 50 370 208; 785 000; 3 754 075; 3 007 537; 24 030 008; 100 000 000?

Бу тоолордын кажызында ла канча жүс?

931. Бу тоолордын кажызында ла бастыра канча он мунг:
6 230 000; 21 400 000; 30 527 032; 120 428 000; 800 000 000?

932. Бир мунг үч жүс бежен онног; сегис жүс эки он мунгн; бир мунг бежен үч жүстен; жети жүс бежен жүс мунгн турган тоолорды бичип алар.

933. Кычырала, счёто салар: 7 825; 62 000; 37 500; 17 030; 40 020; 720 350; 500 025; 45 салк. 30 акча; 20 салк. 17 акча; 60 салк. 7 акча; 204 салк. 2 акча; 360 салк. 75 акча; 2 008 салк. 70 акча; 36 075 салк. 9 акча.

Сагышта бодоорына примерлер.

934. Туйуктаар эпти тузаланып, бодоп чыгарар:

- 1) $399 + 264$ $199 + 426$ $546 + 298$ $48 + 39$
     $698 + 185$ $735 + 198$ $297 + 82$ $62 + 29$
- 2) $101 - 75$ $803 - 78$ $165 - 98$ $580 - 198$
     $502 - 64$ $604 - 35$ $465 - 97$ $762 - 299$

935. Анчадала жеңил эпле бодоп чыгарар:

- 1) $42 + 29 + 58$ $49 + 26 + 51$ $37 + 32 + 13 + 28$
     $26 + 18 + 24$ $36 + 68 + 64$ $68 + 14 + 32 + 86$
     $17 + 83 + 26$ $88 + 12 + 44$ $11 + 42 + 89 + 58$
- 2) $15 \times 9 \times 6$ $2 \times 17 \times 25$ $6 \times 12 \times 2 \times 5$
     $50 \times 7 \times 2$ $8 \times 2 \times 25$ $2 \times 18 \times 5 \times 3$
     $15 \times 7 \times 4$ $4 \times 13 \times 25$ $2 \times 17 \times 4 \times 5$

936. Улай кататпа ла үлөп барар эпти тузаланып, бодоп чыгарар:

- 1) 25×16 15×16 62×15 15×36 25×40
     55×14 75×12 48×15 25×36 25×64
     45×12 35×16 35×24 18×15 25×80
- 2) $270 : 6$ $350 : 14$ $400 : 16$ $690 : 15$ $1\,000 : 20$
     $315 : 9$ $270 : 18$ $240 : 16$ $315 : 15$ $1\,000 : 25$
     $288 : 8$ $360 : 24$ $210 : 15$ $540 : 36$ $1\,000 : 50$

937. 1) 54×10 378×10 15×100 $408 \times 1\,000$
     68×10 264×10 36×100 $350 \times 1\,000$
     90×10 111×10 64×100 $100 \times 1\,000$

$$\begin{array}{cccccc}
 2) & 38 \times 5 & 32 \times 50 & 27 \times 50 & 12 \times 25 & 76 \times 25 \\
 & 72 \times 5 & 54 \times 50 & 43 \times 50 & 84 \times 25 & 68 \times 25 \\
 & 49 \times 5 & 62 \times 50 & 57 \times 50 & 40 \times 25 & 56 \times 25
 \end{array}$$

$$\begin{array}{cccc}
 938. & 1) & 260 : 10 & 1\,700 : 100 & 520 : 5 & 160 : 5 \\
 & & 390 : 10 & 3\,600 : 100 & 460 : 5 & 230 : 5 \\
 & & 2\,820 : 10 & 5\,000 : 100 & 670 : 5 & 300 : 5
 \end{array}$$

$$\begin{array}{ccccc}
 2) & 630 : 7 & 520 : 4 & 729 : 3 & 560 : 80 & 360 : 18 \\
 & 810 : 9 & 850 : 5 & 486 : 6 & 720 : 60 & 460 : 23 \\
 & 540 : 6 & 910 : 7 & 819 : 9 & 850 : 50 & 960 : 48
 \end{array}$$

939. х-ти табар:

$$\begin{array}{lll}
 1) & 85 + x = 200 & x + 70 = 150 & x - 70 = 90 \\
 & 60 + x = 190 & x + 90 = 240 & x - 30 = 86 \\
 & 25 + x = 400 & x + 60 = 320 & x - 90 = 75 \\
 2) & 120 - x = 60 & 1\,000 - x = 120 & x - 260 = 520 \\
 & 460 - x = 80 & 1\,000 - x = 640 & x - 370 = 620 \\
 3) & x \times 12 = 144 & 30 \times x = 900 & x : 13 = 12 \\
 & x \times 15 = 180 & 40 \times x = 800 & x : 18 = 20 \\
 4) & 196 : x = 14 & 169 : x = 13 & x \times 16 = 256 \\
 & 225 : x = 15 & 121 : x = 11 & x : 16 = 16
 \end{array}$$

Бичип бодоорына примерлер.

$$\begin{array}{l}
 940. \quad 645 \times 144 + 880 \times 125 = 7\,120 \\
 \quad \quad 512 \times 625 - 250 \times 128 = 8\,002 \\
 \quad \quad 95\,056 : 457 + 326\,886 : 543 \\
 \quad \quad 88\,271 : 103 - 228\,480 : 640
 \end{array}$$

$$\begin{array}{llll}
 941. & 902 : 3 & 7\,485 : 9 & 9\,614 : 16 & 5\,706 : 15 \\
 & 803 : 4 & 4\,208 : 7 & 5\,425 : 27 & 8\,325 : 26
 \end{array}$$

$$\begin{array}{l}
 942. \quad (1\,000\,000 - 999\,584) \times (27\,000 : 36) \\
 \quad \quad (1\,000\,024 - 327\,256) : 96 \times 125 \\
 \quad \quad (1\,098\,900 - 592\,407) : (168\,831 : 507) \\
 \quad \quad 194\,400 : 288 \times (327\,524 - 326\,788)
 \end{array}$$

$$\begin{array}{l}
 943. \quad 1\,000 - 31\,518 : 153 + 571\,154 : 809 \\
 \quad \quad 6\,005 + 168\,140 : 28 - 844\,008 : 264 \\
 \quad \quad (143\,620 : 172 + 247\,445 : 409) : 720 \\
 \quad \quad (600\,357 : 683 - 300\,202 : 523) \times 204
 \end{array}$$

$$944. (101 \times 101 - 652\,864 : 808) : 303 \times 205$$

$$25\,000 : (428\,442 : 707 - 255\,000 : 625 + 302)$$

$$345\,465 : 853 + 2\,000\,070 : 639 - 150\,000 : 625$$

$$205 \times (1\,000\,000 : 3\,125 \times 609 : 480) : 2\,030$$

$$945. (64\,000 : 128 - 3\,280 : 164 \times 15) \times 700 - 192\,000 : 800$$

$$10\,908 - 174\,528 : 16 + 3\,852\,600 : 300 - 12\,842$$

$$(48 \times 125 + 36 \times 175) : 60 \times 400 - 12\,060$$

$$(162\,000 - 216 \times 750) \times (816 : 4) + 1\,000$$

$$946. (31\,460 + 1\,040) : (150 - 2\,400 : 120) \times 20 : 125 + 100$$

$$(78\,213 - 75\,209) \times 207 - (315\,123 - 314\,716) \times 308$$

$$71\,370 : 234 \times 234 + 695 \times 50 - 280\,084 : 28$$

$$2\,786 - 970\,710 : 1\,235 + 408 \times 2\,700$$

$$947. 1) 32\,408 + x = 70\,000 \quad x - 9\,482 = 72\,400$$

$$42\,680 - x = 29\,490 \quad x + 4\,806 = 17\,006$$

$$2) x \times 420 = 2\,553\,600 \quad 541\,350 : x = 450$$

$$x : 360 = 145\,000 \quad 2\,300 \times x = 92\,000$$

948. 1) 13 789, 4 906, 90 768 деп тоолордын суммазын табала, болгонун шинжүлөп көрөр.

2) Эки тоонун суммазы 60 100. Олордын бирүзи 9 532. Экинчи тоону табар.

3) Уч кожулаачынын суммазы 17 086; баштапкы ла экинчи кожулаачыларды кошсо, 9 838 болор; баштапкы ла үчүнчи кожулаачыларды кошсо, 12 340 болор. Кажы ла кожулаачыны табар.

949. 1) 50 102 ле 9 165 деп тоолордын разнозын табар. Болгонун эки эпле шинжүлөп көрөр.

2) Астаачы 100 100. Разность 39 204. Астадаачыны табар.

3) Астадаачы 3 704. Разность 6 306. Астаачыны табар.

4) 82 308 ле 16 976 деп тоолордын суммазын олордын разнозына көптөдөр; олордын разнозына астадар.

950. 1) 720 ле 308 деп тоолордын произведениезин табар. Болгонун эки эпле шинжүлөп көрөр.

2) Эки тоонун произведениези 18 600; көптөжөөчилердин бирүзи 120. Экинчи көптөжөөчини табар.

3) 80 ле 75 деп тоолордын суммазын ла олордын разнозын произведениезин табар.

951. 1) 750 125-ти 250-ге үлегенинег болгон частныйды ла артканын табар. Болгонун шинжүлөп көрөр.

2) 41 607 69-таң канча катап жаан?

3) Улелеечи 1 456, частный 7. Улелеечини табар.

4) Улелеечи 308, частный 406. Улелеечини табар.

5) Улелеечи 504, частный 7, артканы 103. Улелеечини табар.

6) Улелеечи 500, частный 20, артканы 200. Улелеечини табар.

952. 1) 12 036-нын $\frac{1}{4}$ үлүзүн, 1 005-тин $\frac{4}{5}$ үлүзүн табар.

2) Берилген тоо 1 250. Бу тоонун озо баштап $\frac{2}{5}$ үлүзүн, онын кийининде артканынын $\frac{3}{10}$ үлүзүн табар керек.

953. Действиелерди бүдүрөлө, счётко салып шинжүлөп көрөр:

1) 18 салк. 50 акча + 20 салк. 84 акча

26 салк. 75 акча + 39 салк. 25 акча

38 салк. + 45 салк. 99 акча

124 салк. 35 акча + 85 салк. 65 акча

300 салк. 70 акча + 56 салк. 80 акча

408 салк. 45 акча + 879 салк.

2) 725 салк. — 568 салк. 16 салк. 86 ак. — 12 салк. 35 ак.

860 салк. — 382 салк. 75 салк. 62 ак. — 40 салк. 28 ак.

600 салк. — 276 салк. 62 салк. 15 ак. — 16 салк. 67 ак.

954. 86 м 75 см + 28 м 25 см 45 км 472 м + 36 км 865 м

14 м 8 см + 56 м 9 см 90 км 76 м + 32 км 89 м

16 ц 57 кг + 36 ц 58 кг 72 т 493 кг + 84 т 758 кг

955. 24 м 25 см — 16 м 75 см 5 км 246 м — 2 км 456 м

35 ц 60 кг — 28 ц 80 кг 9 т 30 кг — 5 т 72 кг

84 ц 6 кг — 29 ц 8 кг 8 кг 75 г — 3 кг 90 г

956.

8 салк. 76 ак. × 38 18 см 7 мм × 68 7 т 38 кг × 95

7 салк. 5 ак. × 19 5 кг 800 г × 700 7 ц 9 кг × 46

5 дм 3 см × 89 3 кг 608 г × 56 5 ц 64 кг × 80

957. 1) 94 м 8 см : 42 9 ц : 15 5 т 576 кг : 68

8 м 76 см : 12 4 дм : 8 4 км 662 м : 74

2) 18 т : 4 т 500 кг 59 кг 827 г : 2 кг 63 г

30 км : 3 км 750 м 246 м 60 см : 6 м 85 см

958. 1) 35 мин. 58 сек. + 50 мин. 28 сек.

18 час 34 мин. + 12 час 26 мин.

20 час 16 мин. — 6 час 38 мин.

12 жыл 6 ай — 5 жыл 8 ай

- 2) 2 мин. 30 сек. $\times 28$ 61 час 12 мин.:54
 5. час 40 мин. $\times 60$ 19 мин. 12 сек.:1 мин. 12 сек.
 20 час 18 мин. : 14 28 сут. 12 час:1 сут. 14 час

959. 1 865 см; 3 050 см; 1 005 см; 10 020 см канча метрле сантиметр болуп јат?

- 2) 15 758 кг; 26 074 кг канча тонна ла килограмм болуп јат?
 3) 14 786 кг-ды јаан кемјүүлөргө кубулар.
 4) 6 т 8 ц-де; 15 т-да; 12 т 8 ц-де канча килограмм?
 5) 7 м 6 дм-ди сантиметрлерге ооктоор; 18 км 5 м-ди метрлерге ооктоор.

960. 1) 2 га-да; 3 га 5 000 кв. м-де канча квадратный метр?

2) 1 а-да; 5 а-да; 8 а 75 кв. м-де канча квадратный метр?

3) 1 кв. дм-ден 1 кв. м канча катап јаан? 1 кв. см-ден 1 кв. м? 1 кв. см-ден 1 кв. дм.?

4) 1 куб. дм-ден 1 куб. м канча катап јаан? 1 куб. см-ден 1 куб. дм? 1 куб. см-ден 1 куб. м?

Сагышта бодоорына бодолголор.

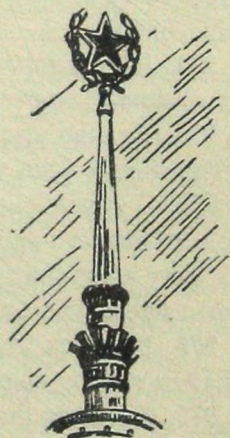
961. Телекейлик мөрййлөрдө советский адучы (400 очкодон) 381 очко аткан; онын атканы телекейлик рекордтон 6 очкого бийик. Телекейлик рекорд канча очко болгон?

962. Водолаз суу алдындагы иштерде үч жылга 800 час өткүргөн: бир жылда 290 час, экинчи жылда 40 часка көп. Водолаз суу алдында үчүнчү жылда канча час өткүрди?

963. Полярниктерге ийерге самолётторго кажызы ла 720 кг-нан 10 жылу тура коштогондор. Бастыра бу туралардын бескези канча кире болды?

964. Московский университеттин туразында тургускан чолмоннын бескези 13 м. Оны, 4 түней бөлүккө үлөп, бөлүктөп өрө чыгаргандар. Кажы ла бөлүгүнүн бескези канча кире болды? (63 жүр.).

965. Азыйда каймактан сарју эдерине 5 час керек болуп туратан. Жаңы машиналар ла бу ишти жүк ле 25 минутка бүдүргилеп јат. Жаңы маши-

63 жүрүк.

наларла сарју эдерине азийдагызынан канча катап ас өй коройт?

966. Үренчиктер жайгыда колхозко 200 жаш суукуш өскүрип бергендер, кастардын балдарын суукуштардан 100-ке көп, сыпушкаларды десе 25 катап көп. Үренчиктер бастыра канча куш чыдадып өскүрдилер?

967. Бир школдын пионерлери жайгыда 4 000 өркө туткандар. Өркө жай туркунына 12 кг аш жип турган болзо, бу пионерлер канча кире аш чеберлеп бердилер?

968. Уулчак балыкты кармакла тудуп турган, кармактын сабы 2 м 50 см, кылы десе 2 катап узун болгон. Уулчак суунын жарадынан суу жаар 6 м жерге кармагын таштап болды ба?

969. Юннаттар мөштин, карагайдын ла тыттын үренин жерге отургускан. 5 жылдын бажында мөш 25 см-ге, карагай 75 см-ге, тыт десе 225 см-ге өскөн. Тыт карагайдан; мөштөн канча катап түргөн өсти? Кажы ла агаш жыл сайын орто тооло канча сантиметрге өсти?

970. Балык тудар колхоз площади 5 га буунтыдан 200 ц балык туткан. Бир гектардан анча кире балык тутканы жаантайын тудуп турганынан 8 катап көп болгон. Буунтынын бир гектарынан жаантайын канча кире балык тудуп турганын бодоп чыгарар.

971. Бир кижини сууны төмөн 10 минутка 1 км 200 м эжинип өткөн. Ол 1 минутка алдындагызынан 90 метрге араай барып, анча ок кире жерди сууны өрө канча өйгө эжинип өдөр?

972. Пароходко 250 км өдөр керек болгон. Баштапкы 3 часта ол 75 км өткөн. Бу ок түргениле барза, ол арткан жолды канча часка өдөр?

973. 200 г конфет 3 салк. 20 акчага туруп жат. Бир килограмм ондый конфет канчага туруп жат?

974. Балдар мырчактын 400 үренин отургускан. Кажы ла жүс үренин 2 үрен чыкпаган. Тирү үрен канча кире болгон?

975. Өрө көдүрилер тушта кажы ла 500 м бийигинде температура 3 градуска жабызап жат. Жердин үстүндө термометр 18 градус жылу көргүзүп турган болзо, бу ла өйдө 3 км бийигинде кандый температура болордон маат жок?

976. 16 күрек учун 96 салк. төлөгөндөр. 32 ондый күрек учун канчаны төлөөр керек? (Эки эпле бодоор.)

977. Кызычак бойынын тамыры 10 секундка 14 катап согулган деп тоолоп алган. Кижинин тамыры бир минутка канча катап согулат?

978. Эки түрбек түңей бөс 500 салковойго турган. Бир түрбекте 27 м болгон, экинчизинде 4 м-ге ас. Кажы ла түрбек канчага турды?

979. Эки түңей түрбекте 28 м сатин. Баштапкы түрбек 160 салковойго турган, экинчизи десе 40 салковойго ас. Кажы ла түрбекте канча метр сатин?

980. Эки поезд эки городтог бирүзи бирүзине удур эртен тура 11 часта атанала, ол ок күнде 14 часта тушташкан. Баштапкы поезд бир часка 45 км-ден, экинчизи 50 км-ден өдүп турган. Эки город ортодогы ыраагын таап алар. Эки эпле бодоор.

981. Магазинде тал түшке јетире 6 таар сахар саткандар, түштег ары десе 4 таар. Күнине бастыразы 1 т сахар саткандар. Тал түшке јетире канча килограмм, түштег ары канча килограмм сахар саттылар?

982. Эки кижн бирүзи бирүзине удур эжингилеп келеткен. Бирүзи минутка 80 м, экинчизи десе 60 м эжинип өдөт. Олордын ортозы озо баштап 1 400 м болгон. Олор канча өйдин бажында туштажар?

983. Удур барарына бодолго тургузып алар; ондо эки город ортодогы ыраагын бу мындый берилгендери аайынча табарга керек болзын: барган өйи... час, бир автомобильдин түргени часка ..., экинчизинин десе часка...

984. Өдүк салган кайырчактарды магазиндерге эки грузовой машинала аткаргандар: бирүзиле 50 кайырчак, экинчизиле 40 ондый кайырчак. Баштапкы машинадагы бастыра кайырчактардын бескези экинчи машинадагызынан 400 кг-га уур болгон. Эки машинадагы кайырчактардын бескези канча кире болды?

985. Бир школго 5 глобус садып бергендер, экинчизине 2 ондый ок глобус. Баштапкы школ экинчизинен 120 салковойго көп төлөгөн. Глобустар учун кажы ла школ канчаны төлөди?

986. Школ баштапкы катап 15 тырмууш садып алган, экинчи катап 8, бу ок өйдө экинчи катап ол 42 салковойго ас төлөгөн. Бастыра тырмууштар канча салковойго турды?

987. Школдын буфедине 4 кг печенье садып алган болзо, 54 салк. артып калар эди. Је ол ок баала 6 кг печенье садып аларда, јүк ле 30 салк. арткан. 1 кг печенье канчага турды?

988. 5 тетрадь садып алзам, менде 80 ак. артар 8 тетрадь садып алзам, јүк ле 38 ак. артар деп, үренчик чотоп алган. Үренчикте канча кире акча болгон?

989. Депутаттар тудар тушта бир избирательный участокто баштапкы часта 250 кижи үн берген, экинчи часта 203, үчүнчи ле төртүнчи часта 180 кижиден, бежинчи часта дезе арткан 137 кижи үн берген. 1 часка орто тооло канча кижи үн берди?

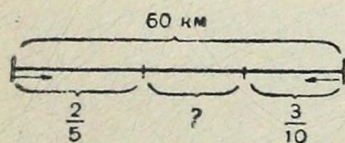
990. Баштапкы участокто бир арданг 18 кг, экинчизинен 22 кг, үчүнчизинен 19 кг ла төртүнчизинен 21 кг арыш жуунадып алгылаган болзо, орто тооло 1 арданг алган арыштын түжүмин таап алар.

991. Кассир темир жолдын 150 биледин жымжак ла кату вагондорго саткан. Ол база 10 билет садып ийерде, кату вагондорго саткан билеттери жымжак вагондорго сатканынанг 4 катап көп болуп калган. Кату ла жымжак вагондорго алдынанг башка канча билет садылган?

992. Сплавта 5 үлү жеске 3 үлү корголжын келижип јат. Корголжынды 120 кг алган болзо, сплавтын бескези канча кире болгон?

993. Сплавта 5 үлү жеске 2 үлү телегир келижип јат. Сплавта јес телегирденг 45 кг-га көп болзо, сплавтын бескезин таап алар.

994. Школдо бастыразы 210 пионерлер ле комсомолцтер бу ок өйдө комсомолцтер пионерлерденг 2 катап ас. Школдо канча пионер, канча комсомолц?

4 јурук.

995. Эки велосипедист бирүзи бирүзине удур барганына 64-чи јурук аайынча бодолго тургузала, бодоп салар.

996. Комбайнер үч күнге 80 га аш жуунаткан. Баштапкы күнде ол

бу площадьтын $\frac{1}{5}$ үлүзин, экинчи күнде $\frac{1}{4}$ үлүзин жуунаткан. Үчүнчи күнде канча гектар жуунадылган?

997. Школдо прямоугольник кеберлү сад ла огород бар. Садтын сыны 50 м, тууразы 30 м. Огородтын площади садтын площадиненг 600 кв. м-ге јаан. Огородтын площади канча кире?

998. Сыны 40 см, тууразы 30 см картонго балдар 8 кургак јалбырак јапшыргандар. Қажы ла кургак јалбыракка орто тооло канча квадратный сантиметр картон барган?

999. Площади 1 000 кв. м ченемел участоктонг 36 ц картошко казып алгандар. Ондый түжүм болор тушта 1 га јерден канча кире картошко каскылап алар эди?

1000. Спортивный шкодо сыны 20 м, тууразы 10 м эжинер бассейн жазагандар. Бассейндеги суунун бийиги 2 м. Бассейнде канча кубический метр суу?

1001. Кыры 12 см; 8 м кубтардын объёмын бодоп чыгарар.

1002. Бу берилгендери аайынча предметтердин объёмын бодоп чыгарар:

Сыны	Тууразы	Бийиги
3 м	6 м	3 м
3 дм	1 дм 5 см	1 дм
4 дм	2 дм 5 см	1 дм

1003. Уч кайырчакта 100 кг конфет. Баштапкы ла экинчи кайырчактарда жаба 55 кг, экинчи ле үчүнчи кайырчактарда жаба 75 кг. Қажы ла кайырчакта канча килограмм конфет?

1004. Уйга өлөңди күніне 10 кг-нан берзе, белетеген өлөң 120 күнге једер. Уйга күніне 2 кг-га көп берер болзо, бу өлөң канча күнге једер?

1005. Эки город ортодогы 600 км-ди поезд 11 часка өткөн. Бастыра јолдын кабортозын ол часка 50 км түргениле барган. Арткан јолды ол кандый түргениле өтті?

1006. Юннаттар ченемел участоктон кукурузанын 1 000 бокчийын (початказын) јуунадып алгандар. Олордын $\frac{9}{10}$ үлүзин үренге талдап алгандар, олордон ок чыкту бокчийлар кургактарынан эки катап көп болуп калган. Чыкту бокчийларды кургадарга, кажызында ла 20-ден эдип тудамдап буулагандар. Канча тудам болды?

1007. Эки тергиште 120 яблоко болгон. Бир тергиште 28 яблоко аларда, эки тергиште экүлезинде теп-тегнег арткан. Кажы ла тергиште озо баштап канча яблоко болгон?

1008. Эки таарда 108 кг картошко болгон. Бир таардан 23 кг, экинчизинег дезе 19 кг кородордо, таарларда экүлезинде теп-тегнег арткан. Кажы ла таарда озо баштап канча килограмм картошко болгон?

1009. Уч класста 120 үренчик болгон. Баштапкы класкка 3 үренчикти, экинчи класкка 2 үренчикти ле үчүнчи класкка бир үренчикти аларда, бастыра класстарда үренчиктердин тоозы тег

боло берген. Қажы ла класста озо баштап канча үренчик болгон?

1010. Бир ишмекчи часка 8 деталь, экинчизи 7 деталь эдип јат. Јангыс өйдө иштеп, эки ишмекчи 150 детальды канча часка эдип салар?

1011. Эки кайырчакта 130 апельсин болгон. Кайырчактардыг бирүзине үзеери 30 апельсин саларда, ондо апельсиндер экинчи кайырчактагызынан 3 катап көп боло берген. Қажы ла кайырчакта озо баштап канча апельсин болгон?

1012. Тетрадьтарыгарга јилбүлү квадраттарды (65 јур.) јурайла, куру клеткаларына керектү тоолор бичип салыгар.

	300	
360		480

Сумма 900

240	440	
	280	

Сумма 840

65 јурук.

125		
200		175

Сумма 450

Бичип бодоорына бодолголор.

1013. Бастыра јердин үстүнде јурт хозяйството јарагадый 10 600 000 000 га кирези јер бар. Эмдиги өйдө јук ле 1 000 000 000 га јерди кыралап јадылар. Кыралабай турган јердин $\frac{3}{4}$ үлүзин аш культураларла үрендейле, 1 га-дан орто тооло 15 ц аш алар болзо, үзеери канча кире аш јуунаткылап алар эди?

1014. СССР-де 1956 јылга 30 000 000 га солок јерлерди кыралаар деп темдектелген. Аш культураларга бу площадьтын $\frac{3}{4}$ үлүзи келижер. 1 га-дан орто тооло 15 ц аш алар деп база бир кижиге јылына 200 кг аш керек болуп јат деп бодозо, бу площадьтан јуунаткан аш канча кижиге једер?

1015. Прямоугольник кеберлү јаланнын сыны 875 м, тууразы дезе 640 м. Бу јаланнын $\frac{7}{8}$ үлүзин буудайла үрендегендер, бу ок өйдө 1 га јерде 1 ц 50 кг үрен аш келижип турган. Үрендеерге канча кире буудай керек болды?

1016. Комбайн часка 9 км түргениле барып жат. Комбайннын кезер жеринин тууразы 4 м. Күнүн сайын 10 частан иштеп, ондый комбайн 5 күнге канча гектар жуунадар?

1017. Прямоугольник кеберлү жаланнын сыны 1 км 500 м, тууразы 1 км 200 м. Колхоз, күнүн сайын 30 га-дан кыралап, бу жаланнын үчүнчи үлүзин сүрүп салган, арткан площадьты дезе — күнүн сайын 40 га-даг. Колхоз бастыра жалаңды канча күнге сүрүп салды?

1018. Прямоугольник кеберлү жаланнын сыны 1500 м, тууразы 600 м. Бир трактор бу жалаңды 15 күнге, экинчиси 10 күнге сүрүп салар. 8 күннин туркунына кожо иштеп, эки трактор канча гектар жер сүрөт?

1019. 720 деталь эдер керек. Бир ишмекчи бастыра детальдарды 10 часка, экинчиси 12 часка, үчүнчиси 15 часка эдип салар. Жаңыс өйдө иштегилеп, 3 ишмекчи бастыра детальдарды канча часка эдип салар?

1020. 20 миллион үренчиктердин кажызы ла жаңыстан да фруктовый ағаш отургусса, бу үренчиктер өскүргөн садтарла канча кире площадь бүркелер?

Жартаганы. Бир ағашка сыны 8 м тууразы 6 м участок керек.

1021. Баштапкы участокко 340 га, экинчизине баштапкызынын площадинин $\frac{2}{5}$ үлүзи, үчүнчизине дезе баштапкы ла экинчи участоктордын жаба алган площадинин $\frac{3}{4}$ үлүзи келижет. Бастыра үч участоктын площадин таап алар.

1022. Бир обоо өлөңнүн объёмы 600 куб. м. 1 куб. м өлөңнүн бескези 52 кг. Кажы ла уйга күнине 10 кг өлөң берзе, бу өлөң 156 уйга канча күнге једер?

1023. Картошко салар оронын сыны 20 м, тууразы 10 м, бийиги 5 м. 1 куб. м картошконын бескези 675 кг болзо, үч ондый орого канча тонна картошко бадар?

1024. Автомобиль бир күнде 480 км, экинчи күнде 510 км, үчүнчи күнде 420 км өткөн. Бу јоруктарга 176 кг 250 г бензин кородылган? Кажы ла күнде канча кире бензин кородылган? Бодогоны шинжүлөп көрөр.

1025. Түңгей түжүм болор тушта үч участоктон 5 170 ц арыш жуунадып алгандар. Участоктордын бирүзинин площади 72 га,

экинчизининг 68 га, үчүнчизининг 80 га болгон болзо, кажы ла
участоктон канча кире арыш жуунадып алдылар?

1026. Куш өскүрер фабрикада инкубаторлорды эки рядка тур-
гузып салган, кажызында ла 6-данг. Сыпушкалар чыгарарга ка-
жы ла инкубаторго 42 000 жымырткадан салган. Кажы ла 100
жымырткадан орто тооло 86 сыпушка чыгып јат. Инкубаторлорго
салган жымырткалардан канча сыпушка чыгарын сакыыр керек?

1027. Азыйда вагонго хлопчатобумажный бөсти кажызында
ла 80 кг-нан 140 кипадан коштойтондор. Јаңы эпле вагонго 220
ондый ок кипа коштоп јадылар. Фабрикадан 9 856 m бөс аткара
керек. Јаңы эпле коштоор тушта канча вагонго ас керек болор?

1028. 1955 жылда колхозто 670 га јер хлопокло үренделген, ка-
жы ла гектардан 32 ц 60 кг-нан жууп алгандар. 1960 жылга кол-
хоз хлопкытын площадин 550 га-га јаанадарга, бир гектардан
алар түжүмин дезе 18 ц-ге көптөдөргө сананып алган. 1960 жылда
1955 жылдагызынан хлопокты канчага көп алар деп темдектелет?

1029. Совхозто 22 512 ц аш жуунадып алгандар, кажы ла
гектардан 21 ц-ден. Ээчий барган жылда совхозтың аш салар
площади төртүнчи үлүзине јаанаган, кажы ла гектардан алар
түжүми дезе 3 ц-ге көптөгөн. Ээчий барган жылда совхоз ашты
канчага көп жуунадып алды?

1030. Јаңмырдын бир тонна суузы бастыразы буу боло берер
тушта 50 г тус артат, талайдын бир тонна суузынан дезе 35 кг
тус артат. Талайдын 200 кг суузынан канча кире тус артып јат,
анча ок кире тус аларга санангымаган болзо, јаңмырдын суузын
канча тонна соолторго керек болор эди?

1031. Совхозто 46 000 койдын кажызынан ла 4 кг 800 г түк
кайчылап алгандар. 100 г түктен 36 г ару түк чыгат. 1 костюмга
3 м түк бөс керек болзо, бу түктен канча костюм көктөөр аргалу?

Ј а р т а г а н ы. 1 м бөскө 300 г ару түк барып јат.

1032. Бир пристаньян, часка 25 км-денг өдүп, пароход ата-
ган. 2 частың бажында ого удур а өскө пристаньян экинчи
пароход чыккан. Пароходтор 10 частың бажында тушташкан.
Бу пристаньдардын ортозы 500 км болзо, экинчи пароход кандый
түргениле баратты?

1033. Москвадан Киевке јетире 860 км. Киевтен 10 часта
Москва јаар, часка 40 км-денг өдүп, поезд атанган. Киевтен ата-
ган поездтин көндүккенинен ала 8 частың бажында ого удур а
Москвадан поезд атанган, онын часка түргени 50 км болгон. Бу

поездтер кажы часта туштажар база Москвадан канча кире ыраак жерде?

1034. Москвадан Бакуга жетире 2 542 км. Бу городтордон жаныс өйдө бирүзи бирүзине удур эки поезд атанган. 12 частын бажында поездтер бирүзи ыраагы 1 462 км жерде болгон. Бакудан атанган поездтин часка түргени 47 км болгон болзо, Москвадан атанган поезд кандый түргениле баратты?

1035. Эки гаваньнын ортосу 1 530 км. Эки кереп бу гавандардан жаныс өйдө атанала, бирүзи бирүзине удур барып жат. Бир кереп часка 24 км өдөт, экинчиси десе бу жолдун $\frac{7}{8}$ үлүзүн. Туштажарына жетире олордун кажызы ла канча километр өдөр?

1036. Казаньнан Москвага жетире 796 км. Эртең тура 3 часта Казаньнан почтовый поезд атанган, онын часка түргени 36 км; 13 частын бажында ого удур Москвадан поезд атанган, мынызынын часка түргени 46 км. Бу поездтер кажы часта база Казаньнан канча кире ыраак жерде туштажар? Бодогонына чертеп эдер.

1037. Ишмекчилердин бригадасы, экскаваторло иштеп, кажы ла кубический метр жер казарынын баазын астадар деп жөптөшкөн. Бойынын жөбин ол мынайда бүдүргөн: 11 акчаны ол иштин арбынын бийиктеткенинин шытызуында чеберлеп алган; 15 акчаны — материалдарды астан кородып; 2 акчаны — инструменттерди жакшы тудунып; 3 акчаны — ремонтто, калганчызында, 1 акчаны сүркүштерди кородорун астадып чеберлеп алган. Жарым жылга бригада 365 125 куб. м жер каскан. Бу бригада канча мунг салковой чеберлеп алганын бодоп алыгар.

1038. «Бир акча салковойды чеберлеп жат» дегенин керелегедий бодолго тургузып алыгар.

1039. Автомобиль озо баштап 160 км өткөн, онын кийининде бу өткөн жолдун кабортозын, оонг төртүнчи үлүзүн. Өткөн жол арткан жолдон 3 катап ас. Автомобильдин орто түргени 30 минутка 20 км болгон; туратан жерлерине ол 4 час өткүргөн. Автомобиль бастыра жолды канча часка өткөн?

1040. Сарайга 180 т өлөңди машиналарла база абраларла тартып экелгендер, бу ок өйдө өлөңнинг үчүнчи үлүзүн абраларла экелгендер. Кажы ла абрала 300 кг өлөң, кажы ла машинала десе 5 катап көп экелгилеп турган. Кажы ла абра 5 жорук, кажы

ла машина десе 10 јорук эткен. Қанча абра ла канча машина болгон?

1041. Қирпич эдер заводтоғ стройкаға 266 400 кирпич тартып экелгендер. Баштапқы 4 часта, кажы ла машинаға 1 200 кирпичтен коштоп, кажы ла јорукка 1 частағ кородып, кирпичти 18 машинала тарткандар. Оның кийининде ўзеери 7 ондый машина кошкондор. Бастыра кирпичти канча часка тартып апардылар?

1042. Сыны 2 км, тууразы 400 м јаланнан сахарный свёкланы казып алгандар. Бастыра площадьтың $\frac{3}{10}$ ўлўзинде кажы ла гектардан 480 ц-ден, јаланның арткан бөлўгининг кажы ла гектарынан десе 390 ц-ден казып алгандар. Сахар эдер заводто свёкланы сахар эдиі кубултар тушта сахар бастыра свёкланың алтынчы ўлўзи болды. Каскан свёкладан канча кире сахар эдиі алдылар?

1043. Ленинградта М. Е. Салтыков-Щедриннинг адыла адалган библиотекада жаағы почтовый маркадый сўреен кичинек бичик бар (Крыловтың баснялары). Бу бичиктиң сыны 22 мм, тууразы 13 мм. Бу бичиктиң кадарының бўдўмин јурап алығар.

Бу бичиктиң страницазының площади слердиң задачниктиң страницазының площадьинен канча катап кичинек?

1044. Бир тўрбек чекпенниң баазы 3 360 салк., экинчизиниң 840 салковойго көп. Экинчи тўрбектеги чекпен баштапқы тўрбектегизинен 15 метрге көп болгон. Бастыра чекпенди эки мастерскойго мынайда ўлештирип берген: баштапқызына бастыра чекпенниң ўчўнчи ўлўзи једишкен, экинчизине арткан чекпен. 10 м чекпеннен 4 тон эдиліп турған болзо, экинчи мастерской канча тон көктөди?

1045. Эки баржала 12 000 арбуз экелгендер. Баштапқы баржадан 3 560 арбуз, экинчизинен десе 2 500 арбуз тўжўрип аларда, баштапқы баржада экинчи баржадагызынан 3 катап ас арбузтар арткан. Кажы ла баржала канча арбуз экелдилер?

1046. Магазин эки тўрбек тўнгей бөс саткан. Бир тўрбек 1 500 салковойго, экинчизи 420 салковойго баалу турған. Баштапқы кўнде бөсти 1 236 салковойго, экинчи кўнде 1 128 салковойго саткандар, ўчўнчи кўнде десе арткан 88 метрди садып ийгендер. Баштапқы эки кўнде канча метр бөс саттылар?

1047. Колхозтың сады бастыра келтегейлериниң узуны 720 м-ге тўнгей квадрат кеберлў. Садтың площадьиниң $\frac{3}{4}$ ўлў-

зинде яблонялар өзөт; кажы ла яблоняга 36 кв. м јер кели-
жип јат. Площадьтын $\frac{1}{5}$ ұлұзинде вишнялар өзөт; кажы ла
вишня ағашка 12 кв. м јер келижип јат. Садта яблонялар
вишня ағаштардан канчага көп?

1048. Бир огород келтегейи 100 м-ге түңгей квадрат кеберлү.
Экинчи огород сыны 250 м, тууразы 40 м прямоугольник кебер-
лү. Кажы ла огородты чедендеп салгандар. Кажы огородтың че-
дени узун болды база канчага узун? Эки огородтың площадьта-
рын түңдештирер.

1049. Библиотекага 2 880 бичик кадарлап көктөөр керек. Иш
үч мастерскойго берилген. Олордың бирүзи бастыра бичиктерди
60 күнге, экинчизи 90 күнге, үчүнчизи 180 күнге кадарлап көк-
төөр аргалу. Бу үч мастерской кожо иштеп, бастыра бичиктерди
канча күнге кадарлап көктөөр?

4 320 бичик кадарлап көктөөр керек деп бодойло, бодолгоны
экинчи катап бодоор.

1050. Қийим көктөөр мастерскойго 90 м түк бөс лө бир канча
метр торко садып алгандар. Садып алган бастыра бөс 30 000
салковойго турган, бу ок өйдө түк бөс торкодон 3 катап баалу
болгон. 1 м түк бөс 1 м торкодон 100 салковойго баалу болгон
болзо, канча метр торко садып алдылар?

1051. Колхозто јердин жарымы кыра, экинчи жарымында дезе
бүктер, ағаш ла огородтор. Огородтордың площади 50 га, оны-
зы бүктің площадине 16 катап кичинек, бүктің площади дезе
ағаштың площадине 4 катап јаан. Колхозтың бастыра јеринин
площади таап алар.

1052. Эки городтың ортозы 2 800 км. Баштапкы күнде
поезд бастыра јолдың $\frac{1}{4}$ ұлұзин өткөн, экинчи күнде баштап-
кы күндегизинен бастыра јолдың $\frac{1}{10}$ ұлұзине көп өткөн јол-
дың арткан бөлүгин дезе ол үчүнчи ле төртүнчи күндерде
теп-теинен өткөн. Поезд кажы ла күнде канча километр өдүп
турган?

1053. Бир ткачиха 8 часка 2 096 м бөс согуп јат, экинчизи бу
оқ өйгө 1 712 м. Эки ткачиха јаба 121 856 м бөсти канча часка
согор? Эки эпле бодоор.

1054. Типографияда бир наборщик 7 часка 13 720 буква те-
рип јат, экинчизи 8 часка 15 760 буква терип јат. 196 500 буква
терерге, эки наборщик јаба канча час иштеер учурлу?

1055. Ортозы 1 200 км эки городтон жаңыс өйдө бирүзи бирүзине удур эки поезд атанган. Олордун бирүзи бу жолду 20 часка, экинчиси десе 30 часка өдүп жат. Бу поездтер канча частын бажында туштажар?

1056. Шааын (фарфор) эдерге, 25 үлү той балкаш, 2 үлү кумак ла 1 үлү гипс алып жат. 5 880 кг шааын эдерге, канча кире той балкаш, кумак ла гипс алар керек?

1057. Бетон белетеп аларга, 1 үлү цемент, 2 үлү кумак ла 4 үлү ооткон таш алып жат. 6 244 т бетон эдерге, канча кире цемент, кумак ла ооткон таш керек болор?

1058. Складка 1 704 т огород ажын тартып экелгендер: морковты ла согононы теп-тегнен, свёкланы десе морковтон 4 катап көп. Складка канча тонна морковь, согоно ло свёкла тартып экелдилер?

1059. Пионерлердин звенозы дубтын ла клённын үренин жууп алган. Дубтын үренин ол 10 кг 500 г жууган, онызы клённын үренинен 7 300 г-га көп болуп калган. Дубтын бастыра үренин $\frac{2}{5}$ үлүзин ле клённын бастыра үренин $\frac{3}{10}$ үлүзин пионерлер колхозко, артканын десе лесничествого табыштыргандар. Пионерлер лесничествого канча кире үрен табыштырдылар?

1060. Уч кайырчакта апельсиндер жаткан, кажызында ла теп-тегнен. Бастыра кайырчактарга 117 апельсин кожуп ийерде, баштапкы кайырчакта 120 апельсин, экинчизинде 136, үчүнчизинде 140 боло берген. Кажы ла кайырчакка канча апельсин коштылар? Бодогонын шинжүлөп көрөр.

1061. Уч түнгей бочкого суу уруп койгон. Олордон 28 көнөк суу аларда, баштапкы бочкодо 32 көнөк, экинчизинде 29 көнөк, үчүнчизинде 31 көнөк арткан. Кажы ла бочкодон канча көнөк суу алгандар?

1062. Колхоз элеваторго буудай аткарган. Баштапкы күнде ашты 16 машиналар тартып экелгендер, кажызында ла 2 т 5 ц-ден болгон, экинчи күнде баштапкы күнде тарткан аштын $\frac{3}{4}$ үлүзин, үчүнчү күнде десе баштапкы эки күнде жаба тарткан аштын $\frac{1}{4}$ үлүзин тартып экелгендер. Онын кийининде аткарганга тартып экелгенинен үч катап көп арткан. Колхоз элеваторго бастыра канча кире буудай аткарат учурлу болгон?

1063. Пионерский лагерьде 3 комнатаның площади 165 кв. м. Бир комнатага 18 пионерди јаттыргысқан, экинчизине 16, үч-үнчизине 21. Кажы ла пионерге орто тооло түңгей тоолу квадратный метр площадь келишкен болзо, кажы ла комнатаның площади билип алар.

1064. Эки пекарня түңгей бескелү таарларда 60 т кулур алган. Баштапкы пекарня 14 т кулур, экинчизи десе 20 т кородордо, баштапкы пекарняда 125 таар, экинчизинде десе 200 таар кулур арткан. Баштапкы пекарня канча тонна кулур алды?

1065. Үч заводко 2 140 т таш көмүр экелгендер. Бир заводко 32 вагон таш көмүр, экинчизине 35 вагон, үчүнчизине десе 40 вагон. Кажы ла заводко канча тонна таш көмүр экелдилер?

1066. Севастополь городтың бир школының үренчиктери Якутск городко бойларының наҗыларына фрукталарлу посылка ийеле, онызына жүк ле 96 салк. 50 ак. короткондор. Посылкага баа-зы 3 салк. 40 акчадан 9 кг яблоко ло кажызы ла 2 салковойдон бир канча лимон кирген. Қайырчак эдерге керектү материалдарга ол-ор яблоколордың баазының алтынчы үлүзин короткондор, по-сылканы аткарганы учун десе кайырчактың баазынан 8 катап көп төлөгөндөр. Посылкага канча лимон кирген?

1067. Пароход пристаньнан 5 час 15 минутта атанала, экинчи пристаньга 16 часа желген. Экинчи пристань баштапкызынан 176 км јерде болгон. Јолдо пароход 25 минуттан 3 катап ла 45 минуттан эки катап токтой түшкен. Пароход кандый түргениле барган?

1068. Эки кайырчакта 1 280 мандарин болгон. Олордың би-рүзине үзеери 250 мандарин саларда, ондо экинчи кайырчактагы-зынан мандариндер 2 катап көп болуп калган. Кажы ла кайырчакта озо баштап канча мандарин болгон? Бодогонын шигжүлеп көрөр.

Картошко	Морковь	
	Свёкла	Огурчин
Напуста		

66 јурук.

1069. Школдың участогы (66 јур.) планда мындый масштабту јуралган: 1 см-де— 40 м. Участокто жүзүн-јүүр культуралар өзөт. Кажы ла культураның площади билип алар.

1070. Былтыргы жылда колхоз 10 000 ц аш жуунадып алган. Бу тоонунг төртүнчи үлүзи кукуруза болгон, оны бир гектардан орто тооло 50 ц-ден алгандар. Келер жылда колхоз кукуруза салар жердин площадин эки катап жаанадарга, гектардан алар түжүмин 4 ц-ге көптөдөргө сананып алган. Келер жылда кукурузаны өткөн жылдагызынан канчага көп жуунадып алар деп темдектелген?

1071. Картошко салар ородо кейдин температуразы (4° -та бийик) көдүрилер тушта картошко өзөлө, бойынын бескезинин $\frac{1}{10}$ үлүзин жылытып жат. Сыны 20 м, тууразы 10 м, бийиги 5 м ородо температура 4° -тан бийик бололо, картошко оронунг объёмынын $\frac{3}{4}$ үлүзинде жаткан болзо, ол бойынын бескезинен канча кире жылытардан маат жок?

Жартаганы. 1 куб. м картошконын бескези 675 кг.

1072. Завод 26 күннин туркунына күнине 200 автомобильден чыгарып турган. Бастыра автомобильдердин $\frac{1}{4}$ үлүзин Киевке аткаргандар; арткандарынын $\frac{1}{2}$ үлүзин Одессага, онон арткандарын десе Ленинградка. Ленинградка аткарган автомобильдердин тоозында грузовой машиналар легковой машиналардан 5 катап көп болгон. Ленинградка канча грузовой машина аткардылар?

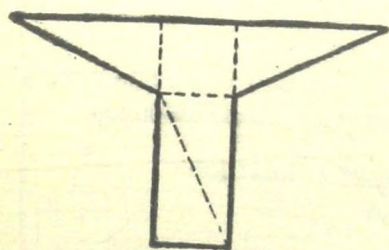
1073. Бир жорукчы, ээн чөлдөрдү шигдеп, 240 000 км жүрүп келген. Жойу ол 3 700 км өткөн, аттарла, төөлөрлө эки катап көп жортуп өткөн. Арткан жолды ол автомобильле, самолётло өткөн, бу ок ойдө самолётло, автомобильле өткөнине көрө, 4 катап көп. Жорукчы автомобильле канча километр өткөн, самолётло канча километр учуп өткөн?

1074. Эки жыраада 37 баарчык отурган. Баштапкызынан экинчизине 6 баарчык учуп келерде, экинчи жыраадан десе 9 баарчык уча берерде, баштапкы жыраада экинчи жыраадагызынан 3 катап көп куштар арткан. Кажы ла жыраада озо баштап канча баарчык болгон?

1075. Уч вагондо 90 кижы болгон. Баштапкы вагоннон экинчизине 12 кижы, экинчизинен десе үчүнчизине 9 кижы көчкөн болзо, бастыра үч вагондо улус теп-тегнен болор эди. Кажы ла вагондо озо баштап канча кижы болгон?

1076. Эки колхозчы үй кижы 400 төс рассада отургускан. Бирүзи минутка 3 төс отургузып турган, экинчиси 2 төс. Экинчиси баштапкызынан 25 минутка узак иштеген. Кажы ла колхозчы үй кижы канча өй иштеди?

67 журук.

1077. Фигураны (67 жур.) 5 үлүге кезеле, олордон квадрат салып алыгар.

1078. Чаазыннан квадратный дециметр кезип алыгар. Онон келтегейи 8 см-ге түнгей квадрат кезип алыгар. Арткан үлүзин дезе жаңы квадрат бүткөдий эдип кезигер. Жаңы квадраттын келтегейин ле площадин билип алыгар.

1079. Сыны 48 см, тууразы 44 см лист картонды Петяга ла Коляга сыны 16 см, тууразы 12 см тилбектерге кессин деп жакындар. Петя кезерде, 11 тилбек чыккан, Колянын кескенинен дезе 9 тилбек чыгала база артып калган.

Чертөж эделе, Коля ла Петя картонды канайда кескенин ондо көргүзүп беригер.

1080. Қожорго јенгил болзын деп, четный эмес тоолорды јенилинче кожуп, 1-ден ала туй 19-ка јетире четный эмес тоолордын суммазын табар.

1081. Бу примерлерди бодойло, олорды бодогонынан болгондоры незиле јилбүлү болуп турганын айдып беригер:

$12 \times 9 + 3$	$9 \times 9 + 7$	$1 \times 8 + 1$
$123 \times 9 + 4$	$98 \times 9 + 6$	$12 \times 8 + 2$
$1234 \times 9 + 5$	$987 \times 9 + 5$	$123 \times 8 + 3$
$12345 \times 9 + 6$	$9876 \times 9 + 4$	$1234 \times 8 + 4$

Слер бир кезек примерлерде болгондорын тургуза ла бичип болбозыгар ба?

1082. Бу примерлерде јылдыстарла темдектелген цифраларды орныктырар. Бодогонын тетрадька бичип алар.

1) $\begin{array}{r} 47* \\ + 76*3 \\ \hline 1*568 \end{array}$	2) $\begin{array}{r} 1*6*8 \\ - 5*4* \\ \hline 6896 \end{array}$	3) $\begin{array}{r} 63* \\ \times 7 \\ \hline 4*38 \end{array}$	4) $\begin{array}{r} 48* \\ \times *5 \\ \hline **35 \\ + **4* \\ \hline 2191* \end{array}$

$$\begin{array}{r} 5) \quad \begin{array}{r} 98^*38 \\ - 76 \overline{)6} \\ \hline 22^* \\ - *** \\ \hline 0 \end{array} \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 6) \quad \begin{array}{r} 40428^* \\ - 344 \overline{)4} \\ \hline 602 \\ - 602 \\ \hline 0 \end{array} \end{array}$$

Чотош-бодолголор.

1083. Јас башталганыла ченемел участокто картошко отургузар керек. Онызына канча кире үрен картошко керек болор?

Чотошко керектү берилгендери.

Грядкалардын тоозы ....

Бир грядкада рядтардын тоозы ....

Бир рядка ... картошко барар.

1084. Јайгыда бистинг школдо ремонт болор. Стенелерди ле потолокты черетеерге, онойдо ок полды будуурга керек болзо, бистинг класстын ремонты канчага турар?

Чотошко керектү берилгендери.

Класстын сыны ... м, тууразы ... м, бийиги ... м.

Стенелерди 1 кв. м-ден черетеерининг баазы ...

Полды 1 кв. м-ден будуурынын баазы ...

1085. Садка отургузарга школ саженецтер садып алган: кажызы ла 6 салк. 15 акчадан 18 яблоня, 4 салк. 80 акчадан 22 вишня, 2 салк. 8 акчадан 16 төс тожула, 1 салк. 10 акчадан 26 сап борогот ло 20 акчадан 60 төс малина.

Садып алган бу немелерге көргүзү айынча счет бичигер:

Ээчий №№	Саженецтер- дин ады	Тоозы	Б а а з ы		Бастыра турар баазы	
			Салк.	Акча	Салк.	Акча

1086. Үредү жыл божогон кийининде бистинг класс ... (экскурсиянын јерин айдып салар) экскурсияга барар.

Болотон экскурсияла колбулу чыгымдарды бодоп алар.

Чотошко керектү берилгендери.

Үренчиктердин тоозы ...

Экскурсиянын улалар өйи ...

Јоруктын баазы ...

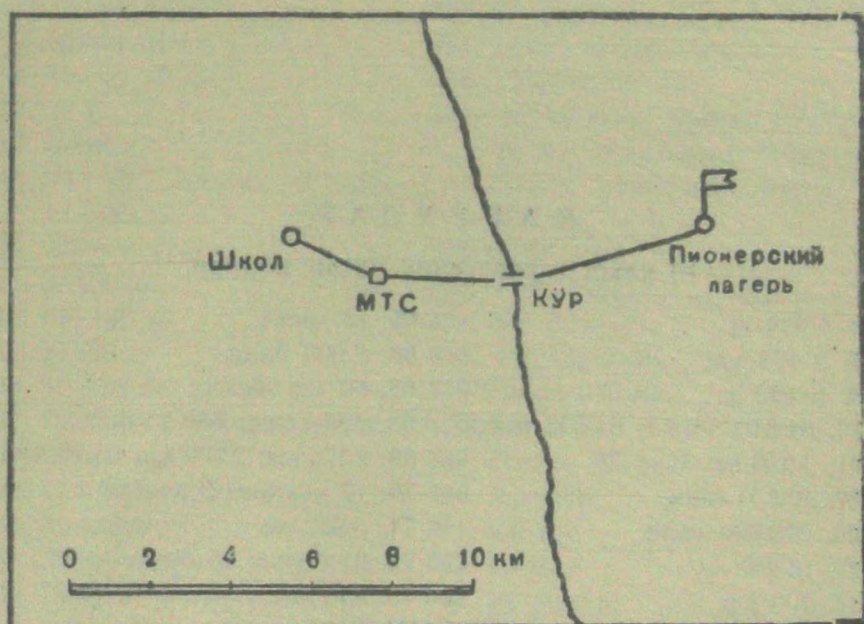
Курсакка күнүн сайын чыгымдаары ...

Өскө чыгымдар ...

1087. Үредү жыл божогон кийининде үренчиктер пионерский

лагерьге атанып жадылар. Берилген план-маршрут аайынча школ-
дон пионерский лагерьге јетире ыраагын бодоп чыгарар.

68 јурук.

Јолдо одус минут ўделейле, часка 3 км тўргениле басса, школ-
дон пионерский лагерьге јойу једип барарга, канча ўй керек бо-
лор?

Сагышта бодоорына таблица.

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
А	60	130	290	400	420	580	700	710	870	940
Б	10	150	220	370	460	540	630	780	850	990
В	40	190	250	330	480	520	670	750	810	960
Г	70	110	260	350	500	600	650	740	890	930
Д	20	170	280	360	490	510	640	720	830	980
Е	50	120	230	310	430	570	690	770	880	950
Ж	100	160	210	390	450	550	610	790	840	1000
З	30	140	270	320	410	590	680	730	860	970
И	90	180	300	340	470	530	660	800	820	910
К	80	200	240	380	440	560	620	760	900	920

КАРУУЛАР.

III класста ўренгенин катап кўрори.

6. 4 334 т.	65. 12 часка.
7. 9 173 км.	66. 3 000 бала.
8. 40 092 ц.	67. 60 кг; 90 кг.
15. 84 310 кижи; 64 536 кижи.	68. 425 салк.; 340 салк.
21. 3 930 кг.	69. 2 475 км; 2 200 км; 3 025 км.
22. 50 250 салк.	70. 12 костюм; 9 костюм.
26. 320 000 салк.	71. 3 952 кг.
27. 16 265 кг.	72. 21 бочко; 15 бочко.
32. 200 јер.	73. 650 км.
39. 90 грузовой ло 25 легко- вой машина.	74. 616 км.
40. 9 000 горшок.	75. 6 частыг бажында.
44. 780 км.	76. 4 частыг бажында.
45. 1 276 бичик.	77. Часка 14 м.
61. 2) 176 м; 3) 210 м.	78. 70 км.
64. 1 590 км.	79. 7 машина
	80. 2 053 бичик.
	81. 4 кўнге.

Нумерация ла кўп темдектў тоолорло бўдўрер тўрт действие.

123. 2 538 000 000 кижи.	152. Карагайдыы 1 832 доского
124. 24 014 990 салк.	157. 1 930 ц.
130. 9 364 ц.	158. Экинчизи 8 агашка.
131. 4 047 ц.	166. 2 017 лист.
132. 936 840 салк.	172. 14 424 м.
139. 1 400 ц; 600 ц; 400 ц.	173. 375 ц; 455 ц.
140. Амур — 4 354 км; Обь— 4 016 км; Лена — 4 264 км.	174. Днепр — 2 285 км; Вол- га—3 688 км.
151. 173 960 салковойго.	179. 65 тос.

180. 81 м.
 191. 128 кычыраачы.
 192. 18 225 кирпич.
 194. Часка 48 км.
 195. Часка 42 км.
 196. 22 ц.
 197. 3 612 л.
 198. 1) 80 алтам; 60 см;
       2) 123 м.
 210. 216 000 курт.
 211. 37 496 кг.
 216. 644 166 м.
 217. 24 800 кг.
 223. 1) 425 кг; 2) 448 кг.
 224. 1 600 кг; 2 000 кг; 2 800 кг.
 228. 90 000 м.
 229. 1) 8 160 кг; 2) 15 кг.
 236. 82 тийинг.
 237. Экинчи звенодо 1 бичикке.
 239. 390 000 жымырткага.
 248. 500 отургуш; 438 отургуш.
 249. 70 орун; 95 орун.
 252. Экинчизинен 6 катап.
 254. 440.
 260. 300 таар.
 261. 2) 6 кўнге.
 266. 118 трактор; 96 трактор.
 267. 850 платье; 625 платье.
 273. 4 040 чамча.
 274. 45 часка.
 281. 1 239 м.
 290. 386 трудкўн; 420 трудкўн.
 291. 85 га; 65 га.
 296. 13 200 автомобиль.
 330. 1 715 агаш.
 331. Пароходтын тўргени часка
       25 км; реактивный само-
       лёттын тўргени — часка
       975 км.
 332. 3 030 куш.
 333. 2 202 салк.
 334. 864 м.
 335. 131 830 салк.
 336. Часка 335 км.
 337. 900 кой.
 339. 5 салк. 25 акча.
 340. 3 кўнге.
 341. 237 м.
 342. 20 м-ге.
 343. 24 таарга.
 344. 15 бригада.
 345. 2) 6 кўнге.
 346. 12 часка.
 359. 420 трудкўн.
 360. 648 кг.
 362. 78 900 м.
 363. Экинчизи 15 490 г-га.
 364. 1 620 тон.
 365. 24 786 кг.

Адалганду тоолор.

382. 560 трудкўн.
 383. 738 трудкўн.
 388. 73 км 800 м.
 389. 89 148 салк. 42 ак.
 394. 60 км.
 395. 20 м. 50 кг.
 398. 7 км 439 м.
 399. 13 км 60 м.
 400. Часка 45 км.
 408. 340 кг; 337 кг 500 г.
 410. 5 км 200 м.
 411. 8 кг 900 г-га.
 416. 4 кг 400 г; 3 кг 500 г; 3 кг
       100 г.

417. 3 т 80 кг; 2 т 500 кг; 3 т 90 кг.
418. Баштапкызынан 1 т 590 кг-га.
424. 84 км.
428. 12 салк. 40 ак.
430. Экинчизинен 400 кг-га.
436. 20 кг.
437. 274 салк. 20 ак.
443. 3 024 000 кой.
445. 45 кг.
451. Калаштан — 2 т 400 кг; фрукталардан — 1 т 440 кг.
452. 28 см 8 мм.
453. 44 м 40 см-ге.
454. 664 катап.
460. 97 м 50 см.
461. 88 кг.
471. 3 кг 825 г.
472. 1108 т 800 кг.
473. 30 кг.
474. 1 салк. 41 ак.
478. 275 м.
479. 178 балага.
480. 4 т.
485. 12 платье.
486. 20 тон.
488. 800 катап.
490. 100 л.
492. 2 100 кг. огород ажы; 1 008 кг буудай.
495. 17 үзүк.
496. 3 катап.
498. 12 костюм.
499. 15 катап.
501. 161 640 000 т.
502. 30 т; 15 т; 2 400 000 салк.
503. 75 м; 25 костюм.
504. 901 салк. 50 ак.
505. 1) 3 т 600 кг.
506. 498 м.
507. 36 т 890 кг.
508. 283 салк. 50 ак.
509. 247 салк. 95 ак.
510. 5 ц 50 кг.
511. 3 360 кг; 3 040 кг; 2 800 кг.
512. Экинчи совхозто—285 г-га.
513. Часка 25 км.
515. 10 м 50 см-ге.
516. 3 300 кижиге.
517. 14 сөс.
518. 8 письмо.
519. 116 т 2 ц; 98 т 1 ц; 99 т 2 ц.
520. 1) 100 кг; 140 кг; 2) 17 м; 19 м.
521. 35 250 салк.

Квадратный кемжүүлөр.

546. 2 катап.
548. 4 320 кв. м.
549. 14 га 1 750 кв. м.
550. 18 ц.
554. 9 375 кв. м.
557. 7 400 кв. м.
558. 357 кв. м.
565. 96 кг; 3 т 200 кг.
566. 840 кг.
571. 24 га; 2 000 м.
572. 10 т 80 кг.
582. 120 т.
583. 765 т.
584. 1 170 т.

585. 2 500 плитка.
588. 292 т 5 ц.
589. 3 кг 840 г.
590. 9 тилбек.
602. 78 г; 39 г.
603. 50 г.
605. 500 т.

606. 1 400 т
608. 150 липа; 750 кайың.
612. 4 т; 1 т.
614. 3 375 кв. м; 1 125 кв. м.
615. 640 ц.
616. 2 680 эжер; 2 860 эжер.

Кубический кемјүлөр.

632. 1) 6 куб. м.
633. 45 куб. м.
634. 10 т 800 кг.
645. 18 машина.
646. 2 т 800 кг.
647. 86 400 кирпич; 28 куб. м;
800 куб. дм шыбанты.
651. 8 катап.

652. 30 катап.
653. 16 000 пачка.
655. 10 080 куб. м; 14 112 т.
656. 1 728 ишкекчи.
661. 396 салк.
663. 1) 72 салк.
664. 90 000 кирпич; 30 000 кирпич.
пич.

Ўренгенин катап көрөри.

669. 495 км.
670. 378 км.
671. Часка 310 км.
672. 37 ц.
673. 2 400 га.
674. 40 т.
675. 35 кг 100 г; 11 кг 700 г.

676. 1251 путёвка; 608 путёвка.
678 459 т 2 ц.
679. 2 күнге.
680. Часка 288 км.
681. 8 катап.
683. 96 катап.
684. 57 500 вагоно.

Ўйдинг кемјүлери.

697. 144 час.
703. 18 куб. м.
707. 12 час. 5 минутка.
712. 2 час.
725. 2 час. 35 мин; 3 час
20 мин.; 3 час 45 мин.
726. 14 час. 40 мин.
748. 3 час 20 мин.
750 55 минутка.
752. 17 час 4 минутта.

761. 1 час 15 мин.; 2 час 30 мин.
762. 3 мин. 30 сек.
763. Часка 43 км 200 м.
774. 3 поезд.
776. 3 мин. 10 сек.
782. 3 катап.
788. Сууны төмөн — 45 мин.
Сууны өрө—1 час. 30 мин.
789. 22 час 30 мин.; 7 час
30 мин.

790. 1 час 30 мин.

791. 9 га.

792. 300 час.

813. 18 час.

814. 20 час.

Тегин дробьтор.

900. 21 га 6 000 кв. м.

901. 2 048 куб. м.

903. 37 тетрадь.

906. 138 км.

907. 252 вишня агаш.

908. 152 га.

911. 288 слива агаш.

912. 1 225 кв. м.

913. 176 кг.

916. 7 т 440 кг; 13 т 888 кг.

917. 585 га.

918. 282 км.

921. 3 салк. 25 ак.

922. 90 тура.

923. 96 тура.

924. 1 140 км.

Ўренгенин катап көрөр бөлүк.

1013. 10 800 000 000 т.

1014. 168 750 000 киж.

1015. 73 ц 50 кг.

1016. 180 га.

1017. 5 жүнге.

1018. 120 га.

1019. 4 часка.

1021. 833 га.

1022. 20 жүнге.

1023. 2 025 т.

1024. 60 кг; 63 кг 750 г; 52 кг
500 г.

1025. 169 т 2 ц; 159 т 8 ц;
188 т.

1026. 433 440 сыпушка.

1027. 320 вагонго.

1028. 3 989 т-га.

1029. 9 648 ц-ге.

1030. 140 т.

1031. 88 320 костюм.

1032. Часка 20 км.

1033. 24 часка; 300 км.

1034. Часка 43 км.

1035. 816 км; 714 км.

1036. 20 часта; 612 км.

1037. 116 840 салк.

1039. 32 часка.

1040. 40 абра; 8 машина.

1041. 10 часка.

1042. 556 т.

1044. 36 тон.

1045. 5 045 арбуз; 6 955 арбуз.

1046. 197 м.

1047. 135 агашка.

1048. Экинчизинен 180 м-ге
узун.

1049. 30 жүнге.

1050. 50 м.

1051. 2 100 га.

1052. 700 км; 980 км;
560 км; 560 км.

1053. 256 часка.

1054. 50 час.

1055. 12 частын бажында.

1056. 5 250 кг; 420 кг; 210 кг.

1057. 892 т; 1 784 т; 3 568 т.

1058. 284 т; 284 т; 1 136 т.

1059. 8 кг 540 г.

1060. 27 апельсин; 43 апельсин; 47 апельсин.
1061. 8 кӧнӧк; 11 кӧнӧк; 9 кӧнӧк.
1062. 350 т.
1063. 54 кв. м; 48 кв. м; 63 кв.м.
1064. 24 т.
1065. 640 т; 700 т; 800 т.
1066. 10 лимон.
1067. Часка 22 км.
1068. 770; 510.
1070. 2 900 ц-ге.
1071. 50 т 625 кг.
1072. 1 625 автомобиль.
1073. 45 780 км; 183 120 км.
1074. 27 баарчык; 10 баарчык.
1075. 42 киж; 27 киж; 21 киж.
1076. 1 час 10 мин.; 1 час 35 мин.
-

Б А Ж А Л Ы К Т А Р

	<i>Стр.</i>
III класста ўренгенин катап көрөри	3
Нумерация ла көп темдектү тоолорло бүдүретен төрт действие	13
Адалганду тоолор	58
Квадратный кемжүлөр	83
Кубический кемжүлөр	98
Ўренгенин катап көрөри	107
Ўйдинг кемжүлери	110
Сагышта бодоорынын аңылу эп-аргалары	125
Тегин дробьтор	128
Ўренгенин катап көрөр бөлүк	144
Сагышта бодоорына таблица	165
Каруулар	166

А. С. Пчелко и Г. Б. Поляк

Арифметика. Учебник для 4-го класса

На алтайском языке

Редактор *Н. Тодошев.*

Художественный редактор *В. Буглак.*

Технический редактор *М. Тхтиеков.*

Корректоры *М. Макошева* и *А. Боконкова.*

* * *

Сдано в набор 16/III-57 г. Подписано в
печать 20/V-57 г. Формат 60×92 1/16.

Печ. л. 11. Уч.-изд. л. 8,7.

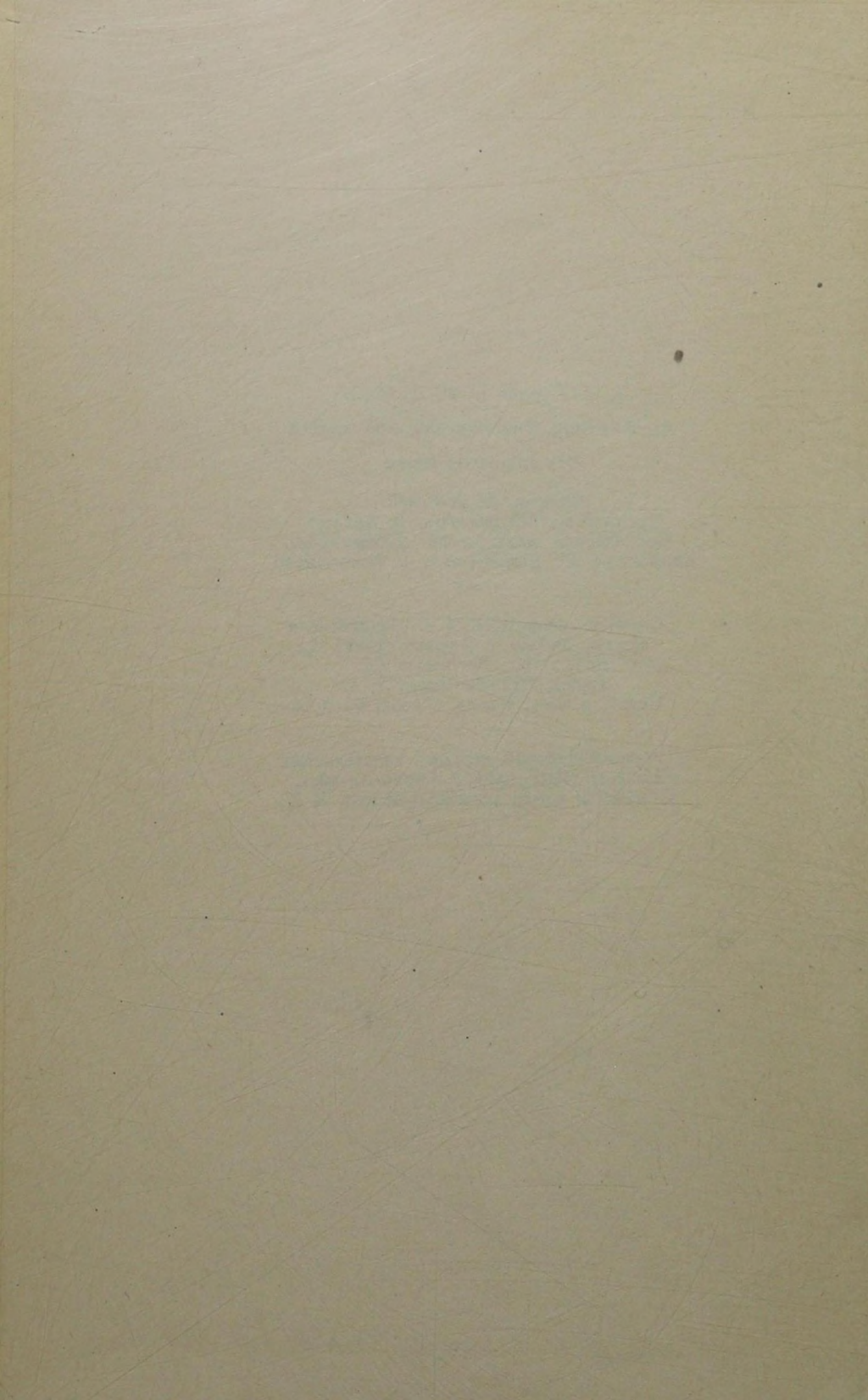
Тираж 2000 экз. Заказ № 4.

Цена 1 р. 65 к. Баазы 1 салк. 65 акча.

* * *

Горно-Алтайский книжный издательство.
15 №-лү типография, г. Горно-Алтайск,
Сталиннинг адыла адалган проспект, № 17.

Баазы 1 салк. 65 акча
Цена руб. коп.

34902

А. С. Пчёлко и Г. Б. Поляк.

Арифметика для 4 кл.

На алтайском языке

33